

KATALOG

REGISTRIRANIH PROGRAMA

SEKTOR ZA
VANNASTAVNE I
POSEBNE
PROGRAME

Ovaj dokument intelektualno je vlasništvo JU Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo. Zabranjeno je svako umnožavanje, korištenje i distribucija bez odobrenja vlasnika prava.

SADRŽAJ

OPIS PROGRAMA	1
I PREVENCIJA OVISNOSTI	
II PREVENCIJA NASILJA	
III KULTURA SJEĆANJA	
IV EKOLOGIJA	
V PODUZETNIŠTVO I FINANSIJSKA PISMENOST	
VI OSTANI SMIREN	
TABELA: PREGLED PROGRAMA	5
NAČIN REALIZIRANJA I PLAN FINANSIRANJA PROGRAMSKIH AKTIVNOSTI	8
PRILOG	
PREGLED PROGRAMSKIH AKTIVNOSTI ZA 2024/2025.	10
I PREVENCIJA OVISNOSTI	11
Mi rastemo i razvijamo se	15
Informacija je moć	18
Škola plivanja	21
Škola planinarstva	23
Vidim, čujem, učim	27
Film kao inspiracija i motivacija	31
Ko zapravo pobjeđuje?	35
Jačanje socio-emocionalnih vještina i karijerna orijentacija	38
Budi domaćin/domaćica	41
II PREVENCIJA NASILJA	44
Zajedno do povjerenja	48
Emocionalna pismenost/Ruler i dinosaur	51
Anger Management	54
Razvoj emocionalnog rječnika	58
Škola skijanja	62
Blueprint (skica)	65
Terapeutske priče	68
Mood Meter	71
III KULTURA SJEĆANJA	74
Muzejska pričaonica	80
Ko smo kroz spomenike	83
Kad muzeji progovore	87
Naše kuće	90
Pamtimo prošlost za svjetliju budućnost	93
Kad planine progovore	96
Naše herojstvo	100
Od rata do mira I	105
Od rata do mira II	111

IV EKOLOGIJA	118
Čarolija vune	124
Zlato livade	128
Izrada didaktičkih materijala od otpada	132
Škola u prirodi	135
Zaštićena područja KS	139
Recikliraj me – podrži život	142
Planinska hrana	145
Društveno korisno učenje	148
Moj ekološki otisak	151
V PODUZETNIŠTVO I FINANSIJSKA PISMENOST	159
Ekonomija žetona	164
Fondovi budućnosti	167
Slatki program malih proizvođača	172
Ja investiram u zajednicu	175
Kakve savjete možemo dobiti u banci	179
Kad planinar postane poduzetnik	182
Izrada mini biznis-plana	185
Budi poduzetnik	188
Živimo po mjeri	191
VI OSTANI SMIREN	195
Hitna stanja kod beba i djece	200
Pomaganje i hrabrost	202
Prva pomoć	206
Kodeks planinske etike	209
Slijed koraka i donošenje odluka u kriznim situacijama	212
Psihološka podrška u kriznim situacijama	215
REFLEKSIJA	218

Na osnovu Opće metodologije o registraciji vannastavnih i posebnih programa, broj: 01-1-02-4416-7/23, od 10. 7. 2023. godine, izmjena i dopuna Opće metodologije o registraciji vannastavnih i posebnih programa, broj: 01-1-04-5428-6/24, od 18. 7. 2024, a na prijedlog Sektora za vannastavne i posebne programe, direktorica Instituta donijela je Odluku o usvajanju prijedloga registriranih vannastavnih i posebnih programa za školsku 2024/2025. godinu, broj: 01-3-34-2782/24, od 22. 3. 2024. godine. Na prijedlog direktorice Instituta, registrirani vannastavni i posebni programi postali su sastavni dio Kataloga registriranih programa, koji je usvojilo Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, Odlukom o usvajanju Kataloga registriranih programa, broj: 11-34-17003-1/24, od 20. 5. 2024. godine.

OPIS PROGRAMA

Katalog registriranih programa rezultat je primjene Opće metodologije o registraciji vannastavnih i posebnih programa. Ovaj katalog predstavlja pregled programa koji su prošli postupak registriranja prema navedenoj metodologiji, a u njemu su definirani sljedeći programi:

I Prevenција ovisnosti	<p>Program podrazumijeva prepoznavanje značaja provođenja preventivskih programa i intervencija koje se temelje na naučnim dokazima za djecu/učenike, roditelje, odgojno-obrazovne ustanove i medije. U promociji zdravlja (fizičko i mentalno) bitno mjesto zauzimaju i preventivne aktivnosti koje je nadopunjuju. Njihov značaj poseban je jer su usmjerene i djeluju na promjenjive rizične i zaštitne faktore za koje se smatra da uzrokuju ili doprinose lošijem zdravlju. Prevenција ovisnosti potiče zdrav i siguran razvoj djece i mladih kroz ostvarenje njihovih talenata i potencijala. Prevenција ovisnosti potiče značaj porodice koja je važan faktor podupiranja pozitivnih odnosa sa školom, vršnjacima, zajednicom. Preventivne aktivnosti nadopunjuju aktivnosti promoviranja zdravlja, ali se od njih razlikuju jer su posebno usmjerene i djeluju na promjenjive rizične i zaštitne faktore za koje se smatra da uzrokuju ili doprinose lošijem zdravlju.</p>
---	--

II Prevenција nasilja	<p>Program podrazumijeva aktivnosti koje su same po sebi snažna zaštita od nasilja. U okruženjima škole, porodice i slično pojavljuju se prilike za oblikovanje stavova i normi o prihvatljivosti nasilja i drugim rizicima. S druge strane, sprečavanje nasilja u širem društvu može direktno koristiti osnovnom cilju škola da obrazuju djecu, njeguju visokokvalitetno cjeloživotno učenje i osnažuju učenike da budu odgovorni građani svijeta. Škole imaju važnu ulogu u zaštiti djece. Odgajatelji, nastavnici i stručne službe kao direktni učesnici odgojno-obrazovnog rada dužni su osigurati okruženja koja podržavaju i ističu dostojanstvo, razvoj i zaštitu djece. Osim njih, i ostalo osoblje odgojno-obrazovnih ustanova dužno je učestvovati u zaštiti djece/učenika. Sprečavanje i reagiranje na nasilje u školama mogu poboljšati obrazovne ishode kod djece i pomoći u postizanju njihovih obrazovnih ciljeva. Mnoge životne vještine koje se uče u sprečavanju nasilja, poput komunikacije, upravljanja osjećajima, rješavanja sukoba i</p>
--	---

	rješavanja problema, iste su vještine koje djeci mogu pomoći u uspjehu u školi i koje mogu zaštititi od drugih problema koji utječu na učenje i sigurnost.
--	--

<p>III</p> <p>Kultura sjećanja</p>	<p>Program općenito podrazumijeva niz aktivnosti koje se provode u cilju razvijanja, promoviranja i očuvanja svijesti o kolektivnoj historiji. Baziran je na poštivanju ljudskih prava i ljudskog dostojanstva i suštinski je važan za sve narode Bosne i Hercegovine. Poštujući kulturu sjećanja, naši učenici suočit će se s traumatičnim iskustvima naše burne historije. Veoma je važno izgraditi kulturu suočavanja s istinom o prošlosti kako bismo spriječili njihovo ponavljanje u budućnosti. Program uključuje obilazak, učenje o memorijalnim centrima, spomeničkim kompleksima, spomenicima, muzejima, bogomoljama, tradiciji i običajima naroda u Bosni i Hercegovini. Pored edukacije i razvijanja svijesti, podrazumijeva proučavanje povijesnih činjenica i rekonstrukciju prošlosti kroz organiziranje predavanja, historijskih časova, vođenih posjeta i radionica, na bazi obrazovnih materijala, arhivske građe, muzejskih eksponata, dokumenata, fotografija, te audio i videozapisa koji ističu značajne ličnosti i događaje iz bosanskohercegovačke prošlosti. Program uključuje i antifašističku borbu Bosne i Hercegovine u Drugom svjetskom ratu, kao i period odbrambeno-oslobodilačkog rata tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine, odnosno obilježavanje značajnih godišnjica, datuma i događaja iz historije BiH. Podrazumijeva promoviranje i uključivanje svih historijskih izvora, živih svjedoka, umjetničkih i kulturnih izraza, od likovne umjetnosti, književnosti, muzike, filma i ostalih oblika koji u svojim temama obrađuju značajne povijesne događaje, te prenose vrijednosti, sjećanja, svjedočanstva i emocije iz različitih vremenskih perioda prošlosti. Rekonstrukcija događaja na autentičnim lokacijama bitan je argument za stjecanje objektivnog i kritičkog mišljenja kod učenika i formiranje stavova o realnim okolnostima u kojima su se zločini desili. Uvažavajući specifikum bosanskohercegovačke višestoljetne tradicije suživota, multikulturalnosti i multikonfesionalnosti, u cilju očuvanja raznolikosti i pluralizma, a u svjetlu nedavnih ratnih dešavanja, program promovira i potiče dijalog i upoznavanje s činjenicama iz prošlosti s namjerom izgradnje trajnog mira i osnove za saradnju.</p>
--	--

<p>IV</p> <p>Ekologija</p>	<p>Program podrazumijeva sveobuhvatan pristup proučavanju i razumijevanju ekoloških sistema i njihovih interakcija s okolišem. Cilj programa jeste razvijanje svijesti kod djece/učenika o važnosti očuvanja prirode i ekološke ravnoteže te razvoju održivih praksi, gdje se upoznaju s različitim aspektima okoliša, uključujući biološke, hemijske i fizičke komponente. Djeca/učenici će biti osposobljeni da identificiraju ekološke probleme, analiziraju uzroke i posljedice te razvijaju strategije zaštite okoliša. Kroz praktični rad imat će priliku stjecati i vještine istraživanja terena, prikupljanja i analize podataka i utjecaja ljudskih aktivnosti na ekosisteme, te razvijati projekte usmjerene na očuvanje prirode i ekološku održivost. Program "Ekologija" također obuhvata proučavanje klimatskih promjena, zaštite biodiverziteta, upravljanja vodnim resursima, ekološke politike i pravnih okvira, obnovljivih izvora energije i održive poljoprivrede. Krajnji cilj programa jeste osposobiti djecu/učenike da postanu odgovorni mladi ljudi u području ekologije i održivog razvoja te da shvate da su ekologija i njene teme neraskidivo povezane s čovjekom i svim sferama njegovog djelovanja.</p>
<p>V</p> <p>Poduzetništvo i finansijska pismenost</p>	<p>Program ima za cilj osnažiti mlade ljude kroz razvijanje kreativnosti, inovativnosti, samopouzdanja, upornosti i poduzetničkog načina razmišljanja, pripremiti ih za razumijevanje poslovnih principa i uspješno upravljanje vlastitim finansijama. Također, potiče razvoj poduzetničkog duha kod djece/učenika, što podrazumijeva da razmišljaju izvan okvira i budu spremni preuzeti inicijativu. Svrha programa jeste osposobiti djecu/učenike da razviju vještine poduzetništva i postanu finansijski osviješteni pojedinci, što će im biti korisno u životu, odnosno razviti poduzetničke kompetencije kojima se potiče lični razvoj i socijalna uključenost na svim nivoima procesa cjeloživotnog učenja.</p>
<p>VI</p> <p>Ostani smiren</p>	<p>Program ima za cilj podučiti i pružiti podršku učenicima o pravilnom ponašanju u kriznim situacijama kako bi se djeca/učenici pripremili za potencijalne opasnosti i kako bi znali kako se nositi s njima na odgovarajući način, te kako pravilno postupiti u takvim situacijama, kako se zaštititi ili reagirati na siguran način, odnosno kako pomagati drugima i pri tome ostati smiren. Obuhvata različite aspekte kriznih</p>

	<p>situacija, kao što su prirodne katastrofe, ali i brojne druge slične situacije u kojima je ljudski život ugrožen. Neki od ključnih elemenata programa mogu uključivati <i>informiranje</i>, gdje se djeca/učenici informiraju o različitim vrstama kriznih situacija i njihovim potencijalnim rizicima, o znakovima upozorenja i kako prepoznati situaciju koja zahtijeva hitnu reakciju; <i>planiranje</i>, gdje djeca/učenici uče kako izraditi plan djelovanja u slučaju krizne situacije, što uključuje identificiranje sigurnih zona, izlaza i evakuacijskih puteva, kao i razumijevanje važnosti praćenja uputa voditelja programa ili nadležnih osoba; zatim <i>vježbe i simulacije</i>, gdje djeca/učenici sudjeluju u vježbama i simulacijama kriznih situacija kako bi stekli praktično iskustvo, što uključuje evakuacijske vježbe, vježbe pružanja prve pomoći i vježbe izbjegavanja ili suočavanja s opasnostima; također, tu su <i>komunikacija i saradnja</i>, gdje djeca/učenici uče o važnosti dobre komunikacije i saradnje u kriznim situacijama. Uče kako pružiti podršku i pomoć drugima te kako zajedno djelovati kako bi se smanjile štete i povrede. Svrha programa jeste pružiti učenicima vještine, znanja, samopouzdanje, ali i psihološku podršku kako bi se sigurno nosili s izazovima u kriznim situacijama i kako bi bili spremni djelovati na odgovarajući način.</p>
--	--

Svaki od navedenih programa sadržava 14 programskih aktivnosti na svim nivoima preduniverzitetskog obrazovanja KS u ukupnom zbiru od 84. Aktivnosti markirane drugom bojom, njih 50, ulaze u odgojno-obrazovni proces od školske 2024/2025. godine, a predstavljene su u tabeli Pregled programa kako slijedi.

DJECA I UČENICI 	A K T I V N O S T I													
	PREDŠKOLSKA USTANOVA	OSNOVNA ŠKOLA									SREDNJA ŠKOLA			
RAZRED PROGRAM	PU	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	I	II	III	IV
PREVENCIJA OVISNOSTI	MODULI	POSJETA	POSJETA	RADIONICA	PROJEKT	POSJETA	IZLET	POHOD	POSJETA	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	PROJEKT	RADIONICA
	MI RASTEMO I RAZVIJAMO SE	KAD MI POSTANEMO VELIKI	INFORMACIJA JE MOĆ	UČENIČKI KAPITAL	ŠKOLA PLIVANJA	MALA DJELA I VELIKA SRCA	OKUPACIONO-RADNA TERAPIJA	ŠKOLA PLANINARSTVA	VIDIM, ČUJEM, UČIM	FILM KAO INSPIRACIJA I MOTIVACIJA	KO ZAPRAVO POBJEĐUJE?	JAČANJE SOCIO-EMOCIONALNIH VJEŠTINA I KARIJERNA ORIJENTACIJA	OVISNOSTI ZAJEDNO RECIMO NE!	BUDI DOMAĆIN / DOMAĆICA
PARAMETRI SNAGA KARAKTERA	UMJERENOST PRAVEDNOST MUDROST I ZNAJNE ODVAŽNOST HUMANOST	MUDROST I ZNAJNE HUMANOST ODVAŽNOST PRAVEDNOST	PRAVEDNOST ODVAŽNOST MUDROST I ZNAJNE HUMANOST	PRAVEDNOST ODVAŽNOST MUDROST I ZNAJNE UMJERENOST	UMJERENOST TRANSCENDENT NOST MUDROST I ZNAJNE	HUMANOST PRAVEDNOST TRANSCENDENT NOST ODVAŽNOST	TRANSCENDENT NOST MUDROST I ZNAJNE UMJERENOST ODVAŽNOST	ODVAŽNOST TRANSCENDENT NOST MUDROST I ZNAJNE	MUDROST I ZNAJNE UMJERENOST PRAVEDNOST ODVAŽNOST	MUDROST I ZNAJNE UMJERENOST PRAVEDNOST ODVAŽNOST HUMANOST	UMJERENOST PRAVEDNOST ODVAŽNOST	UMJERENOST PRAVEDNOST MUDROST I ZNAJNE HUMANOST	PRAVEDNOST HUMANOST UMJERENOST MUDROST I ZNAJNE	MUDROST I ZNAJNE ODVAŽNOST PRAVEDNOST
PREVENCIJA NASILJA	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	PROJEKT	PROJEKT	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	METODA PRAĆENJA	METODA PRAĆENJA	RADIONICA
	ZAJEDNO DO POVJERENJA	EMOCIONALNA PISMENOST / RULER I DINOSAUR	ANGER MANAGEMENT Upravljanje ljutnjom	DRUŠTVO BEZ PRAVILA JE DRUŠTVO BEZ VRIJEDNOSTI	UČIM DA RAZUMIJEM MOJE PONAŠANJE	RAZVOJ EMOCIONALNOG RJEČNIKA	ŠKOLA SKIJANJA	PROGRAM PREVENCIJE NASILJA	BLUEPRINT (SKICA)	TERAPEUTSKE PRIČE	TEHNIKE RJEŠAVANJA PROBLEMA	MOOD METER	CHARTER (GRAFIKON)	NEVERBALNA KOMUNIKACIJA
PARAMETRI SNAGA KARAKTERA	HUMANOST ODVAŽNOST PRAVEDNOST	HUMANOST MUDROST I ZNAJNE UMJERENOST	HUMANOST ODVAŽNOST UMJERENOST PRAVEDNOST	PRAVEDNOST MUDROST I ZNAJNE ODVAŽNOST	PRAVEDNOST ODVAŽNOST UMJERENOST	HUMANOST UMJERENOST PRAVEDNOST	TRANSCENDENT NOST ODVAŽNOST UMJERENOST MUDROST I ZNAJNE HUMANOST	HUMANOST UMJERENOST PRAVEDNOST	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST ODVAŽNOST	ODVAŽNOST UMJERENOST HUMANOST	MUDROST I ZNAJNE ODVAŽNOST PRAVEDNOST UMJERENOST	UMJERENOST	ODVAŽNOST UMJERENOST PRAVEDNOST	ODVAŽNOST HUMANOST

KULTURA SJEĆANJA	POSJETA	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	POSJETA	POSJETA	OBILAZAK	POHOD	OBILAZAK	POSJETA	STUDIJSKA POSJETA	STUDIJSKA POSJETA	STUDIJSKA POSJETA	RADIONICA
	MUZEJSKA PRIČAONICA	STVARAMO RIJEČI	STVARAMO SLIKE	KO SMO KROZ SPOMENIKE	KAD MUZEJI PROGOVORE	NAŠE KUĆE	PAMTIMO PROŠLOST ZA SVJETLIJU BUDUĆNOST	KAD PLANINE PROGOVORE	NAŠI UMRLI	NAŠE HEROJSTVO	OD RATA DO MIRA I	OD RATA DO MIRA II	OD RATA DO MIRA III	NAŠE KULTURNO- HISTORIJSKONA SLIJEDE
PARAMETRI SNAGA KARAKTERA	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST ODVAŽNOST	HUMANOST PRAVEDNOST ODVAŽNOST MUDROST I ZNAJNE	TRANSCENDENT NOST MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST HUMANOST	UMJERENOST PRAVEDNOST TRANSCEDENTN OST	TRANSCENDENT NOST UMJERENOST	UMJERENOST TRANSCENDENT NOST HUMANOST	UMJERENOST TRANSCENDENT NOST ODVAŽNOST	UMJERENOST TRANSCENDENT NOST MUDROST I ZNAJNE	UMJERENOST TRANSCENDENT NOST	UMJERENOST TRANSCENDENT NOST ODVAŽNOST PRAVEDNOST HUMANOST	UMJERENOST TRANSCENDENT NOST ODVAŽNOST	MUDROST I ZNAJNE TRANSCENDENT NOST	TRANSCENDENT NOST ODVAŽNOST PRAVEDNOST
EKOLOGIJA	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	POSJETA	PROJEKT	IZLET	OBILAZAK	PROJEKT	AKCIJA	VOLONTIRANJE	STUDIJSKA POSJETA	AKCIJA	PROJEKT	RADIONICA
	ČAROLIJA VUNE	ZLATO LIVADE	IZRADA DIDAKTIČKIH MATERIJALA OD OTPADA	ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	ŠKOLA U PRIRODI	ZAŠTIĆENA PODRUČJA KS	ISKUSTVENO UČENJE	EKO DATUMI	RECIKLIRAJ ME - PODRŽI ŽIVOT	OSNAŽENI VOLONTERI ZA OSNAŽENU ZAJEDNICU	PLANINSKA HRANA	DRUŠTVENO KORISNO UČENJE	EKOLOŠKI OSVIJEŠTENI – BUDITE PROMJENA KOJU ŽELITE VIDJETI	MOJ EKOLOŠKI OTISAK
PARAMETRI SNAGA KARAKTERA	MUDROST I ZNAJNE TRANSCENDENT NOST PRAVEDNOST	MUDROST I ZNAJNE TRANSCENDENT NOST PRAVEDNOST	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST ODVAŽNOST	UMJERENOST PRAVEDNOST MUDROST I ZNAJNE	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST TRANSCENDENT NOST HUMANOST	UMJERENOST PRAVEDNOST MUDROST I ZNAJNE TRANSCENDENT NOST	TRANSCENDENT NOST MUDROST I ZNAJNE	PRAVEDNOST	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST UMJERENOST HUMANOST	HUMANOST PRAVEDNOST ODVAŽNOST	TRANSCENDENT NOST MUDROST I ZNAJNE	MUDROST I ZNAJNE TRANSCENDENT NOST PRAVEDNOST	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST ODVAŽNOST	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST
PODUZETNIŠTVO I FINANSIJSKA PISMENOST	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	OBILAZAK	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	POSJETA	PROJEKTN NASTAVA	PROJEKT	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA I EDUKACIJA
	EKONOMIJA ŽETONA	FONDOVI BUDUĆNOSTI	KREATIVNO MODELIRANJE	SLATKI PROGRAM MALIH PROIZVOĐAČA	JA INVESTIRAM U ZAJEDNICU	INOVIRANJE JE COOL	KAKVE SAVJETE MOŽEMO DOBITI U BANCI	KAD PLANINAR POSTANE PODUZETNIK	PIJACA	NAŠ ŠKOLSKI PLASTENIK	IZRADA MINI BIZNIS PLANA	BUDI PODUZETNIK	ŽIVIMO PO MJERI	JEZIK TRŽIŠTA
PARAMETRI SNAGA KARAKTERA	ODVAŽNOST PRAVEDNOST UMJERENOST MUDROST I ZNAJNE	HUMANOST UMJERENOST PRAVEDNOST	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST ODVAŽNOST	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST ODVAŽNOST	PRAVEDNOST VAŽNOST MUDROST I ZNAJNE	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST ODVAŽNOST	PRAVEDNOST ODVAŽNOST	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST TRANSCENDENT NOST	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST	ODVAŽNOST PRAVEDNOST MUDROST I ZNAJNE	MUDROST I ZNAJNE PRAVEDNOST TRANSCENDENT NOST	UMJERENOST PRAVEDNOST ODVAŽNOST	PRAVEDNOST MUDROST I ZNAJNE UMJERENOST

OSTANI SMIREN	RADIONICA	RADIONICA	RADIONICA	POSJETA	POSJETA	POSJETA	SIMULACIJA VJEŽBE	SIMULACIJA VJEŽBE	KAMPOVANJE	SIMULACIJA VJEŽBE	RADIONICA	EDUKACIJA	PROJEKTI ZADATAK	RADIONICA
	HITNA STANJA KOD BEBA I DJECE	POMAGANJE I HRABROST	ZANIMANJA U SLUŽBI GRAĐANA	ŽIVOT MOŽE BITI SPAŠEN	PORUŠENO MOŽE BITI OBNOVLJENO	POŽAR MOŽE BITI UGAŠEN	PRVA POMOĆ	KODEKS PLANINSKE ETIKE	SCOUTING (IZVIĐAČI)	SLIJED KORAKA I DONOŠENJE ODLUKA U KRIZNIM SITUACIJAMA	PSIHOLOŠKA PODRŠKA U KRIZNIM SITUACIJAMA	MREŽA LJUDI U KRIZNIM SITUACIJAMA	IZRADA BROŠURE "OSTANI SMIREN"	UPRAVLJAM SVOJIM ŽIVOTOM
PARAMETRI SNAGA KARAKTERA	MUDROST I ZNANJE HUMANOST	ODVAŽNOST PRAVEDNOST	MUDROST I ZNANJE PRAVEDNOST HUMANOST ODVAŽNOST	ODVAŽNOST PRAVEDNOST HUMANOST UMJERENOST	ODVAŽNOST PRAVEDNOST HUMANOST UMJERENOST	ODVAŽNOST PRAVEDNOST HUMANOST UMJERENOST	ODVAŽNOST PRAVEDNOST HUMANOST UMJERENOST	ODVAŽNOST PRAVEDNOST HUMANOST UMJERENOST	ODVAŽNOST PRAVEDNOST UMJERENOST	MUDROST I ZNANJE UMJERENOST PRAVEDNOST HUMANOST	UMJERENOST HUMANOST PRAVEDNOST ODVAŽNOST	MUDROST I ZNANJE HUMANOST	MUDROST I ZNANJE UMJERENOST PRAVEDNOST ODVAŽNOST HUMANOST TRANSCENDENT NOST	ODVAŽNOST UMJERENOST PRAVEDNOST HUMANOST
VODEĆI KONCEPT	ODRASTANJE	RIJEČI	SLIKE	DRUŠTVO	PRAVILA PONAŠANJA	PORODICA I KUĆA	ŽIVOTNO ISKUSTVO	UPORNOST	SUOČAVANJE	ISCJELJENJE	SVIJEST	PRIMJENA	STRATEGIJA	IZGRADNJA

**NAČIN REALIZIRANJA I PLAN FINANSIRANJA
PROGRAMSKIH AKTIVNOSTI**

PROGRAM	Programske aktivnosti 2024/2025.	Ministarstvo za odgoj i obrazovanje / Institut (osigurava)	Odgojno-obrazovna ustanova (osigurava)
PREVENCIJA OVISNOSTI	Mi rastemo i razvijamo se	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka art i didaktičkog materijala Interni ljudski resursi i prostor ustanove
	Informacija je moć	/	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi i školski prostor
	Škola plivanja	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje svih usluga 	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi
	Škola planinarstva	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje svih usluga 	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi
	Vidim, čujem, učim	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje ulaznica u pozorište i usluga prevoza Interni ljudski resursi
	Film kao inspiracija i motivacija	<ul style="list-style-type: none"> Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Ko zapravo pobjeđuje?	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi i školski prostor
	Jačanje socio-emocionalnih vještina i karijerna orijentacija	/	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi i školski prostor
PREVENCIJA NASILJA	Budi domaćin/domaćica	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Zajedno do povjerenja	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka art materijala Interni ljudski resursi i prostor ustanove
	Emocionalna pismenost/Ruler i dinosaur	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka art materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Anger Management	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka art materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Razvoj emocionalnog rječnika	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka art materijal Interni ljudski resursi i školski prostor
	Škola skijanja	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje svih usluga 	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi
	Blueprint (skica)	<ul style="list-style-type: none"> Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Terapeutske priče	<ul style="list-style-type: none"> Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
KULTURA SJEĆANJA	Mood Meter	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Muzejska pričaonica	<ul style="list-style-type: none"> Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje ulaznica u Historijski muzej i usluga prevoza Interni ljudski resursi
	Ko smo kroz spomenike	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Kad muzeji progovore	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje ulaznica u razne muzeje i usluga prevoza Interni ljudski resursi
	Naše kuće	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje ulaznica u Muzej Sarajeva i usluga prevoza Interni ljudski resursi
	Pamtimo prošlost za svjetliju budućnost	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje usluga prevoza Interni ljudski resursi
	Kad planine progovore	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje svih usluga u sklopu "Škole planinarstva" iz programa "Prevenција ovisnosti" 	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi
	Naše herojstvo	<ul style="list-style-type: none"> Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje usluga prevoza Interni ljudski resursi
	Od rata do mira I	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje svih usluga Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi
Od rata do mira II	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje svih usluga Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi 	
EKOLOGIJA	Čarolija vune	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i prostor ustanove
	Zlato livade	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka art materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Izrada didaktičkog materijala od otpada	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka reciklažnog materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Škola u prirodi	<ul style="list-style-type: none"> MOO osigurava sredstva finansiranja 	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka usluga prevoza i smještaja Interni ljudski resursi
	Zaštićena područja KS	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje ulaznica na Vrelo Bosne i Bijambare i usluga prevoza Interni ljudski resursi

	Recikliraj me – podrži život	<ul style="list-style-type: none"> Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Planinska hrana	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje svih usluga u sklopu studijske posjete “Od rata do mira I” iz programa “Kultura sjećanja” 	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi
	Društveno-korisno učenje	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavke i finansiranje usluga prevoza i materijala Interni ljudski resursi
	Moj ekološki otisak	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
PODUZETNIŠTVO I FINANSIJSKA PISMENOST	Ekonomija žetona	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka art materijala Interni ljudski resursi i prostor ustanove
	Fondovi budućnosti	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka art materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Slatki program malih proizvođača	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje usluga prevoza, art materijala i usluge štamparije Interni ljudski resursi i školski prostor
	Ja investiram u zajednicu	/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Kakve savjete možemo dobiti u banci	<ul style="list-style-type: none"> Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi i školski prostor
	Kad planinar postane poduzetnik	<ul style="list-style-type: none"> Posjeta planinama u sklopu “Škole planinarstva” iz programa “Prevenција ovisnosti” 	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka programa za dizajn, obradu fotografija i videozapisa Interni ljudski resursi i školski prostor
	Izrada mini biznis plana	<ul style="list-style-type: none"> Posjeta poduzetničkom pogonu u sklopu studijske posjete “Od rata do mira I” iz programa “Kultura sjećanja” 	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	Budi poduzetnik	<ul style="list-style-type: none"> Finansiranje zakupa pristupa platformi Licencirani vanjski saradnici Dodatno posjeta poduzetničkom pogonu u sklopu studijske posjete “Od rata do mira II” iz programa “Kultura sjećanja” 	<ul style="list-style-type: none"> Timovi učenika u svim srednjim školama Interni ljudski resursi i školski prostor
	Živimo po mjeri	<ul style="list-style-type: none"> Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
	OSTANI SMIREN	Hitna stanja kod beba i djece	/
Pomaganje i hrabrost		/	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
Prva pomoć		<ul style="list-style-type: none"> Nabavka i finansiranje svih usluga u sklopu “Škole skijanja” iz programa “Prevenција nasilja” 	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi
Kodeks planinske etike		<ul style="list-style-type: none"> Posjeta planinama u sklopu “Škole planinarstva” iz programa “Prevenција ovisnosti” 	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi
Slijed koraka i donošenje odluka u kriznim situacijama		<ul style="list-style-type: none"> Licencirani vanjski saradnici 	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka materijala Interni ljudski resursi i školski prostor
Psihološka podrška u kriznim situacijama		/	<ul style="list-style-type: none"> Interni ljudski resursi i školski prostor

PRILOG

PREGLED PROGRAMSKIH AKTIVNOSTI

ZA 2024/2025.

OBRAZAC ZA REGISTRACIJU PROGRAMA

Naziv programa	PREVENCIJA OVISNOSTI
I DIO PROGRAMA: Opis i svrha programa	
1. Šta program podrazumijeva?	
<p>Program prevencije ovisnosti obuhvata sve segmente dječijeg i učeničkog razvoja, a njegova suština ogleda se u sljedećem:</p> <p>Svijest o važnosti implementacije preventivnih programa i intervencija, čvrsto temeljenih na naučnim spoznajama, za mlađe generacije, njihove roditelje, obrazovne institucije te medijske sfere dosegla je značajnu prepoznatljivost. U širem okviru promocije općeg zdravlja, uključujući i aspekte fizičkog i mentalnog blagostanja, od ključne važnosti jesu preventivne aktivnosti koje se međusobno nadopunjuju i tvore cjelinu. Njihova posebna vrijednost proizlazi iz usmjerenosti prema dinamičkim faktorima rizika i zaštite, koji se smatraju uzročnicima nepovoljnijeg zdravstvenog stanja.</p> <p>Prevencija ovisnosti izravno podupire zdrav i siguran napredak djece i mladih, potičući iskazivanje njihovih unutarnjih talenata i potencijala. Ujedno, ona ističe neizmjernu važnost porodice kao temeljnog stuba podrške, ključnog za razvoj pozitivnih veza s predškolskim ustanovama, školom, vršnjacima te širom zajednicom.</p>	
2. Na bazi kojih naučnih saznanja je utvrđeno da je program potrebno provoditi?	
<p>Program prevencije temelji se na nizu naučnih saznanja i smjernica koje su potvrđene i ugrađene u relevantne dokumente i zakone. Specifično, na osnovu Evropskog preventivnog kurikulumu, koji služi kao temeljni referentni materijal za oblikovanje edukacijskih programa i pruža sveobuhvatan pregled preventivne znanosti, s posebnim naglaskom na naučno potkrijepljene intervencije. Osim toga, Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo, Pedagoški standardi i normativi za predškolske, osnovne i srednje škole u Kantonu Sarajevo, te dokumenti koji definiraju predmetne kurikulume usmjereni su prema ishodima učenja (NPIP definiran prema ishodima učenja). Svi ovi temeljni dokumenti zajedno pružaju osnovu za provedbu programa prevencije, oslanjajući se na naučno utemeljene principe i pristupe.</p>	
3. Šta se želi postići ovim programom?	
<p>Ciljevi ovog programa jesu mnogobrojni:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Usavršiti životne vještine (sposobnost donošenja odluka i rješavanja problema, kreativno i kritičko mišljenje, komunikacija i interpersonalne vještine, samosvijest i empatija, sposobnost prepoznavanja i izražavanja emocija i odgovarajućeg reagiranja u stresnim situacijama), - Poboljšati samopouzdanje, - Osnažiti djecu i učenike da se u kasnijim fazama odrastanja lakše nose s izazovima koji ih okružuju, - Jačati rezilijentnost kod djece i učenika, - Pomoći djeci i mladima da preveniraju različite vrste ovisnosti, - Ona je važan faktor za suzbijanje razvoja različitih poremećaja i s njima povezanih zdravstvenih i društvenih izazova, - Promocija zdravih stilova života, - Unapređenje vještine kritičkog rješavanja problema i donošenja ispravnih odluka.	

Preventivne aktivnosti nadopunjuju aktivnosti promoviranja zdravlja, ali se od njih razlikuju jer su posebno usmjerene i djeluju na promjenjive rizične i zaštitne faktore za koje se smatra da uzrokuju ili doprinose lošijem zdravlju.

Sve navedene tačke čine esencijalne komponente ovog programa, čiji je cilj usmjeren prema podršci mladima u njihovom sveobuhvatnom razvoju i izgradnji jakih temelja za održivu dobrobit.

4. Kako program doprinosi razvoju cjelovite ličnosti?

Program putem ostvarenih ishoda učenja doprinosi cjelovitom razvoju ličnosti jer će učenici biti sposobni razumjeti nivoe progresije korištenja psihoaktivnih supstanci, drugih ovisnosti i ulogu prevencije.

Program će omogućiti djeci/učenicima razvoj temeljnih kompetencija. Učenici najvažnijim mjerljivim indikatorima učeničkih kompetencija smatraju razumijevanje i poštivanje sebe i drugih te uspješno samostalno učenje i rješavanje različitih problema.

Pomak s transfera znanja na razvoj kompetencija kao cilja obrazovanja jeste temelj programa prevencije ovisnosti.

5. Na koji način cilja učenička postignuća, a na koji dobrobit učenika?

Način na koji program cilja postignuća učenika te kako doprinosi njihovoj dobrobiti može se artikulirati na sljedeći način:

Učenička postignuća ili odgojno-obrazovni ishodi jasno su definirane kompetencije, obuhvatajući očekivana znanja, vještine, sposobnosti, vrijednosti i stavove koje djeca i učenici trebaju usvojiti te demonstrirati nakon uspješnog okončanja različitih programskih aktivnosti. Tako će oblikovane aktivnosti osigurati da djeca i učenici ne samo budu osposobljeni za prepoznavanje i zaštitu već i za izgradnju otpornosti, razvoj ključnih životnih vještina, moralnih snaga i pozitivnih karakternih crta. Nadalje, program će potaknuti načine na koje će stečena znanja, vještine i stavove primijeniti u praksi te se suočiti s izazovima iz svog okruženja na zdrav i konstruktivan način.

S obzirom na dobrobit djece i učenika, potreba za prevencijom izražava se od najranijih dana njihova života jer se suočavaju s različitim izazovima. Svjesni smo da su odgojno-obrazovne institucije, gdje djeca i učenici provode veliki dio svog vremena, i roditeljski domovi temeljna mjesta njihova rasta i razvoja. Program prevencije stoga ima poseban značaj u ovim okruženjima, jer djecu i učenike jača kroz alate i vještine potrebne za suočavanje s izazovima. Kroz odgoj i obrazovanje na svim nivoima želimo stvoriti sigurno i podržavajuće okruženje gdje će učenici imati priliku biti sretni, samopouzdana i sposobni dijeliti svoje uspone i padove. U ovoj zajedničkoj misiji uloga odraslih kao i podrške postaje ključna, s obzirom na naš neprekidni kontakt s djecom i učenicima.

6. Da li program stvara vezivne tačke s javnim servisima, realnim sektorom...?

Program je koncipiran kako bi izgradio čvrste veze s javnim i realnim sektorom, posebno se fokusirajući na stvaranje učeničkog kurikulumu za prevenciju i promociju zdravlja. Osim toga, program također promovira saradnju u izradi materijala, tutorijala, akcijskih planova te kreiranju prevencijskih politika.

Kroz ovakvu saradnju program se uspješno povezuje s javnim sektorom, koji je ključan u definiranju i implementaciji politika za dobrobit djece i učenika. Također, integracija s realnim sektorom osigurava da program bude usklađen s potrebama i izazovima stvarnog života. Ova zajednička saradnja omogućava mladim ljudima da steknu dragocjena iskustva rada s djecom i učenicima, što ne samo da doprinosi njihovom ličnom rastu, već i profesionalnom razvoju.

II DIO PROGRAMA: Sadržaj i aktivnosti programa

Koliko je aktivnosti obuhvaćeno ovim programom?

Program prevencija ovisnosti obuhvata 14 aktivnosti koje su raspoređene na sljedeći način:

- 1 aktivnost na nivou predškolskog odgoja i obrazovanja;
- 9 aktivnosti na nivou osnovnog odgoja i obrazovanja;
- 4 aktivnosti na nivou srednjeg odgoja i obrazovanja.

U predškolskim ustanovama, osnovnom i srednjem nivou obrazovanja realizirat će se 9 aktivnosti tokom 2024/2025. školske godine.

Tabelarni prikaz aktivnosti programa

PREDŠKOLSKA USTANOVA	OSNOVNA ŠKOLA									SREDNJA ŠKOLA			
A1	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	I	II	III	IV
		A3		A5			A8	A9	A10	A11	A12		A14
PREDŠKOLSKA USTANOVA													
MI RASTEMO I RAZVIJAMO SE						MODUL							
OSNOVNA ŠKOLA													
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX					
	INFORMACIJA JE MOĆ		ŠKOLA PLIVANJA			ŠKOLA PLANINARSTVA	VIDIM, ČUJEM, UČIM	FILM KAO INSPIRACIJA I MOTIVACIJA					
SREDNJA ŠKOLA													
I		II			III				IV				
KO ZAPRAVO POBJEĐUJE?		JAČANJE SOCIO-EMOCIONALNIH VJEŠTINA I KARIJERNA ORIJENTACIJA							BUDI DOMAĆIN/DOMAĆICA				

Napomena: U daljem tekstu navedene su programske aktivnosti organizirane prema hijerarhijskom slijedu. Svaka aktivnost strukturirana je kako bi se osigurala jasnoća i logički redoslijed izvođenja. Ovaj pristup omogućava postupno napredovanje kroz različite nivoe aktivnosti, svaka sa svojim specifičnim zadacima i ciljevima. Zahvaljujući ovom hijerarhijskom rasporedu, olakšano je razumijevanje složenog procesa i postizanje željenih rezultata.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A1: “Mi rastemo i razvijamo se“

Opis aktivnosti

Aktivnost je namijenjena djeci predškolskog uzrasta i provodi se kroz pažljivo osmišljene *module* koji se fokusiraju na ključne aspekte njihovog razvoja. Kroz ovu aktivnost, djeca će raditi sa svojim odgajateljima na jačanju samopouzdanja i razvijanju emocionalne inteligencije, što će im omogućiti donošenje informiranih odluka i zaštitu vlastitog zdravlja u budućnosti.

Cilj ove aktivnosti višestruko je usmjeren. Prvi cilj jeste jačanje emocionalne inteligencije kod djece, uključujući razvoj sposobnosti za razumijevanje i upravljanje vlastitim emocijama te empatiju prema osjećajima drugih. Drugi cilj jeste omogućiti djeci da uspostave zdrave odnose i razumiju važnost ravnoteže između svojih potreba i prava drugih, kao i poštovanja granica. Moduli su međusobno integrirani i povezani, pružajući holistički pristup razvoju djeteta.

Program obuhvata sljedeće module:

- a) Fizički razvoj – Ovaj modul fokusira se na fizičke aspekte razvoja djeteta, uključujući važnost tjelesne aktivnosti i zdravog načina života za opći razvoj i dobrobit.
- b) Komunikacija (verbalna i neverbalna) – Djeca će učiti kako učinkovito komunicirati koristeći verbalne i neverbalne tehnike, čime će poboljšati svoje sposobnosti izražavanja i razumijevanja drugih.
- c) Emocije i emocionalna inteligencija – Ovaj modul pomaže djeci da prepoznaju, razumiju i upravljaju svojim emocijama, te razviju empatiju prema emocijama drugih.
- d) Vrijednosti – Djeca će istraživati različite vrijednosti i principe, kako bi razumjeli što je važno za njih kao pojedince i za zajednicu u cjelini.
- e) Poštivanje prava i uvažavanje drugih i drugačijih – Kroz ovaj modul djeca će naučiti o ljudskim pravima, jednakosti i važnosti uvažavanja različitosti u društvu.

Program će se implementirati u ustanovama ranog i predškolskog odgoja, te u porodicama kroz edukativne aktivnosti. Cilj je omogućiti djeci da bolje razumiju svijet oko sebe, kritički se odnose prema njemu, i pronađu svoje mjesto u njemu. Kroz ovaj sveobuhvatan pristup, djeca će biti osnažena da razviju vještine potrebne za zdrav i uspješan život.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste sveobuhvatno pratiti fizički i mentalni razvoj djece, naglašavajući važnost emocionalnog izražavanja unutar odgojnih grupa.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu djece (od 4 do 6 godina života).

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima za predškolski odgoj i obrazovanje i normative prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za rani i predškolski odgoj (NPiP za predškolske ustanove definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	predškolske ustanove
Ciljna skupina	djeca uzrasta od 4 do 6 godina

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A1: "Mi rastemo i razvijamo se" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Inicira i učestvuje u aktivnostima koje su važne za unapređenje vlastitog zdravlja i blagostanja;*
- *Primjenjuje osnovna načela lične higijene i higijene prostora;*
- *Pridržava se načela pravilne i redovne prehrane;*
- *Pokazuje svjesnost sebe i svog identiteta kroz sopstvene sposobnosti, karakteristike, osobine i mogućnosti;*
- *Gradi realnu i pozitivnu sliku o sebi, pokazuje samosvijest, samopoštovanje, odgovornost i samopouzdanje (povjerenje u svoje snage i sposobnosti);*
- *Posjeduje nivo emocionalne svijesti i sigurnosti koja odgovara uzrastu i dobnom sazrijevanju i ispoljava ih u svim aspektima razvoja;*
- *Izražava misli i djeluje na način da može utjecati na svoj položaj u okruženju;*
- *Uspostavlja, razvija i održava interakcije s drugom djecom i odraslima;*
- *Pokazuje kooperativnost i zajedničko djelovanje kroz različite aktivnosti i kritički se odnosi prema mišljenjima i stavovima preuzetim od drugih;*
- *Djeluje u skladu s demokratskim načelima sarađujući i odlučujući te uvažavajući i prihvatajući različitosti;*
- *Djeluje u skladu s društvenim, kulturnim i porodičnim vrijednostima razvijajući osjećaj pripadnosti zajednici;*
- *Postaje društveno odgovorno i djeluje u skladu s načelima rješavanja problema u životnoj sredini (održivi razvoj);*
- *Stječe kompetencije za učenje i rad;*
- *Primjenjuje strategije djelovanja i razmišljanja uključujući se u različite životne situacije i situacije rješavanja problema;*
- *Istražuje i izražava se na različite načine kroz umjetnost, medije i tehnike;*
- *Pokazuje sposobnost slušanja u grupi vršnjaka i odraslih u različitim situacijama;*
- *Prepoznaje važnost prirode i uvažava prirodu kao prostor za život, razvoj, igru i učenje;*
- *Pokazuje poštovanje i divljenje prema životu i svemu živom;*
- *Štiti sebe i druge od povređivanja u konkretnim situacijama;*
- *Izražava sposobnost samoprocjene u odnosu na drugu osobu, objekt ili događaj.*

Međupredmetna poveznica

Povezanost s oblastima u skladu s Planom i programom/Kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, PRAVEDNOST, MUDROST I ZNANJE, ODVAŽNOST i HUMANOST

Djeca će moći razviti razboritost, samoregulaciju/kontrolu, skromnost, samilost, timski rad, jednakost i poštenje, socijalnu odgovornost, kreativnost, radoznalost, otvorenost uma, ljubav

prema igri i učenju, iskrenost, hrabrost, vitalnost, upornost, ljubaznost, velikodušnost, ljubav, emocionalnu i socijalnu inteligenciju.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o djeci, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća djece.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću djece i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti djece. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak djece, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za odgajatelje,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore predškolskih ustanova,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A3: "Informacija je moć"

Opis aktivnosti

Aktivnost je namijenjena učenicima osnovnih škola i provodi se kroz *posjetu* medijskoj kući, gdje će učenici imati priliku da se upoznaju s osnovama medijskog djelovanja. Cilj ove aktivnosti jeste omogućiti učenicima da razumiju šta je informacija, kako se proizvodi i distribuira i kako medijski sadržaji utječu na njihove odluke i ponašanje.

Kroz ovu aktivnost učenici će razviti kritičko razmišljanje o informacijama koje primaju iz različitih medijskih izvora. Kroz posjetu medijskoj kući učenici će naučiti o procesu nastanka informacija, od istraživanja i prikupljanja podataka do njihove obrade i objave. Saznat će kome je informacija namijenjena, kako se prezentira i kako dolazi do šire javnosti. Obuka će biti prilagođena uzrastu učenika, s ciljem da se razumljivo i angažirajuće predstavi kako se informacije kreiraju i distribuira.

Nakon povratka iz medijske kuće, učenici će imati zadatak da svoja saznanja podijele s vršnjacima kroz prezentaciju o moći i značaju kvalitetne informacije. Kroz ovu prezentaciju, učenici će istraživati kako medijske poruke koriste različite kreativne tehnike kao što su jezik, zvuk, fotografija i video, te će učiti o pravilima i mogućnostima ovih tehnika. Ova praksa pomoći će im da bolje razumiju kako mediji oblikuju njihove stavove i odluke.

Jedan od ključnih ciljeva aktivnosti jeste osvježavanje svijesti o utjecaju komercijalnih komunikacija na odluke djece i mladih. Često se događa da djeca traže od roditelja proizvode koje su vidjeli u reklamama ili da biraju proizvode poznatih robnih marki, zanemarujući slične artikule drugih proizvođača. Ova aktivnost pomoći će učenicima da prepoznaju i razumiju iracionalne odluke koje donose pod utjecajem medijskog sadržaja, te će ih osnažiti da postanu kritičniji potrošači medijskih poruka.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste da učenici razviju razumijevanje kako medijski sadržaji i komercijalne poruke utječu na njihove želje i odluke, te kako prepoznati i analizirati te utjecaje.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 2. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikulumu za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	medijske kuće, učionica
Ciljna skupina	učenici drugog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A3: "Informacija je moć" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prepoznaje fizičke i psihološke potrebe učenika uzrasta 7,5 i 8 godina;*
- *Prepoznaje aktivnosti za dobivanje kvalitetnih informacija;*
- *Navodi značaj kvalitetnih informacija;*
- *Kreira aktivnosti za dobivanje kvalitetnih informacija.*

Provesti kampanju promocije kvaliteta informacije kroz medijsku i informatičku pismenost u skladu s uzrastom učenika.

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A Čitanje

JZK-1.4.1 JZK-2.4.1

A.2.7

Procjenjuje i spaja sadržaj predstavljen u različitim medijima i formatima (npr. vizualno, audiovizualno, grafički...).

B Pisanje

JZK-4.1.1

B.2.4

Realizira problemske istraživačke projekte koristeći relevantne informacije iz više printanih i digitalnih izvora izbjegavajući plagiranje.

C Usmeno izražavanje i slušanje

JZK-5.1.1

C.2.1

Učestvuje u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo uz primjenu jezičkog bontona.

Engleski jezik

C Govor i usmena komunikacija

C.2.3 Primjenjuje govor kritički promišljajući o obrascima sporazumijevanja u različitim interkulturalnim kontekstima.

<https://kurikulum.ks.gov.ba/>

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo

ONLINE PLATFORMA ZA KURIKULUM

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: PRAVEDNOST, ODVAŽNOST, MUDROST I ZNANJE, HUMANOST

Učenici će moći razviti socijalnu odgovornost, jednakost i poštenje, timski rad, iskrenost, upornost, radoznalost, kreativnost, otvorenost uma, ljubav prema učenju, ljubaznost, socijalnu i emocionalnu inteligenciju.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju

prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A5: "Škola plivanja"

Opis aktivnosti

U skladu s Pravilnikom o realizaciji škole u prirodi, izleta, studijskih posjeta, ekskurzija, kampovanja/logorovanja, društveno korisnog učenja i drugih oblika odgojno-obrazovnog rada u osnovnoj i srednjoj školi, učenici će realizirati aktivnost kroz *projekt* "Škole plivanja".

"Škola plivanja" jeste specifičan obavezujući oblik nastave iz predmeta Tjelesni i zdravstveni odgoj za učenike IV razreda osnovne škole, koji se organizira i realizira jedanput tokom školovanja, unutar nastavne godine, prema utvrđenom Nastavnom planu i programu, u zatvorenim bazenima na teritoriji Kantona Sarajevo, koji osiguravaju optimalne uvjete za rad.

Ovakav odgojno-obrazovni rad usmjeren je na stjecanje motoričkih znanja i vještina, te stvaranje navike bavljenja motoričkim aktivnostima učenika u ranom periodu života. Kroz "Školu plivanja" stvaramo zdrave, samopouz dane i emocionalno otporne mlade ljude koji su opremljeni alatima i vještinama potrebnim za suočavanje s izazovima života na konstruktivan način, umjesto da se okreću štetnim ovisnostima.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste pružiti učenicima osnovne vještine plivanja, razviti kod njih osjećaj sigurnosti u vodi i samopouzdanje, promovirati fizičku aktivnost i rekreaciju, te omogućiti im da se povežu s vodom na pozitivan način.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 4. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	zatvoreni bazeni na teritoriji Kantona Sarajevo
Ciljna skupina	učenici četvrtog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A5: "Škola plivanja" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Pravilno izvodi osnovne tehnike plivanja;*
- *Pravilno izvodi vježbe disanja tokom plivanja, uključujući koordinaciju disanja s pokretima tijela;*
- *Pravilno se orijentiše u vodi i održava pravilan smjer tokom plivanja;*
- *Samostalno primjenjuje naučene vještine;*
- *Usvaja pravila tjelesne kondicije.*

Međupredmetna poveznica

Tjelesni i zdravstveni odgoj / Sport

A.4.3 Procjenjuje efekte vježbanja na pravilno držanje tijela.

A.4.6 Koristi nastavna sredstva, opremu i prostor za tjelesno vježbanje na primjeren način.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, TRANSCENDENTNOST, MUDROST I ZNANJE.

Učenici će moći razviti samoregulaciju/kontrolu, razboritost, zahvalnost, smisao za humor, kreativnost, radoznalost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A8: "Škola planinarstva"

Opis aktivnosti

U skladu s Pravilnikom o realizaciji škole u prirodi, izleta, studijskih posjeta, ekskurzija, kampovanja/logorovanja, društveno korisnog učenja i drugih oblika odgojno-obrazovnog rada u osnovnoj i srednjoj školi, učenici će realizirati aktivnost kroz *pohod* „Škole planinarstva“.

„Škola planinarstva“ je specifičan obavezujući oblik nastave iz predmeta Tjelesni i zdravstveni odgoj za učenike VII razreda osnovne škole, koji se organizira i realizira jedanput tokom školovanja, unutar nastavne godine, prema utvrđenom Nastavnom planu i programu, na uređenim planinarskim izletištima, stazama i objektima na teritoriji Kantona Sarajevo, uz osigurane optimalne uvjete za rad.

Tokom ove nezaboravne avanture učenici će imati priliku uživati u prirodnom bogatstvu planina Bjelašnice, Trebevića i Igmana, gdje će stjecati ključna znanja i vještine o sigurnom ponašanju u planinskim uvjetima. Boravak na svježem zraku pružit će im ne samo fizički već i mentalni izazov, jačajući njihove karakterne osobine.

Posebno važan segment pohoda bit će posjeta značajnim mjestima na Igmanu, što će obogatiti razumijevanje historijske baštine među mladim planinarima. Bjelašnica će poslužiti kao teren za testiranje izdržljivosti, dok se hrabro upuštaju u pohode strminama i visokim stazama, izgrađujući time ne samo tjelesnu snagu već i samopouzdanje. Trebević će ponuditi spektakularnu panoramu grada Sarajeva, pružajući učenicima priliku za stvaranje nezaboravnih uspomena.

Kroz ovu seriju pohoda „Škola planinarstva“ ne samo da će potaknuti istraživanje ljepote prirode i stvaranje trajnih trenutaka već će i graditi prijateljstva, timski duh i lični rast među mladima. Upravo ovakva iskustva poticat će ih na daljnje istraživanje, samopouzdanje i razumijevanje važnosti saradnje.

Jedan od zadataka tokom „Škole planinarstva“ može biti usmjeren na pravilno disanje, što je izvrstan način da se poveže s prevencijom ovisnosti. Pravilno disanje ima dubok utjecaj na tjelesno i mentalno zdravlje te može pružiti alate za suočavanje sa stresom, tjeskobom i drugim negativnim emocijama koje mogu povećati rizik od ovisnosti.

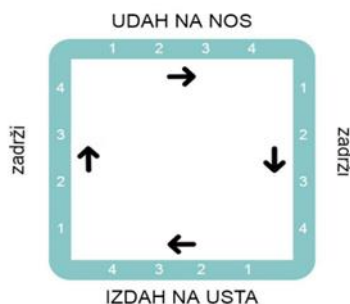
Prije prvog pohoda učenici imaju zadatak da istraže tehnike i značaj pravilnog disanja u kontekstu zdravog načina života. Pravilno disanje može pomoći smanjenju stresa, tjeskobe i potrebe za negativnim obrascima ponašanja kao što je ovisnost.

Učenici mogu vježbati tehniku pravilnog disanja u kontroliranom okruženju na časovima tjelesnog i zdravstvenog odgoja. Vježbe disanja mogu biti uz vođenje meditacije ili opuštajuću muziku.

Tehniku disanja punim plućima primijeniti na planinarskom pohodu/izletu. Nakon kretanja, na pauzi je potrebno razgovarati s učenicima o disanju. Moguća pitanja:

Da li ste nekada obratili pažnju na disanje? Kako je to izgledalo u zavisnosti od vašeg raspoloženja? Nakon razgovora zaključiti da je disanje dublje i sporije kada smo opušteni ili kada se koncentrišemo, a brže kada smo uzbuđeni ili se ljutimo. Disanje je važan most između uma i tijela te se pomoću daha može utjecati na oboje. Mozak je organ koji treba tri puta više kisika od ostalih organa. Ako ne dobije dovoljno kisika, on ga crpi iz ostalih organa. Unosom kisika aktiviraju se neuroni u mozgu i tako se otvaraju vrata neograničenom mentalnom potencijalu.

Najjednostavnija od njih jeste tehnika potpunog dubokog disanja. Izvoditi je u uspravnom sjedećem položaju. Disati duboko cijelim trbuhom, srednjim dijelom prsnog koša i zatim gornjim dijelom. Vježbu izvoditi opušteno i bez naprezanja. Pri udahu trbuh polahko izbočiti prema van, a pri izdahu vraćati ga prema kralježnici. Ovakvim disanjem dolazi do blagog masiranja unutarnjih organa, poticanja probave, reguliranja rada bubrega, dolazi do opuštajućeg stanja i snižava se krvni pritisak. Udisanjem što veće količine zraka tokom nekoliko minuta izvođenja ove vježbe tijelo će imati veću količinu dragocjenog kisika, a time i veću količinu energije.

Slika 1. Shema vježbe disanja 4x4

Disati pravilno – vježba disanja u ciklusu od 4 x 4. Nakon naučenog usporenog dijafragmalnog (udah – trbuh prema van, izdah – trbuh prema unutra), vježbati disanje 4 x 4 (u sebi brojati polahko *jedan, dva, tri, četiri* ili *dvadeset i jedan, dvadeset i dva, dvadeset i tri, dvadeset i četiri*), slika 1.

1. Udahnuti polahko, bez napora (trbuh će se blago zaobliti) – kod udaha polahko u sebi brojati *jedan, dva, tri, četiri* ili polahko izgovarati u sebi *dvadeset i jedan*.
2. Zadržati dah (u sebi polahko brojati: *jedan, dva, tri, četiri* ili polahko izgovarati *dvadeset i dva*).
3. Izdahnuti polahko, može na usta (u sebi polahko brojati: *jedan, dva, tri, četiri* ili polahko izgovarati *dvadeset i tri*) – trbuh se uvlači prema kralježnici.
4. Nakon izdaha ponovno zadržati dah (u sebi polahko brojati *jedan, dva* ili od 1 do 4 ili polahko izgovarati *dvadeset i četiri*). Nakon toga ponovno kreće novi ciklus disanja.

Disanje punim plućima u prirodnom okruženju djeluje i na oslobađanje hormona sreće te se budi zaspali urođeni osjećaj povezanosti s prirodom.

Nakon vježbi disanja, potaknuti učenike da razmisle o svojim osjećajima i kako su te tehnike utjecale na njihovo trenutno stanje. Povezati ovu refleksiju s važnošću razvijanja zdravih načina suočavanja sa stresom, što može smanjiti potrebu za ovisnostima. Pravilno disanje može djelovati kao alat za smanjenje stresa i time pomoći u prevenciji ovisnosti.

Tehniku pravilnog disanja primjenjivati više puta tokom planinarskog pohoda/izleta. Neka učenici budu voditelji, neka dijele svoje znanje o tehnikama pravilnog disanja.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste da svaki učenik sedmog razreda osnovne škole u Kantonu Sarajevo boravi u prirodi i prođe osnovni program izletničkog planinarenja, kako bi se stekle vještine i znanja koja će utjecati da učenici zavole ovaj vid aktivnosti koji je izvrstan alat u odgoju, obrazovanju i očuvanju zdravlja.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 7. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja

/

Mjesto održavanja

planine: Trebević, Bjelašnica i Igman

Ciljna skupina

učenici sedmog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A8: "Škola planinarstva" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Samostalno izvodi osnovne tehnike kretanja;*
- *Primjenjuje pravila adekvatnog odijevanja na planini;*
- *Pokazuje odgovorno ponašanje prema okolini i prirodnim resursima;*
- *Primjenjuje pravila lične higijene i čistoće prostora;*
- *Prepoznaje tehnike pravilnog disanja kao alternativu za upravljanje stresom;*
- *Primjenjuje tehnike pravilnog disanja;*
- *Upravlja svojim emocijama.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A.7.1 Čita književne i/ili informativne tekstove citirajući i prosuđujući njihove dijelove u svrhu argumentiranja vlastitih stavova/zaključaka.

Biologija

D.7.4 Provodi mjere prevencije u cilju očuvanja vlastitog zdravlja.

Tjelesni i zdravstveni odgoj/Sport

A.7.7 Izrađuje plan svakodnevnog tjelesnog vježbanja radi očuvanja i unapređenja zdravlja.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: ODVAŽNOST, TRANSCENDENTNOST, MUDROST I ZNANJE

Učenici će moći razviti hrabrost, upornost, vitalnost, poštovanje ljepote i izvrsnosti, smisao za humor, kreativnost, otvorenost uma i radoznalost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A9: "Vidim, čujem, učim"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *posjetu* pozorištu/teatru, gdje će pogledati, naprimjer, predstavu "Moj sin malo sporije hoda" i prepoznati važnost porodičnih odnosa te mogućnost prihvatanja drugog i drugačijeg.

Kroz odnos majke i sina koji boluje od neimenovane bolesti u fokus ove drame stavlja se složenost porodičnih odnosa. Brankova bolest aktivira slabost njegovih najbližih, zbog čega, između ostalog, svjedočimo njihovom egoizmu, samoobmanjivanju i nemogućnost prihvatanja drugog i drugačijeg. Bolest postaje sveobuhvatna metafora društva kome je oduzeta mogućnost da hoda, ide naprijed i razvija se – društva koje je samo poništilo svoju budućnost.

Aktivnosti obuhvataju tehničke pripreme, zajedničko gledanje predstave, razgovor s učenicima na času odjeljske zajednice, esej na času maternjeg jezika ili u dogovoru s bibliotekarom o temi "Porodični odnosi narušeni pojavom bolesti i nemogućnost prihvatanja drugog i drugačijeg".

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste da učenici kroz posjetu pozorištu razviju dublje razumijevanje porodičnih odnosa i društvenih izazova, te da prepoznaju značaj prihvatanja različitosti.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 8. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikulumu za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja

/

Mjesto održavanja

Narodno pozorište

Ciljna skupina

učenici osmog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A9: "Vidim, čujem, učim" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Razvija socijalne i komunikacijske vještine;*
- *Objašnjava značaj slušanja;*
- *Jača učenički vokabular;*
- *Prepoznaje dešavanja u okruženju koja nas opominju na neke greške kako pojedinaca i nas samih, tako i društva;*
- *Imenuje značaj "živog" života koji donosi jedan pozorišni čin;*
- *Promovira rješavanje konflikata na kreativan način kroz kritičko promišljanje;*
- *Kreira zajedničke aktivnosti s vršnjacima;*

- *Interpretira toleranciju i uvažava različitosti;*
- *Kreira mini projekt značaja žive riječi i riječi u virtualnom okruženju;*
- *Objašnjava značaj medijske informiranosti i pismenosti.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A Čitanje

A.8.9

Dovodi u vezu tekstove sličnih tema i upoređuje pristupe različitih autora.

JZK-1.3.2 JZK-1.3.3 JZK-2.3.2

JZK-1.4.1 JZK-2.4.1

JZK-1.4.3 JZK-2.4.3

B Pisanje

B.8.2 Piše tekstove informativnog tipa poštujući organizacionu strukturu teksta, kritički promišljajući i zaključujući.

JZK-4.1.2

C Usmeno izražavanje i slušanje

C.8.1

Učestvuje u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo uz primjenu jezičkog bontona.

JZK-5.1.1

C.8.2

Integrira informacije prezentirane u različitim medijima i formatima, uključujući vizualno, kvantitativno i usmeno uz primjenu jezičkog bontona.

JZK-5.1.2

C.8.3

Procjenjuje vlastiti stav i stav drugih uz argumentaciju i korištenje dokaza i retoričkih pravila uz primjenu jezičkog bontona.

JZK-5.1.3

Muzička kultura

C Razumijevanje muzike u kontekstu

C.8.1

C1.1 Procjenjuje ulogu muzike u društvu i važnost njene primjene u svakodnevnom životu.

UMP-4.1.3 UMP-6.1.3

Likovna kultura

B Promišljanje i refleksija

B.8.1

B.8.2

B.8.3

B.8.3

Komponenta: Doživljaj, analiza djela i kritički osvrt

UMP-2.3.1 Analizira umjetnička djela/vlastiti i tuđi stvaralački/istraživački rad donoseći vlastiti kritički stav.

C Estetika, konstrukcija, funkcija

C.8.2

Komponenta: Interakcija i komunikacija u umjetnosti

UMP-3.2.1 Utvrđuje važnost likovne umjetnosti kao oblika komunikacije u vlastitom i tuđem stvaralaštvu.

UMP-3.2.2 Analizira kako kreativni procesi, elementi umjetničkog djela, principi dizajna pridonose komuniciranju poruke umjetničkog djela.

UMP-3.2.3 Istražuje različite kriterije za interpretaciju i vrednovanje umjetničkih djela.

C.8.3

Komponenta: Društvena uloga umjetnosti

UMP-3.3.1 Utvrđuje važnost i ulogu likovne umjetnosti i umjetnika u pojedinim društvima, kulturama, civilizacijama i vremenskim periodima.

UMP-3.3.2 Daje kritički osvrt na međutjecaj likovne umjetnosti i društva.

UMP-3.3.3 Utvrđuje važnost kulturno-umjetničke baštine u oblikovanju vlastitog identiteta.

Društvo/kultura/religija

A Društvo

A.8.1

Procjenjuje utjecaj društva, pojava i promjena u društvu na pojedinca i međuljudske odnose.

DHP-1.1.3

Informatika

C Digitalno društvo

C.8.2

Upotrebljava internet-servise u svakodnevnom životu.

TIT-5.1.1

Komunicira u i izvan škole primjenjivanjem različitih servisa (razmjena pomoću dijeljenog foldera, e-maila, veba, videokonferencije, bloga). <https://kurikulum.ks.gov.ba/>

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, UMJERENOST, PRAVEDNOST, ODVAŽNOST

Učenici će moći razviti radoznalost, kreativnost, otvorenost uma, razboritost, opraštanje/samilost, jednakost i poštenje, socijalnu odgovornost, upornost, hrabrost, iskrenost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A10: "Film kao inspiracija i motivacija"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* projekcije filmova. Iako su mobiteli uobičajeni, oni su relativno nova tehnologija. I dok su nam s jedne strane izuzetno korisni, s druge još uvijek ne znamo koje su posljedice prekomjernog korištenja i kako mogu dovesti do otuđivanja. Iako ih svi trebamo, ipak je potrebno pronaći zdravu mjeru u korištenju mobitela, kao i druge tehnologije. Još uvijek (na sreću) nije napravljena tehnologija koja bi zamijenila druženje, igranje, razgovore i koja bi online svijet učinila zanimljivijim od života uživo. Negativne posljedice povezane su s povećanim korištenjem interneta i utječu na mentalno zdravlje djece i mladih.

Škole na ovaj način imaju autonomiju pri odabiru filmova prikladnih uzrastu učenika sa sadržajima koji jasno iskazuju njihovu otuđenost od stvarnog života i utjecaja ekranizacije, te izazovima s kojima se susreću svakodnevno. Aktivnosti po završetku projekcije mogu biti diskusija, rasprava, prezentacija aktivnosti na *flipchartu*, istraživanje kako je izgledao život učenika prije mobitela i slično.

Školska projekcija filmova s aktuelnom tematikom primjerenom uzrastu učenika i izazovima s kojima se susreću svakodnevno je svrha ove aktivnosti.

Aktivnosti po završetku projekcije:

1. Diskutovanje, rasprava

Po završetku filma zamolite učenike da ustanu i u tišini šetaju razredom. Neka obrate pažnju na druge učenike, stolice i klupe, pod i ormariće, zidove i uređenje prostora, pogled kroz prozor, zvukove oko sebe i vrate se na mjesto. Razgovarajte s učenicima o sadržajima koje gledaju na TV-u, digitalnim uređajima, koje društvene mreže koriste, što je to što ih privlači i šta je to što *online* svijet čini zanimljivi(ji)m.

2. Naravno, povedite i diskusiju o samim filmovima ili filmu koji su gledali

Pustite ih da razgovaraju međusobno. Šta ih inspirira, a šta motivira kada su pogledali projekciju, te potaknite diskusiju općenito o inspiraciji i motivaciji kao sastavnom dijelu odrastanja i razvoja ličnosti.

3. Prezentacija aktivnosti na "flipchartu"

Odgovore mogu pisati na *flipchart papiru*, a po završetku neka svaka skupina ostatku razreda prezentira šta su radili i do kojih su zaključaka došli. Za kraj, kažite učenicima da pokušaju rezimirati dobre i loše strane korištenja digitalnih tehnologija te da pronađu "zlatnu sredinu".

4. Istražiti kako je izgledao život djece i mladih prije digitalnih uređaja

Prijedlog za nastavak aktivnosti:

Potaknite svoje učenike da za sljedeći sat istraže (bez korištenja interneta – kroz razgovor s roditeljima, komšijama, rođacima, starijom braćom i sestrama...) kako je izgledao "život prije digitalnih uređaja" – kako su se njihovi vršnjaci igrali, dogovarali, razgovarali na telefon, slušali muziku, fotografirali, gdje su pronalazili informacije...

Kao dio pomoći za realizaciju brošura: [Vodic-za-srebrne-surfere.pdf](#).

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima da kroz projekciju filmova istraže i razumiju utjecaj savremene tehnologije na njihov život.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 9. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja radionice	/
Mjesto održavanja radionice	<i>amfiteatar škole, multimedijalna sala škole ili sala za tjelesni i zdravstveni odgoj, kabinet...</i>
Ciljna skupina	<i>učenici devetog razreda</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A10: "Film kao inspiracija i motivacija" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Imenuje prednosti savremenih tehnologija, kao i nedostatke u svrhu prevencije;*
- *Argumentira vlastitu (ne)ovisnost o digitalnim uređajima;*
- *Objašnjava ulogu inspiracije i motivacije u životu na konkretnom primjeru;*
- *Kreira listu motivacionih faktora koji pomažu mladim osobama u funkcioniranju;*
- *Jača otpornost na izazove;*
- *Jača samopouzdanje i samopoštovanje;*
- *Argumentira pojam slobode;*
- *Imenuje uzore u okruženju (pozitivne i negativne);*
- *Objašnjava značaj i ulogu medijske pismenosti.*

Međupredmetna poveznica**Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost**

C.9.5 Koristi digitalne medije i vizualno izlaganje podataka svrsishodno prikazujući informacije u cilju boljeg razumijevanja prezentacija.

JZK-5.2.2 Unapređuje razumijevanje nalaza, strateški koristeći digitalne medije (npr. tekstualne, grafičke, audio, vizualne i interaktivne elemente), povezujući tako prethodna saznanja s novim, do kojih dolazi istraživanjem i pojačavajući zanimanje publike.

Informatika

C Digitalno društvo

C.9.1 Razvija projekt primjenjujući stečena znanja iz informatike.

Historija

A.9.2

A.2 Analizira različite pristupe pisanja o prošlosti na osnovu didaktički oblikovanih izvora.

Analizira različite vrste historijskih izvora (slikovni, auditivni, narativni, primarni, sekundarni itd.) s aspekta njihovog nastanka.

Engleski jezik / Njemački jezik

A Slušanje i razumijevanje slušanog sadržaja
SJZ-1.1.1 SJZ-1.1.2

Fizika

B Mehanika
FIZ-1.3.6

Hemija

D Procesi i međudjelovanje živih i neživih sistema
D.9.4 Kritički razmatra upotrebu organskih tvari te njihov utjecaj na čovjekovo zdravlje i okolinu

Likovna kultura

A Stvaralaštvo i produkcija
A.9.2 Komponenta: Likovni mediji i tehnike
UMP-1.2.1
UMP-1.2.3

Muzička kultura

C Razumijevanje muzike u kontekstu
UMP-4.1.3 UMP-6.1.3
C.1.1.1 Procjenjuje ulogu muzike u društvu i važnost njene primjene u svakodnevnom životu.
<https://kurikulum.ks.gov.ba/>

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, UMJERENOST, PRAVEDNOST, ODVAŽNOST, HUMANOST

Učenici će moći razviti radoznalost, kreativnost, otvorenost uma, ljubav prema učenju, razboritost, samoregulaciju/kontrolu, jednakost i poštenje, socijalnu odgovornost, timski rad, iskrenost, odnosno ljubav, ljubaznost, emocionalnu i socijalnu inteligenciju.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa**Monitoring programa**

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A11: "Ko zapravo pobjeđuje?"

Opis aktivnosti

Učenci će aktivnost realizirati kroz *radionicu* "Ko zapravo pobjeđuje?". Radionica govori o igrama na sreću kao vrsti igre u kojoj rezultat nije unaprijed poznat i pretežno ovisi o slučaju i sreći, a manje o razumu i spretnosti. Učenci imaju tendenciju da u početku negiraju odlazak u kladionice i vjeruju da baš oni mogu pobijediti sistem i dobiti veliki novac. Bilo je i učenika koji su navodili razne primjere iz njihovog života i porodice gdje su mladi dolazili u neprilike, prodavali svoje stvari kako bi imali novac za klađenje. Teme koje učenici obrađuju na radionicama itekako su bitne jer su primjenjive na njihovom uzrastu, kao i osvješćivanje o posljedicama donošenja pogrešnih odluka koje mogu biti dugoročne i kratkoročne. Jer, više od 40% mladih svakodnevno ide u sportske kladionice.

Prema rezultatima određenih istraživanja, više od 80% maloljetnika, u dobi između 15 i 17 godina, barem je jedanput otišlo u sportsku kladionicu i učestvovalo u igrama na sreću. Zabrinjavajuće zvuči podatak da 42% srednjoškolaca i mladih svakodnevno ide u sportske kladionice. Nerijetko se dešava da zbog odlazaka u kladionice veliki broj srednjoškolaca ima veliki broj neopravdanih časova zbog izostanaka s nastave i odlaska u kladionice. Važan segment u borbi protiv ovisnosti mladih o klađenju i igrama na sreću svakako je i porodični odgoj. Roditelji moraju više pažnje usmjeriti na adekvatan odgoj svoje djece, kako ne bi, zbog nedostatka vremena i propuštene prilike za odgojem, od svoje djece napravili osobe koje su ovisne o klađenju.

Nakon edukacije voditeljski parovi počinju s provedbom programa u školama koji se sastoji od devet jednočasovnih radionica s učenicama i učenicima, jednog predavanja za nastavnike/nastavnice i jednog predavanja za roditelje.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste unaprijediti stručni pristup prevenciji kockanja i smanjiti kockanje kod ove populacije učenika.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 1. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima?

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikulumu za osnovnu školu (NPiP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	srednje škole
Ciljna skupina	učenici prvog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A11: "Ko zapravo pobjeđuje?" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Objašnjava psihosocijalne posljedice igara na sreću;*
- *Kreira plan prevencije ovisnosti u školskom okruženju.*

Međupredmetna poveznica

Fizika

A Priroda fizike i naučni metod

A.1.2

Primjenjuje naučne metode, reprezentacije i tehnologije te procjenjuje istraživački rad u fizici.

FIZ-5.2.1 FIZ-5.2.2 FIZ-5.2.3

Računa i analizira mjerne pogreške.

A Priroda fizike i naučni metod

A.1.3

Primjenjuje komunikacijske vještine u kontekstu fizike.

Tumači i koristi raznovrsne opće (riječi, crteži, grafikoni, tabele, matematički izrazi, makete, simulacije, videosnimci) i oblasno-specifične reprezentacije (dijagrame sila, dijagrame kretanja i energetske dijagrame) fizikalnih sadržaja i procesa.

Matematika

B Algebra

B.1.1 Analizira zakonitosti, odnose, zavisnosti i veze u matematici i realnom svijetu.

Vjeronauka

A Vjerovanje

A.1.2

Opisuje smisao vjerovanja i prepoznaje vjeru kao životnu energiju koja čovjeku daje snagu u susretu sa životnim izazovima.

DHP-5.2.2

Analizira vjerovanje u duhovna bića, objave, poslanstvo, vječnost i slobodnu volju.

Informatika

C Digitalno društvo

C.9.1

Razvija projekt primjenjujući stečena znanja iz informatike. <https://kurikulum.ks.gov.ba/>

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, PRAVEDNOST, ODVAŽNOST

Učenici će moći razviti razboritost, samoregulaciju/kontrolu, jednakost i poštenje, socijalnu odgovornost, iskrenost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A12: "Jačanje socio-emocionalnih vještina i karijerna orijentacija"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* na UNSA – Filozofski fakultet, na Odsjeku za psihologiju. Kroz predavanje profesora, stručnjaka u oblasti, učenici će jačati socio-emocionalne vještine/samospoznavanje, socijalnu svijest, empatiju, asertivnu komunikaciju, otpornost, ustrajnost, saradnju, odgovorno donošenje odluka, vještine ličnog odnosa.

Kroz ovu aktivnost bila bi zadovoljena i aktivnost na karijernoj orijentaciji i povezanosti srednjih škola s univerzitetom/visokoškolskim ustanovama. Izbor profesije za pojedinca nikad nije bila laka odluka, a u današnjem vremenu, koje karakterišu brze promjene u tehnologiji i na tržištu rada, stalne potrebe za učenjem i promjenama zaposlenja, pojedinac se susreće s izazovima, za koje često nema znanja i vještina, da bi na njih uspješno odgovorio. Zbog toga je prevladala spoznaja, da pojedinac treba da nauči tzv. vještine vođenja karijere, koje mu omogućavaju da izabere pravo obrazovanje, osposobljavanje, zaposlenje i da uspješno vodi svoju karijeru. Za izbor pravog zanimanja odgovorni su svi – porodica, škola, privreda i društvo u cjelini.

1. Edukacija – studenti psihologije: Po završetku perioda obuke za opće vještine troši se vrijeme na analizu različitih problemskih situacija koje su te osobe primijetile u svojim ponašanjima i pristupima prema drugima i provodi se grupni pristup.
2. Emocionalni dnevnik: Ovo je vrlo korisna vježba koja se sastoji od rada na svim vještinama. U njemu će se dodati iskustva koja im svakodnevno predstavljaju i emocije koje im stvaraju emocionalnu nelagodu.
3. Jačanje vještina: Neke od najvažnijih aktivnosti jesu kooperativno učenje ili diskusione grupe kao nastavna metodologija. Ova metodologija omogućava mladima učenje interakcije s vršnjacima. Dobra vježba da nauče razvijati asertivnost jeste da u svesku napišu 5 stvari koje odobravaju u svojoj fizičkoj slici i 5 stvari iz svog načina postojanja koje vole. Ako ih sami ne mogu pronaći, mogu pitati druge iz svoje okoline za savjete i dodatna objašnjenja.
4. Karijerna orijentacija: Razvoj vještina upravljanja karijerom kao ključni cilj karijernog vođenja učenika.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima da kroz posjetu Filozofskom fakultetu UNSA, s fokusom na Odsjek za psihologiju, unaprijede svoje socioemocionalne vještine.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 2. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	<i>fakultet, učionica/kabinet</i>
Ciljna skupina	<i>učenici drugog razreda</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A12: “Jačanje socioemocionalnih vještina i karijerna orijentacija” potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Razvija bolju kontrolu emocija; ovo pretpostavlja da se emocionalni odgovori ne pokreću (npr. anksioznost) ili ne deaktiviraju (depresija);*
- *Procjenjuje odgovornost u donošenju odluka;*
- *Procjenjuje rizična ponašanja;*
- *Usmjerava pažnju na ciljeve i odluke;*
- *Objašnjava značaj društvenog okruženja;*
- *Razvija bolju sliku o sebi.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

B

Pisanje

B.II.2

Piše tekstove informativnog tipa poštujući organizacionu strukturu teksta kritički promišljajući i zaključujući.

JZK-4.1.2 Piše tekstove na zadatu ili slobodnu temu, postižući potpunu kompoziciju djela i povezanost teksta uz pomoć dobro odabranih relevantnih i dovoljnih činjenica, konkretnih detalja, citata ili drugih informacija i primjera primjerenih znanju publike o temi.

B.II.9

JZK-4.4.1 JZK-4.4.2 JZK-4.4.3 Realizira problemske istraživačke projekte koristeći relevantne informacije iz više printanih i digitalnih izvora izbjegavajući plagiranje.

Provodi kratke problemske istraživačke projekte odgovaranjem na pitanje (uključujući i vlastito pitanje) ili rješavanjem problema koristeći relevantne informacije, pokazujući razumijevanje teme i izbjegavajući plagiranje.

Provodi istraživanje s ciljem boljeg odgovora na tezu, izražavajući vlastiti stav i razumijevanje teme / teze.

Koristi različite izvore s ciljem prikupljanja informacija.

Kultura religija

B KULTURA I RELIGIJA

B.IV.2

Istražuje kulturu nenasilja

B.4.2.1. Objasnjava kulturu nenasilja te odlike kulture mira

B.4.2.2. Istražuje dobre primjere društava građenih na kulturi nenasilja

<https://kurikulum.ks.gov.ba/>

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo

ONLINE PLATFORMA ZA KURIKULUM

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, PRAVEDNOST, MUDROST I ZNANJE, HUMANOST

Učenici će moći razviti razboritost, samoregulaciju/kontrolu, socijalnu odgovornost, timski rad, ljubav prema učenju, otvorenost uma, kreativnost, radoznalost, emocionalnu i socijalnu inteligenciju

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izvještaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A14: "Budi domaćin/domaćica"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* zajedničkog kuhanja, na kojoj će ugostiti svoje drugare iz odjeljenja i naučiti ih:

- kako je svaki dan važno imati kuhano jelo uz maksimalnu uštedu vremena i novaca;
- kako kombinirati namirnice za više različitih jela;
- kako se organizirati u kuhinji za sedam dana;
- šta uvijek treba imati u frižideru i zamrzivaču;
- kako sebi olakšati kuhanje uz male trikove pripreme, a zatim imati i zajednički ručak;
- jela i recepte prilagoditi sezonskim namirnicama, zbog čega će jela biti puna povrća, lagana, zanimljiva i ukusna.

Učenici će pripremati različita jela kao što su: bolonjeze s nekoliko vrsta priloga, zdrava varijanta pize, salata od riže i tune i još mnogo toga. Kući će učenici otići s novim znanjima, novim okusima, zanimljivim receptima, odličnom energijom i osmijehom na licu.

Škola zdravog ručka namijenjena je svima koji ne znaju šta kuhati sutra, žele usvojiti nove navike planiranja i pripreme jednostavnih i zdravih obroka, promijeniti dosadašnji način života i ne hraniti se više "s nogu", osjećati se dobro, biti puni energije i elana te žele trajno promijeniti životni stil. Jela i recepte prilagodit ćemo ljetu i sezonskim namirnicama, zbog čega će jela biti puna povrća, lagana, zanimljiva i ukusna.

Cilj ove aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima da kroz radionicu zajedničkog kuhanja steknu praktična znanja i vještine u pripremi zdravih obroka.

Da li su aktivnosti prilagođene uzrastu učenika?

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 4. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima?

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	srednje škole
Ciljna skupina	učenici četvrtog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A14: "Budi domaćin/domaćica" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Razvija vještine kritičkog i kreativnog mišljenja u procesu usvajanja znanja u oblasti tjelesnog vježbanja i zdravog života;*
- *Promovira rješavanje konflikata na kreativan način;*
- *Kreira zajedničke aktivnosti s vršnjacima;*
- *Interpretira toleranciju i uvažava različitosti;*
- *Primjenjuje načine zdravog življenja i zdravih prehrambenih navika;*
- *Procjenjuje efekte pravilne prehrane na zdravlje čovjeka i planira obroke u skladu s tjelesnim vježbanjem.*

Međupredmetna poveznica

Sport

A

Tjelesno vježbanje

A.IV.2

Izrađuje plan tjelesnog vježbanja s ciljem unapređenja tjelesnih sposobnosti i karakteristika.

TZP-1.1.1 TZP-1.1.2

B

Zdrav život

B.IV.1

Procjenjuje efekte pravilne prehrane na zdravlje čovjeka i planira obroke u skladu s tjelesnim vježbanjem.

TZP-2.2.2

C

Socio-emocionalne vještine

Razvija vještine kritičkog i kreativnog mišljenja u procesu usvajanja znanja u oblasti *Tjelesno vježbanje* i *Zdrav život*.

TZP-2.3.3

<https://kurikulum.ks.gov.ba/>

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, ODVAŽNOST, PRAVEDNOST.

Učenici će moći razviti kreativnost, radoznalost, vitalnost, upornost, timski rad, jednakost i poštenje, zahvalnost, smisao za humor.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

II

Prevencija n a s i l j a

OBRAZAC ZA REGISTRACIJU PROGRAMA

Naziv programa	PREVENCIJA NASILJA
I DIO PROGRAMA: Opis i svrha programa	
<p>1. Šta program podrazumijeva?</p> <p>Program prevencije nasilja predstavlja temeljni okvir za zaštitu prava djeteta od svih oblika nasilja u skladu s Konvencijom o pravima djeteta UN-a. Ova Konvencija, koju je Bosna i Hercegovina ratificirala, postavlja obavezu državama da poduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi zaštitile djecu od fizičkog, psihičkog i drugih oblika nasilja, uključujući seksualno zlostavljanje. Doprinosi programa jesu višestruki. Prvo, program operacionalizira indikatore dobrobiti djece kao ključne pokazatelje općeg stanja njihove dobrobiti u predškolskim ustanovama i školama u Kantonu Sarajevo. Drugo, program objedinjuje aktivnosti pružajući sistemsku podršku i pomoć vannastavnim aktivnostima u predškolskim ustanovama i školama, naglašavajući njihovu ulogu u poticanju cjelovitog razvoja svakog djeteta/učenika. U programu su ključne strategije za suočavanje s neprimjerenim ponašanjem usmjerene na prevenciju, ranu detekciju i ranu intervenciju. Važno je stvoriti okruženje s NULTOM stopom tolerancije na nasilje u predškolskim ustanovama i školama. Djeca i učenici često se boje reakcije roditelja, osjećaja izolacije ili šikaniranja nakon prijavljivanja nasilja. Stoga je od suštinskog značaja stvoriti atmosferu u kojoj djeca i mladi osjećaju sigurnost i povjerenje u mogućnost dobivanja podrške. Situacije nasilja imaju dugoročne posljedice na emocionalno stanje djece i mladih. Osjećaji praznine, usamljenosti, tuge, gubitka samopouzdanja, ljutnje, bespomoćnosti, straha i osjetljivosti na izrugivanje samo su neki od dugotrajnih efekata nasilja. Stoga je važno pružiti podršku i osnažiti djecu i mlade da se osjećaju sigurno, razumijevano i podržano u borbi protiv nasilja.</p> <p>2. Na bazi kojih naučnih saznanja je utvrđeno da je program potrebno provoditi?</p> <p>Program prevencije nasilja temelji se na širokom spektru naučnih saznanja i relevantnih pravnih i strateških dokumenata. Navedene reference čine temelj programa kako bi se osiguralo da je usklađen s najboljim praksama i relevantnim smjernicama. Odluka o potrebi provođenja programa prevencije nasilja temelji se na bogatom skupu naučnih saznanja i strateških smjernica. Ovaj program usklađen je s nizom pravnih i regulatornih okvira kao što su Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, posebno član II A. 2. i Amandman V, te oslanja se na međunarodne standarde, poput Konvencije o pravima djeteta UN-a, koja jasno afirmira pravo svakog djeteta na zaštitu od nasilja. Osim toga, program je usmjerio svoje korake prema praktičnim smjernicama za postupanje u slučajevima nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini. On je također usklađen s Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u školi i Strategijom za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013–2017), koji su priznati kao ključni instrumenti za osiguranje sigurnog i podržavajućeg okruženja za djecu i mlade. Važno je napomenuti da je ovaj program u skladu s relevantnim zakonima, kao što je Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo, Pravilnikom o stručnom tretmanu i podršci, Pravilnikom o načinu evidentiranja neprihvatljivih oblika ponašanja učenika osnovnih škola, te je usmjeren prema postizanju ciljeva definiranih u dokumentima kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, osnovne i srednje škole (NPiP) temeljenim na postignućima učenja. Sve navedene referencije čine čvrst temelj za ovaj program prevencije nasilja, osiguravajući njegovu stručnu utemeljenost i usklađenost s najvišim standardima dobrobiti i zaštite djece i učenika.</p> <p>3. Šta se želi postići ovim programom?</p> <p>Ovaj program ima za cilj postizanje sveobuhvatne zaštite djece/učenika od zlostavljanja i zanemarivanja, kako u sadašnjem trenutku, tako i u budućim fazama njihovog života. Kroz temeljne</p>	

principe i strategije definirane programom, cilj je osigurati trajnu dobrobit djece. Relevantne organizacije zajedno su procijenile da zaštita djece od ovih ozbiljnih problema predstavlja ključni faktor za osiguranje njihove dobrobiti i zdravog razvoja. Dugoročne posljedice nasilja i zanemarivanja koje su istaknute u uvodnom dijelu jasno ukazuju na važnost hitnih i odlučnih akcija u prevenciji ovih problema. Organizacije su prepoznale ovu nužnost te su posvećene unapređenju svojih pristupa kako bi se smanjile dugoročne posljedice za djecu/učenike. Kroz sinergijski pristup i međusobnu saradnju, cilj je pružiti dječijoj populaciji sigurno i podržavajuće okruženje u kojem će imati priliku ostvariti svoj puni potencijal, smanjiti rizik od negativnih iskustava te izgraditi temelje za sretnu i uspješnu budućnost.

4. Kako program doprinosi razvoju cjelovite ličnosti?

Program prevencije nasilja doprinosi sveobuhvatnom razvoju ličnosti djece i učenika kroz postizanje jasnih ishoda učenja. Ovaj program omogućuje djeci i učenicima da razviju duboko razumijevanje različitih nivoa rezilijentnosti, istovremeno prepoznajući ključnu ulogu prevencije u očuvanju dobrobiti i integriteta. Kroz aktivnosti programa, djeca i učenici će razvijati temeljne kompetencije koje im omogućuju razumijevanje, poštovanje sebe i drugih te uspješno samostalno učenje i rješavanje različitih izazova. Ovi mjerljivi indikatori učeničkih kompetencija postaju ključna mjerila za ocjenjivanje napretka i uspješnosti programa. Ovaj program teži transformaciji obrazovnih pristupa, premještajući fokus s pukog prenosa znanja na razvoj praktičnih kompetencija. Ova promjena u paradigmatima odgovara osnovnom cilju obrazovanja te se temelji na razvoju kompetencija kao ključnog faktora obrazovanja. Pored toga, program ima dublje ciljeve usmjerene ka zaštiti djece i učenika od nasilja. Kroz jačanje svijesti o pravima i odgovornostima, program doprinosi zaštiti od nasilja i diskriminacije. Također, program promovira suštinsku ravnopravnost djevojčica i dječaka, što doprinosi njihovom osnaživanju. Ujedno, program postavlja okvir za sveobuhvatno suočavanje s nasiljem i diskriminacijom, od procesuiranja do rješavanja. U konačnici, ovaj program doprinosi razvoju cjelovite ličnosti djece i učenika putem razvoja ključnih kompetencija, promoviranja ravnopravnosti, uloge i značaja porodičnog i školskog okruženja i podizanja svijesti o važnosti prevencije.

5. Na koji način cilja učenička postignuća, a na koji dobrobit učenika?

U predškolskim ustanovama i školama, obrazovne i organizirane aktivnosti prirodno pružaju snažnu zaštitu od nasilja. Ova okruženja omogućavaju ne samo edukaciju već i oblikovanje stavova i normi o neprihvatljivosti nasilja. Istovremeno, borba protiv nasilja u širem društvu doprinosi osnovnom cilju predškolskih ustanova i škola – podrške odgoju i obrazovanju, promociji visokokvalitetnog cjeloživotnog učenja i poticanju učenika da postanu odgovorni građani globalne zajednice. Ciljevi postignuća učenika bit će pažljivo postavljeni i sistemski procijenjeni, uzimajući u obzir mjerljive ishode znanja definirane u dokumentima kurikuluma predškolskih ustanova i škola (NPIp definiran prema ishodima učenja). Dobrobit djece i učenika suštinska je od samih početaka njihovog života. Kroz rastući niz izazova s kojima se svakodnevno suočavaju, potreba za prevencijom postaje sve važnija. Odgojno-obrazovne ustanove na svim nivoima, gdje djeca i učenici provode značajan dio svog vremena, postaju ključna mjesta za implementaciju preventivskih mjera. Osim toga, temelj za razvoj i interakciju s vanjskim svijetom postavljen je u roditeljskom domu, čineći ga središtem podrške i razumijevanja. Kroz proces odgoja i obrazovanja na svim nivoima, djeca/učenici se osposobljavaju da budu sretni i zadovoljni, samopouzdana kako bi mogli podijeliti svoje radosne trenutke, ali i izazove unutar školskog okruženja. Upravo zato je važno pružiti im adekvatnu podršku i pomoć kroz stalni kontakt odraslih osoba koje su ključne za njihov napredak u emocionalnom i intelektualnom razvoju.

6. Da li program stvara vezivne tačke s javnim servisima, realnim sektorom...?

Program je pažljivo koncipiran kako bi izgradio snažne veze s javnim i realnim sektorom, s naglaskom na kreiranje učeničkog kurikuluma prevencije i promocije zdravlja. Ovaj program ne samo da obuhvata

obrazovne aspekte već također uspostavlja integraciju s ključnim akterima iz raznih sektora. Posebno, program je usmjeren na stvaranje saradnje i partnerstva s javnim sektorom, uključujući relevantne državne i lokalne institucije koje su odgovorne za zaštitu i dobrobit djece. Ujedinjenjem snaga s javnim sektorom program dobiva resurse i stručnost potrebnu za postizanje svojih ciljeva, kao i osiguranje da se mjere prevencije temelje na stručnim i naučno utemeljenim pristupima. Također, program ima za cilj uspostaviti saradnju s realnim sektorom kako bi se osigurala primjenjivost i relevantnost kurikuluma za stvarne izazove s kojima se djeca suočavaju. Ova saradnja može uključivati izradu vizuala, tutorijala, akcionih planova i čak utemeljenje preventivskih politika koje se temelje na stvarnim potrebama i trendovima u društvu. Kroz ove poveznice s javnim i realnim sektorom program postaje holistički i integrirani pristup prevenciji, koji uzima u obzir širu sliku i omogućava učinkovitije djelovanje na dobrobit djece i učenika.

II DIO PROGRAMA: Sadržaj i aktivnosti programa

Koliko je aktivnosti obuhvaćeno ovim programom?

Program *Prevenција nasilja* obuhvata 14 aktivnosti, koje su raspoređene na sljedeći način:

- 1 aktivnost na nivou predškolskog obrazovanja,
- 9 aktivnosti na nivou osnovnog obrazovanja i
- 4 aktivnosti na nivou srednjeg obrazovanja.

U predškolskim ustanovama, osnovnom i srednjem nivou obrazovanja realizirat će se 8 aktivnosti tokom 2024/2025. školske godine.

Tabelarni prikaz aktivnosti programa

PREDŠKOLSKA USTANOVA		OSNOVNA ŠKOLA								SREDNJA ŠKOLA			
A1	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	I	II	III	IV
	A2	A3			A6	A7		A9	A10		A12		
PREDŠKOLSKA USTANOVA													
ZAJEDNO DO POVJERENJA						RADIONICA							
OSNOVNA ŠKOLA													
I	II		III	IV	V		VI	VII	VIII		IX		
EMOCIONALNA PISMENOST/RULER I DINOSAUR	ANGER MANAGEMENT/UPRAVLJANJE LJUTNJOM				RAZVOJ EMOCIONALNOG RJEČNIKA		ŠKOLA SKIJANJA		BLUEPRINT SKICA		TERAPEUTSKE PRIČE		
SREDNJA ŠKOLA													
I			II			III			IV				
			MOOD METER										

Napomena: U daljem tekstu navedene su programske aktivnosti organizirane prema hijerarhijskom slijedu. Svaka aktivnost strukturirana je kako bi se osigurala jasnoća i logički redoslijed izvođenja. Ovaj pristup omogućava postupno napredovanje kroz različite nivoe aktivnosti, svaka sa svojim specifičnim zadacima i ciljevima. Zahvaljujući ovom hijerarhijskom rasporedu, olakšano je razumijevanje složenog procesa i postizanje željenih rezultata.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A1: "Zajedno do povjerenja"

Opis aktivnosti

Djeca će aktivnost realizirati kroz *radionicu* u formi "Škole roditeljstva". Pred izazovima vremena u kojem živimo roditelji su sve zbunjeniji oko toga kako treba postupati s djecom, kako ih odgajati, kako naći pravu mjeru, kako i koliko zahtijevati, kako im pomoći da se snađu u vremenu u kojem odrastaju i steknu pozitivnu sliku o sebi, drugima i svijetu koji ih okružuje.

Česte dileme roditelja su i da li čine najbolje za svoju djecu, posvećuju li im dovoljno pažnje, reagiraju li na pravi način, a ono što se roditelji povremeno zapitaju sigurno jeste "gdje smo mi u svemu tome". Aktivnosti će se odvijati kroz dio pod nazivom PSIHOLŠKI, a u okviru tog dijela jeste i rad na sljedećim pitanjima:

- Koliko su značajne poruke koje od ranog uzrasta upućujemo djeci?
- Zašto su roditelji često u dilemi "kako postupiti"?
- Različiti odgojni stilovi, prednosti i nedostaci.
- Zašto nije dobro ispuniti svaku djetetovu želju?
- Kako naučiti dijete da zabrana nije odsustvo ljubavi?
- Kako pravilno hvaliti djecu?
- Možemo li pretjerati s pohvalama?
- Kako i kada nagrađivati djecu?
- Kako pravilno kritikovati i kada primijeniti kritiku?
- Da li i kako kažnjavati?
- Zahtjevi – kako ih prilagoditi uzrastu djeteta?
- Značaj igre.
- Gdje smo mi u svemu tome?
- Kako odvojiti vrijeme za sebe i zašto je to važno?.

Aktivnosti su namijenjene za roditelje koji žele steći nova znanja, vještine, kompetencije ili dopuniti postojeća. Nema savršenih i nepogrešivih roditelja, potrebno je biti dovoljno dobar roditelj koji pomaže svom djetetu da razvije prirodne potencijale i sposobnosti za samostalan život i brigu o sebi. Ne postoji ni jedinstven recept za odgajanje djece, ali mnogo ljubavi kao i otvorenost za promjene i učenje, koje će roditeljima dati smjernice za ostvarivanje povezanosti s djetetom, pravilna njega, usmjeravanja i disciplinovanja sigurno će dati dobre rezultate i omogućiti roditeljima da smanje stres i uživaju u svojoj roditeljskoj ulozi.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste pružiti roditeljima priliku da steknu nova znanja i vještine u odgoju djece kroz radionicu u formi "Škole roditeljstva".

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu djece (od 4 do 6 godina života).

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima?

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima za predškolski odgoj i obrazovanje i normative prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja, te su u skladu i s Dokumentom kurikulumu za rani i predškolski odgoj (NPIP za predškolske ustanove definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja

/

Mjesto održavanja

predškolske ustanove

Ciljna skupina	djeca uzrasta od 4 do 6 godina
<p>Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)? Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.</p>	
III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa	
<p>U okviru aktivnosti A1: “Zajedno do povjerenja” potrebno je ostvariti sljedeći ishod:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Prepoznaje povjerenje i njegov značaj u komunikaciji i svakodnevnom življenju.</i> <p>Međupredmetna poveznica Povezanost s oblastima u skladu s Planom i programom/Kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.</p> <p>PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: HUMANOST, ODVAŽNOST, PRAVEDNOST.</p> <p>Djeca će moći razviti ljubav, emocionalnu i socijalnu inteligenciju, iskrenost, upornost, socijalna odgovornost.</p>	
IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa	
Monitoring programa	
<p>Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o djeci, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća djece.</p> <p>Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.</p> <p>Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću djece i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti djece. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste “check liste” za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak djece, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.</p>	
Evaluacija programa	
<p>Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Anketni evaluacijski upitnik za odgajatelje, - Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti, - Anketni evaluacijski upitnik za direktore predškolskih ustanova, 	

- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A2: "Emocionalna pismenost/Ruler i dinosaur"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* emocionalne pismenosti koja podrazumijeva osnovne vještine identificiranja vlastitih emocija drugih osoba, kao i sposobnost emocionalne regulacije i kontrole. Veliki broj učitelja i nastavnika svjestan je važnosti ranog upoznavanja učenika s različitim emocijama, načinima njihovog izražavanja, uspostavljanja interpersonalnih odnosa s vršnjacima i razvoja prosocijalnog ponašanja. Od posebnog je značaja, kroz posebne programe, educirati učenike školske dobi o načinima prepoznavanja i imenovanja emocija, kontroliranja ljutnje, rješavanja problema i razvoja pozitivnog odnosa s roditeljima i drugim učenicima.

Model koji podržava razvoj socijalnih kompetencija i sprečava pojavu problematičnog ponašanja kod učenika školskog uzrasta obuhvata četiri nivoa: pozitivni odnos između učenika, porodice i prijatelja, preventivne strategije u odgajateljskom i/ili nastavnom procesu, primjena socijalnih i emocionalnih nastavnih metoda u školama te intenzivne individualizirane intervencije.

Nathanson i saradnici razvili su metodu koja pomaže razvoj emocionalne pismenosti u školi.

Kao tehnika, RULER se istovremeno fokusira na razvoj vještina emocionalne inteligencije kod učenika i podržava klimu učenja i usvajanja znanja u školi. Na najvišem nivou RULER program omogućava učiteljima i nastavnicima da shvate kako emocije utječu na proces učenja i usvajanja znanja, donošenja odluka i općeg dobrostanja i integriraju alate, tehnike, aktivnosti i specifične lekcije s ciljem razvoja i unapređenja kako njihove, tako i emocionalne inteligencije učenika.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste razvoj osnovnih vještina emocionalne pismenosti kod učenika osnovne škole.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 1. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	učionica
Ciljna skupina	učenici prvog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A2: "Emocionalna pismenost: Ruler i Dinosaur" *potrebno je ostvariti sljedeće ishode:*

- *Prepoznaje pozitivne odnose između djece, porodice i vršnjaka;*

- *Prepoznaje preventivne strategije emocionalne pismenosti uz pomoć učitelja;*
- *Prepoznaje značaj emocija i njihov utjecaj na proces učenja uz pomoć učitelja i roditelja;*
- *Jača socijalnu inteligenciju djeteta.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A

Čitanje

A.1.2

Objašnjava ključne teme i ideje teksta, analizira ih, analizira likove, događaje i njihove međuodnose u tekstu.

JZK-1.1.2 JZK-1.1.3 JZK-2.1.2

Prepričava kratke tekstove uključujući i važne detalje priče.

Imenuje likove, događaje (povezivanje ilustracija s dijelovima teksta), vrijeme i mjesto radnje.

Strani jezik

C

Govor i usmena komunikacija

C.1.2

Koristi različite komunikacijske strategije u govoru na engleskom jeziku.

SJZ-3.2.1 Oponaša interakciju modela kratkog dijaloga na osnovu audio, vizualnog ili multimedijalnog poticaja.

Likovna kultura

B Promišljanje i refleksija

B.1.1

komponenta: Vizualno mišljenje i pismenost

UMP-2.1.3 Primjenjuje vlastitu vizualnu pismenost u svakodnevnom životu.

B.1.2 komponenta: Doživljaj, analiza djela i kritički osvrt

Moja okolina

A

Zemlja – prostor življenja

A.1.1

Prepoznaje organizaciju života i rada u školi i porodici.

GEO-2.1.3 DHP-4.3.1

Navodi spoznaje o sebi (posebnost).

Informatika

A

Informacione i komunikacione tehnologije

A.1.1

Primjenjuje određene vrste IKT usluga, uređaja i medija.

TIT-3.1.1 Prepoznaje različite oblike komunikacije na računaru (govorni, pisani i slikovni) uz pomoć učitelja.

<https://kurikulum.ks.gov.ba/>

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: HUMANOST, MUDROST I ZNANJE, UMJERENOST

Učenici će moći razviti ljubav, emocionalnu i socijalnu inteligenciju, ljubaznost, velikodušnost, kreativnost, radoznalost, ljubav prema učenju, samoregulaciju/kontrolu, razboritost, skromnost, opraštanje.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A3: "Anger Management – Upravljanje ljutnjom"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* upravljanja ljutnjom. Svaka emocija ima utjecaj na naše tijelo, misli i ponašanje te je zbog toga veoma važno dublje razumijevanje emocija. Jedna od neugodnih emocija koja može učiniti da se učenik može osjećati emocionalno povrijeđeno, nekad čak i fizički, jeste "emocija ljutnje".

Kako reagirati u određenim situacijama kada je dijete ljutito? Svi će se složiti da je pravi put kroz igru u kojoj će dijete shvatiti samo značenje neugodne emocije i kako se nositi s njom.

Aktivnosti kroz igru dat će odgovore na sljedeća pitanja:

Šta je ljutnja?

Normalna reakcija na frustraciju i razočarenje jeste ljutnja. Predstavlja reakciju stvorenu u našem mozgu kao odgovor na nešto što se događa u našim odnosima s drugima. Druge osobe često pokreću naše reakcije, ali emocije nastaju u našem tijelu, pa su zato naša odgovornost kao i sve druge emocionalne reakcije (sreća, tuga, strah...).

Kada je osjećam i šta tada uradim/želim da uradim?

Djeci i učenicima izuzetno je važno biti vrijedan u životu drugih. Sve počinje kad učenici mogu uživati u činjenici da su prihvaćena i voljena zbog onog što zaista jesu.

Šta se može uraditi?

Mindfulness tehnike vrlo su korisne.

Postoje različiti načini kako možemo reagirati na učenikovu ljutnju a da istovremeno uvažimo i potičemo učenika na primjeren način njenog izražavanja.

Prijedlog aktivnosti:

Jedan veliki tvrdi karton za podlogu i jedan manji za glavu, ljepilo u tubici – višenamjensko ljepilo, šestar, flomaster i makaze, skalpel, olovka, flomasteri, bojice, gumica, silikonsko ljepilo, tvrdi kolaž ili manji hamer u bojama, veliki hamer za podlogu – boje prema izboru.

Dnevnik emocija – kreativna kućica

Napraviti mjesečni kalendar/kućicu gdje bi se u toku dana, sedmice, mjeseca bilježile putem *emoja* emocije i osjećanja prije i poslije nastave.

Izrada "emoja" i kućice

Na veliki karton (podlogu) zalijepite veliki hamer u boji. Dobro ga nalijepite ljepilom u tubici (vidi sliku).

Na manji komad kartona šestarom ocrtajte krug i izrežite ga, zatim – istu veličinu kartonskog kruga ocrtajte i na jednoj od boja kolaža po izboru.

Izrezani krug kolaža nalijepite na okrugli karton – to će biti glava Emotivka kojem još dočrtate pripadajuće dijelove lica (oči, nos, usta itd). Kosu izradite od kolaža prema želji i zalijepite na glavu.

Gotovu glavu nalijepite na gornji dio tijela, ali samo silikonskim ljepilom.

Izradite Emotivku ručice također od tvrdog kolaža i nalijepite s obje strane tijela.

Na ostale boje kolaža šestarom oblikujte krugove istih veličina, u nekoliko boja, docrtajte odgovarajuće emocije, sve rasporedite i naljepite ljepilom u tubici na podlogu velikog Emotivka. Noge također izradite od kartona koji oblijepite kolažom – za tijelo ih učvrstite silikonskim ljepilom.

Prezentacija i razgovor s roditeljima

Na vremenu predviđenom za informacije ili roditeljski sastanak prezentirati značaj emocija i osjećanja kod učenika, a pojedinačno ako učitelj otkrije nešto što nije uobičajeno za uzrast učenika da upozna roditelja i da naprave plan zajedničkog djelovanja.

Tehnike disanja:

- Jastuk
- Legni udobno na leđa, a jastuk položi na trbuh i promatraj kako se diže i spušta.
- Brojimo dok dišemo
- Na svaki udah i izdah broji do 3 i tako lagano diši nekoliko puta.
- Hlađenje
- Ako je dijete jako ljuto i osjeti da ne može razgovarati, može odlučiti nakratko otići iz situacije. Ponudite djetetu vrijeme i mjesto za hlađenje.

Mindfulness tehnike vrlo su korisne.

www.skolskiportal.hr%2Fmastava-na-daljiju%2Fkratke-vjezbe-mindfulnessa-za-djecu-za-prepoznavanje-i-kontrolu-neugodnih-osjecaja-i-ponasanja%2F%3Ffbclid%3DIwAR1PHqKzsl0rOWsyEf9Ud3us7gamQsUsQiqwRcQsbGdc7FmMCglqg5MxmsM&sa=D&snz=1&usg=AOvVaw3_0lkWwlgB0k0ZZmhL7dpx

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste pomoći učenicima osnovne škole da prepoznaju, razumiju i konstruktivno upravljaju svojom ljutnjom kroz igru i kreativne tehnike.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 3. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIp za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	osnovne škole
Ciljna skupina	učenici drugog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A3: "Upravljanje ljutnjom" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prepoznaje vlastite i emocije drugih;*
- *Interpretira empatiju;*
- *Objašnjava načine suočavanja s različitim emocijama i njihovu kontrolu.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A Čitanje

A.2.1

A.2.2

Engleski jezik

C Govor i usmena komunikacija

C.2.2 Koristi različite komunikacijske strategije u govoru na engleskom jeziku.

Likovna kultura

A Stvaralaštvo i produkcija

A.2.2 Komponenta: Likovni mediji i tehnike

UMP-1.2.1 Istražuje različite likovne medije, tehnike i alate u vlastitom likovnom/vizualnom izražavanju i umjetničkim djelima.

UMP-1.2.3 Povezuje stečeno iskustvo i vještine sa znanjem iz drugih oblasti i u vlastitom životu.

Moja okolina

A Zemlja – prostor življenja

A.2.1 Opisuje organizaciju života i rada u školi i porodici.

GEO-2.1.1 DHP-1.1.2 DHP-3.2.1

Opisuje sebe (posebnosti, osjećanja, vrijednosti) i identifikuje osobine drugara.

Opisuje članove porodice i njihove odnose.

Informatika

Digitalno društvo C.2.1

Primjenjuje digitalne tehnologije pri učenju kroz igru.

TIT-3.4.3 Koristi edukativne igre i aplikacije u svrhu učenja <https://kurikulum.ks.gov.ba/>

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: HUMANOST, ODVAŽNOST, UMJERENOST, PRAVEDNOST

Učenici će moći razviti ljubav, emocionalnu i socijalnu inteligenciju, ljubaznost, velikodušnost, iskrenost, upornost, samoregulaciju/kontrolu, razboritost, skromnost, opraštanje, socijalnu odgovornost, jednakost i poštenje, timski rad.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A6: "Razvoj emocionalnog rječnika"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* putem koje će razvijati emocionalni rječnik koji služi u svrhu usvajanja znanja o emocijama. Ako dijete ne zna izraziti osjećaje, oni se gomilaju i na kraju mogu biti izraženi na nekontroliran način, a mogu se javiti i psihosomatska oboljenja. Također, dijete može razviti destruktivne obrasce ponašanja prema sebi ili drugima.

U slobodnom razgovoru s učenicima napiše se lista svih osjećaja koji im padnu napamet. Za svaki osjećaj napravi se mali album koji će sadržavati slike iz časopisa koje predstavljaju taj osjećaj. Uz slike se napiše kada se učenik tako osjećao ili se izradi lična priča uz crtež učenika u kojoj učenik detaljno opisuje kada se tako osjećao.

Emocionalni rječnik služi u svrhu širenja vokabulara o emocijama. Može se prezentirati kroz različite aktivnosti i vježbe.

Pantomima osjećaja

Učenik s nastavnicima izradi kartice koje označavaju razne emocije, učenik izvuče jednu karticu i bez riječi odglumi osjećaj koji je označen na kartici. Onaj učenik koji prepozna osjećaj dobiva karticu, zatim uzima novu i glumi. Pobjednik je onaj učenik koji na kraju igre ima najviše kartica.

Pogodi osjećaj

Jednu neutralnu rečenicu, npr. "Idem u prodavnicu.", treba izraziti različitim tonom glasa (može se dodati i pokret tijela) kako bi izrazili različitu emociju (npr. ljutito, veselo i sl.). Ostali pogađaju koji je osjećaj u pitanju.

Što kaže ovo lice?

Igra se igra sa slikama iz časopisa, fotografijama lica ili izrađenim crtežima lica koja pokazuju određenu emociju, a učenici pogađaju: što osjeća to lice, a kasnije šta kaže ovo lice – koju bi priču to lice moglo nama ispričati?

"Memory" s emocijama

Potrebno je izraditi "memory kartice" sa slikama emocija, dalje se igra kao i klasični "memory".

Dramatizacije lutkama

Sve dramatizacije lutkama vrlo su značajne jer učenik samo glasom mora izraziti osjećaj.

Skala emocija

Na zidu se nacrtaju (nalijepe) jednostavna lica (smajlići) koja iskazuju tri stanja: sreću, neutralno i tugu – učenici na osnovu njih uče gradaciju emocija. U svakodnevnoj komunikaciji učenik i roditelj koriste ih kako bi naglasili kako se trenutno osjećaju ili su se osjećali kad se nešto dogodilo i sl.

Nastavi rečenicu

Djeca nastavljaju započete rečenice:

Sretan sam kada...

Tužan sam kada...

Ljut sam...

Volim...

Ne volim... itd.

Nastavnik zapisuje odgovore, a zatim zamjene uloge i nastavnik odgovara.

Crtanje/modeliranje osjećaja

Učenici se potiču da nacrtaju (modeliraju u glini) situacije kada su se osjećala na određeni način, da kroz boju i liniju izraze kako je osjećati sreću, tugu i sl.

Društvene igre tipa “Čovječe, ne ljuti se”

Sve društvene igre u kojima postoje pravila i u kojima je potrebno nositi se s gubitkom, ljutnjom i sl. izvrstan su način za učenje kako se nositi s emocijama.

Kelsovi izbori

Služe za rješavanje malih problema (mogu se napisati i nacrtati kako bi stalno bili u vidokrugu učenika) – učenik može za svaku manju konfliktnu situaciju izabrati dva po njegovom izboru najbolja rješenja:

- pričekaj i smiri se
- prebaci se na neku drugu aktivnost
- sudjeluj i čekaj svoj red
- porazgovaraj
- ne obaziri se
- udalji se
- reci im da prestanu
- ispričaj se
- nagodi se.

Lanac dobrih djela

Lanac dobrih djela izgleda poput lanaca kojima se u praznično vrijeme ukrašavaju kuće. Svaka karika lanca od raznobojnog papira predstavlja dobro djelo ili postignuće pojedinog učenika. Lanac se postavlja na vidno mjesto i predstavlja ukras prostorije. Dobro je na kariku napisati zašto je dodana karika, npr. “Emir je danas prvi put sam pospremio svoj stol” ili “Maja je danas podijelila slatkiše svim učenicima u parku”. Učeniku daje osjećaj postignuća i omogućuje rast samopouzdanja.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste pomoći učenicima osnovne škole da razviju bogatiji vokabular o emocijama kroz različite kreativne i interaktivne metode.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 5. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima?

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	osnovne škole
Ciljna skupina	učenici petog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A6: "Razvoj emocionalnog rječnika" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Imenuje različite emocije;*
- *Diskutuje o izraženim emocijama u svom ponašanju;*
- *Kreira kartice s emocijama i "memory" kartice;*
- *Prepoznaje vokabular emocija;*
- *Interpretira emocije uz kritičko promišljanje;*
- *Ilustrira osjećaje i emocije;*
- *Kreira bazu najboljih rješenja;*
- *Jača samopouzdanje;*
- *Kreira tabelu indeksa sreće i zadovoljstva u školskom i kućnom okruženju, aktivnostima s vršnjacima.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A.1.8 Procjenjuje i spaja sadržaj predstavljen u različitim medijima i formatima (npr. vizualno, audiovizualno, grafički...).

JZK-1.4.1 JZK-2.4.1 Prepoznaje i analizira utjecaj medija na život i ponašanje mladih.

Informatika

C.9.1 Razvija projekt primjenjujući stečena znanja iz informatike.

Odabire temu uz određivanje cilja i postavljanje problema.

Likovna kultura

A.9.2 Komponenta: Likovni mediji i tehnike

UMP-1.2.1 Istražuje različite likovne medije, tehnike i alate u vlastitom likovnom/vizualnom izražavanju i umjetničkim djelima.

<https://kurikulum.ks.gov.ba/>

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: HUMANOST, UMJERENOST, PRAVEDNOST.

Učenici će moći razviti ljubaznost, velikodušnost, ljubav, emocionalnu i socijalnu inteligenciju, samoregulaciju/kontrolu, razboritost, skromnost, opraštanje, socijalnu odgovornost, jednakost i poštenje, timski rad.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A7: "Škola skijanja"

Opis aktivnosti

U skladu s Pravilnikom o realizaciji škole u prirodi, izleta, studijskih posjeta, ekskurzija, kampovanja/logorovanja, društveno korisnog učenja i drugih oblika odgojno-obrazovnog rada u osnovnoj i srednjoj školi, učenici će realizirati aktivnost kroz *projekt* "Škola skijanja".

"Škola skijanja" jeste specifičan obavezujući oblik nastave iz predmeta Tjelesni i zdravstveni odgoj za učenike VI razreda osnovne škole, koji se organizira i realizira jedanput tokom školovanja, unutar nastavne godine, prema utvrđenom Nastavnom planu i programu, u zimskom periodu na uređenim skijaškim stazama Kantona Sarajevo, uz osigurane optimalne uvjete za rad.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste da svaki učenik šestog razreda osnovne škole u Kantonu Sarajevo boravi u prirodi i aktivno učestvuje u edukaciji osnova skijanja, kako bi se stekle vještine i znanja koja će utjecati da učenici ovladaju elementarnim znanjem iz skijanja.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu učenika

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 6. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	planine: Igman, Bjelašnica
Ciljna skupina	učenici šestih razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A7: "Škola skijanja" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Pravilno primjenjuje tehnike skijanja;*
- *Pravilno koristi skijašku opremu i sigurnosne sisteme (npr. kočnice);*
- *Prepoznaje potencijalne opasnosti na stazi;*
- *Pravilno reagira u iznenadnim situacijama;*
- *Prepoznaje osnovne principe timskog rada tokom vožnje na stazi.*

Međupredmetna poveznica

Tjelesni i zdravstveni odgoj / Sport

A.6.3 Procjenjuje efekte vježbanja na pravilno držanje tijela.

A.6.4 Procjenjuje teoretsko-motorička znanja i kreira vlastite forme kretanja u samostalnim i organiziranim tjelesnim aktivnostima.

Geografija

GEO-1.1.3 Snalazi se u prostoru i vremenu, koristeći kartografska pomagala i savremena sredstva za orijentaciju.

Biologija

D.6.1

Razlikuje elemente zdravog i nezdravog načina života, procjenjujući vlastite životne navike.

Prosuduje o važnosti zdrave ishrane i bavljenja tjelesnim aktivnostima za očuvanje zdravog života i sprečavanja bolesti (npr. srčane bolesti, visok krvni pritisak, dijabetes, rak kože, rak pluća).

PARAMETRI KARAKTERNIH SNAGA: TRANSCENDENTNOST, ODVAŽNOST, UMJERENOST, MUDROST I ZNANJE, HUMANOST

Učenici će moći razviti poštovanje ljepote i izvrsnosti, zahvalnost, smisao za humor, hrabrost, upornost, vitalnost, samoregulaciju/kontrolu, razboritost, kreativnost, radoznalost, ljubaznost, ljubav, emocionalnu i socijalnu inteligenciju.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A9: "Blueprint skica"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* upravljanja konfliktom putem koje će dobiti znanja da se empatija još poistovjećuje sa sažaljenjem. Međutim, sažaljenje predstavlja emocionalno uživanje, dok empatija u sebi sadrži razumijevanje tuđeg emocionalnog doživljaja jer sadrži saznavnu komponentu, pored emocionalne.

Da bi učenik adekvatno razvijao empatiju, neophodno je da odrasta u sredini u kojoj ima uzore, tj. odrasle koji su empatični. Pored toga, odrasli trebaju pažljivo slušati učenika, da imaju strpljenja za njega, kao i da ga potiču da izražava svoje emocije, te da te emocije odrasli prepoznaju.

Razgovori o djetetovim osjećanjima vrlo su važan dio odgoja djeteta.

Rad na realizaciji ove radionice pomaže nastavnicima i učenicima da shvate upravljanje konfliktom i razvojem empatije.

Prijenos određene umjetničke zamisli u glavnim crtama izvedenim crtežom, nacrtom...

Usporedba alata za izradu prototipa aplikacija.

Npr.

Ljudsko lice zanimljivo je i izazovno animirati jer nam je vrlo poznato. Upravo je lice primarni dio tijela po kojem prepoznavamo ljude te smo zbog toga vrlo dobri u detektiranju najmanjih promjena u njegovom izgledu. Toliko smo dobri u prepoznavanju lica da simulacija koja nije sasvim realistična u ljudima izaziva nelagodan osjećaj poznat kao tzv. *uncanny valley* (neprirodna dolina). Upravo zbog toga je pri animaciji trodimenzionalnih likova najveći fokus na animaciji lica.

Aktivnost radionice provest će se prvo na času likovne kulture, a kasnije kroz dobivene nacрте i kartice raditi na prepoznavanju emocija, osjećanjima, empatiji i upravljanju konfliktima. Kroz umjetničko izrađivanje skica i njihovom analizom, učenici će učiti kako prepoznati i izraziti svoje emocije, razumjeti emocionalne doživljaje drugih, te na temelju tih uvida rješavati konflikte i probleme. Aktivnost će im omogućiti bolje razumijevanje emocionalnih izraza i jačanje stručne podrške u procesu razvoja emocionalne inteligencije.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste razvijanje i jačanje empatije kod učenika kroz radionicu upravljanja konfliktom, s naglaskom na razlikovanje između empatije i sažaljenja.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 8. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikulumu za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	osnovne škole
Ciljna skupina	učenici osmog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A9: "Blueprint skica" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Imenuje nenasilno okruženje;*
- *Razvija karakterne snage i vrline;*
- *Kreira okruženje za subjektivnu dobrobit učenika – osjećaj sreće i zadovoljstva;*
- *Kreira okruženje u školi s puno igre, zabave i druženja, a manje stresa;*
- *Upravlja konfliktom;*
- *Razvija empatiju kod drugara svojim primjerom;*
- *Interpretira svoje emocije i dijeli ih sa stručnjacima;*
- *Kreira rezilijentne školske zajednice.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A Čitanje

A.5.2 Objašnjava ključne teme i ideje teksta, analizira ih, analizira likove, događaje i njihove međudnose u tekstu.

JZK-1.2.3 JZK-2.2.3 Upoređuje odnose vlastitog stava i stava autora i/ili likova.

Procjenjuje tekstove s vlastite tačke gledišta.

Njemački jezik

A Slušanje i razumijevanje slušanog sadržaja

A.5.3. Učenik primjenjuje različite strategije slušanja kritički promišljajući o izvorima informacija.

Engleski jezik

B Čitanje i razumijevanje pročitane sadržaja

B.5.3 Istražuje jezik, kulturu i demokratske vrijednosti zemalja engleskog govornog područja i vlastite kulture.

SJZ-2.3.1 SJZ-2.3.2 Identifikuje osnovne vrijednosti prijateljstva, uvažavajući drugog/drugačijeg na osnovu pročitane kraćeg sadržaja.

Likovna kultura

A.5.3 Komponenta: Stvaralački/istraživački proces

UMP-1.3.1 Kreira idejna rješenja i inovacije

UMP-1.3.1.1 Kreativno se izražava kroz idejna rješenja. <https://kurikulum.ks.gov.ba/>

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, PRAVEDNOST, ODVAŽNOST.

Učenici će moći razviti kreativnost, radoznalost, otvorenost uma, socijalnu odgovornost, timski rad, jednakost i poštenje, iskrenost, hrabrost, upornost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A10: "Terapeutske priče"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* metoda pričanja priče. Emocije su ključne za naš razvoj i ponašanje, a pripovijedanje priča omogućava učenicima da razumiju i obrade svoje emocionalne doživljaje. Aktivnost će se fokusirati na čitanje i analiziranje priča koje će pomoći učenicima da prepoznaju i izraze svoje osjećaje, te da razumiju kako se slične emocije manifestiraju kod drugih. U okviru aktivnosti učenici će biti poticani da dijele vlastite priče i osjećaje u sigurnom i podržavajućem okruženju. Kroz dobrovoljno dijeljenje svojih ličnih iskustava djeca će razviti povjerenje i samopouzdanje, a istovremeno će naučiti kako svaka situacija u kojoj se nalaze može postati nova priča koju odlučuju podijeliti ili čuvati za sebe. Kroz vođenje diskusije i izradu *Sveske ličnih priča učenika* nastojat će se ojačati učenikova sposobnost da izrazi svoja osjećanja i iskustva, te razumije važnost dijeljenja emocija i životnih priča. Ova aktivnost omogućava učenicima da se povežu s vlastitim i tuđim emocijama, potiče razvoj empatije i pruža alat za suočavanje s izazovima koje donosi odrastanje.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste upoznati učenike s moći pripovijedanja kao sredstvom za istraživanje i izražavanje emocija.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 9. razreda osnovne škole.

Da li je aktivnost u skladu s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima?

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikulumu za osnovnu školu (NPiP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	osnovne škole
Ciljna skupina	učenici devetih razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A10: "Terapeutske priče" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Diskutuje o emocijama i osjećanjima;*
- *Jača samopouzdanje;*
- *Opisuje pojam ličnih priča;*
- *Diskutuje na temu najboljih intervencija u priči i rješavanju problema;*
- *Promovira značaj mentalnog zdravlja;*
- *Prepoznaje način suprotstavljanja stigmi.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A Čitanje

A.7.2 Objašnjava ključne teme i ideje teksta, analizira ih, analizira likove, događaje i njihove međuođnose u tekstu.

JZK-1.2.3 JZK-2.2.3 Objašnjava tekstove s vlastite tačke gledišta.

Strani jezik

B Čitanje i razumijevanje pročitanođ sadržaja

B.7.1

B.7.2

B.7.3

B.7.4

SJZ*-1.1.1 SJZ-1.1.2

Likovna kultura

B Promišljanje i refleksija

B.7.1

B.7.2

B.7.3

UMP-1.3.1 UMP-1.3.2 UMP-1.3.3

Informatika

A Informacione i komunikacione tehnologije

A.7.1

C Digitalno društvo

C.7.1

C.7.2

Koristi osnovne naredbe i mogućnosti aplikativnog softvera za obradu teksta.

<https://kurikulum.ks.gov.ba/>

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: ODVAŽNOST, UMJERENOST, HUMANOST

Učenici će moći razviti iskrenost, hrabrost, samoregulaciju/kontrolu, razboritost, skromnost, opraštanje, ljubaznost, velikodušnost, ljubav, emocionalnu i socijalnu inteligenciju.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne

osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A12: "Mood Meter"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *metodu praćenja*, koja omogućava učenicima da bilježe svoje raspoloženje na grafikonu, čime će razvijati vještine emocionalne inteligencije. Kroz ovu vježbu učenici će svakodnevno označavati svoje emocije na grafikonu koji prikazuje jednu dimenziju raspoloženja (od prijatnog do neprijatnog) i razinu uzbuđenja (od niske do visoke energije). Ovaj pristup će im pomoći da prepoznaju i razumiju svoje emocionalne stanje tokom dana i nastave. Profesorima i učenicima bit će omogućeno da zajedno rade na razvoju emocionalne inteligencije, analizirajući kako se emocije mijenjaju u različitim situacijama i kako se te promjene mogu povezati s njihovim iskustvima i ponašanjem. Kroz redovno bilježenje i analizu rezultata na kraju mjeseca učenici će steći uvid u svoje emocionalne obrasce, što će im pomoći da bolje upravljaju svojim osjećanjima i primjenjuju naučene tehnike u svakodnevnom životu.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste unaprijediti sposobnost učenika da prepoznaju i izraze svoja osjećanja, te osnažiti njihovu sposobnost za emocionalnu regulaciju i suosjećanje, a sve u svrhu poboljšanja nastave i svakodnevne interakcije u učionici.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 2. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	<i>učionica/kabinet</i>
Ciljna skupina	<i>učenici drugog razreda</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A12. "Mood Meter" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prepoznaje izražene emocije tokom dana;*
- *Diskutuje o izraženim emocijama;*
- *Kreira grafikon emocija i pojmovnik za grafikon;*
- *Bilježi izražene emocije na grafikonu;*
- *Razvija kritičko mišljenje;*
- *Razvija samopouzdanje i samopoštovanje;*
- *Razvija emocionalnu inteligenciju;*
- *Postavlja jasne granice u svom suočavanju s emocijama.*

Međupredmetna poveznica

Informatika

A.1.2

Vrednuje komponente računarskog sistema. (OG, UG, MI, IT, S-T, Z)

TIT-3.2.1 TIT-3.2.2

A.1.2.b Odabire hardver i softver za konkretnu namjenu.

Matematika

A.1.1

MTP-1.1.1

A.1.2

Analizira funkciju i obrazlaže njena svojstva usmeno, grafički, računski.

<https://kurikulum.ks.gov.ba/>

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST

Učenici će moći razviti samoregulaciju/kontrolu, razboritost, skromnost, opraštanje

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,

- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

III

Kultura sjećanja

OBRAZAC ZA REGISTRACIJU PROGRAMA

Naziv programa	KULTURA SJEĆANJA
I DIO PROGRAMA: Opis i svrha programa	
<p>1. Šta program podrazumijeva?</p> <p>Program općenito podrazumijeva niz aktivnosti koje se provode u cilju razvijanja, promoviranja i očuvanja svijesti o kolektivnoj historiji. Baziran je na poštivanju ljudskih prava i ljudskog dostojanstva i suštinski je važan za sve narode Bosne i Hercegovine. Poštujući kulturu sjećanja, naši učenici suočit će se s traumatičnim iskustvima naše burne historije. Veoma je važno izgraditi kulturu suočavanja s istinom o prošlosti kako bi spriječili njihovo ponavljanje u budućnosti. Program uključuje obilazak, učenje o memorijalnim centrima, spomeničkim kompleksima, spomenicima, muzejima, bogomoljama, tradiciji i običajima naroda u Bosni i Hercegovini. Pored edukacije i razvijanja svijesti, podrazumijeva proučavanje povijesnih činjenica i rekonstrukciju prošlosti kroz organiziranje predavanja, historijskih časova, vođenih posjeta i radionica, na bazi obrazovnih materijala, arhivske građe, muzejskih eksponata, dokumenata, fotografija, te audio i videozapisa koji ističu značajne ličnosti i događaje iz bosanskohercegovačke prošlosti. Program uključuje i antifašističku borbu Bosne i Hercegovine u Drugom svjetskom ratu, kao i period odbrambeno-oslobodilačkog rata tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine, odnosno obilježavanje značajnih godišnjica, datuma i događaja iz historije BiH. Podrazumijeva promoviranje i uključivanje svih historijskih izvora, živih svjedoka, umjetničkih i kulturnih izraza, od likovne umjetnosti, književnosti, muzike, filma i ostalih oblika koji u svojim temama obrađuju značajne povijesne događaje, te prenose vrijednosti, sjećanja, svjedočanstva i emocije iz različitih perioda prošlosti. Rekonstrukcija događaja na autentičnim lokacijama bitan je argument za stjecanje objektivnog i kritičkog mišljenja kod učenika i formiranje stavova o realnim okolnostima u kojima su se zločini desili. Uvažavajući specifikum bosanskohercegovačke višestoljetne tradicije suživota, multikulturalnosti i multikonfesionalnosti, u cilju očuvanja raznolikosti i pluralizma, a u svjetlu nedavnih ratnih dešavanja, program promovira i potiče dijalog i upoznavanje s činjenicama iz prošlosti s namjerom izgradnje trajnog mira i osnove za saradnju.</p> <p>2. Na bazi kojih naučnih saznanja je utvrđeno da je program potrebno provoditi?</p> <p>Program kulture sjećanja djelimično je utemeljen na historijskoj nauci, odnosno historiografskim spoznajama do kojih je nauka došla o pojedinim pojavama, procesima i zbivanjima u bosanskohercegovačkoj prošlosti. Pojam kulture sjećanja nije isto što i historija. Dok historija analizira uzroke događaja u prošlosti, kultura sjećanja kao naučna disciplina bavi se odnosom prošlosti i sadašnjosti.</p> <p>Zvanična historija jeste historijski narativ putem kojeg se prezentiraju činjenice, dok je kolektivna memorija kulturološki okvir utemeljen na zajedničkoj historiji koji oblikuje identitet pojedinca ili grupe. Kultura sjećanja bazirana je na kolektivnom pamćenju, sjećanju, shvatanju i razumijevanju pojava i događaja iz prošlosti, te njihovoj interpretaciji u savremenom društvu, gdje često biva promjenjiva i zavisna od političkih diskursa. Kulturološki okvir za oblikovanje i njegovanje kulture sjećanja upotpunjavaju brojne disciplinarno istraživačke oblasti koje se bave proučavanjem</p>	

povijesti, memorije i identiteta, a čiji rezultati i zaključci mogu pružiti širi naučni osnov za razvoj programa kulture sjećanja.

Među relevantnim disciplinama jesu: *historijska nauka*, čiji je osnovni zadatak da objasni razvoj, događaje i procese ljudskog društva u prošlosti uz naučne informacije stečene proučavanjem historijskih izvora. Rezultati tih istraživanja i interpretacija historijskih izvora pružaju osnovu za razumijevanje događaja koji kasnije, naknadno, oblikuju kolektivnu memoriju. Zatim, *kultura sjećanja*, kao disciplina koja se odnosi na kolektivne, ali i individualne načine sjećanja i pamćenja, koji su međusobno prožeti i udruženi, definiraju prakse, načine i obrasce sjećanja. Ključna je u povezivanju prošlosti, sadašnjosti i budućnosti kao i oblikovanju identiteta pojedinca i grupe. Objasnjava na koji način pamtimo kao društvo, te kako objašnjavamo i interpretiramo prošlost. Također, *sociologija i antropologija*, naučne discipline koje proučavaju društvene i kulturne fenomene te kako se kolektivna sjećanja oblikuju, prenose i mijenjaju unutar određenog vremenskog perioda i zajednica. Sociološke i antropološke studije mogu pružiti uvid u procese identifikacije, formiranja grupnih identiteta, te konstrukcije i dekonstrukcije povijesnog narativa.

Osim toga, tu je i *psihologija*, kao naučna disciplina koja, između ostalog, proučava proces pamćenja, formiranja sjećanja, njegove interpretacije te načine na koja se sjećanja mogu mijenjati pod utjecajem vremena i političkih diskursa. Ova disciplina može pružiti uvid u individualnu i kolektivnu dimenziju sjećanja i pamćenja, te na koji način emocionalna veza s prošlošću oblikuje narative. Na kraju, svakako, *muzeologija i arhivistika*. Muzeolozi i arhivisti bave se čuvanjem, upravljanjem i interpretacijom materijalnog i nematerijalnog kulturno-historijskog naslijeđa. Prezentacija i interpretacija naslijeđa u svim oblicima, kao i postojeći narativi, ključni su za uspješnu implementaciju programa kulture sjećanja.

Iako naučna istraživanja iz ovih disciplina pružaju solidne osnove i uvide, programi kulture sjećanja također se oslanjaju i djelimično ovise o aktuelnim društveno-političkim diskursima i tokovima. Implementacija programa kulture sjećanja ovisi o specifičnim kontekstima i potrebama društva te se često, pored konsultacija zvaničnih naučnih stavova i spoznaja, temelji i na individualnim i kolektivnim sjećanjima, razgovorima s aktivistima, zajednicama i građanima koji su povezani s određenim aspektima prošlosti.

3. Šta se želi postići ovim programom?

Program kulture sjećanja ima nekoliko ciljeva i želi postići, prije svega, *očuvanje historijske istine*. Jedan od glavnih ciljeva programa kulture sjećanja jeste očuvanje historijske istine i njene nepobitnosti. To uključuje dokumentiranje, istraživanje i interpretaciju historijskih događaja i fenomena na temelju dostupnih izvora kako bi se onemogućila njena manipulacija i historijski revizionizam. Program kulture sjećanja nastoji pružiti objektivne informacije o prošlosti kako bi se stvorila čvrsta osnova za razumijevanje društva danas, te definirao odnos društva prema vlastitoj budućnosti. Kroz program kulture sjećanja teži se *promicati razumijevanje i toleranciju* među različitim grupama i zajednicama.

Prikazivanje različitih perspektiva, narativa i iskustava iz prošlosti može pomoći u razbijanju stereotipa, smanjenju predrasuda i promicanju dijaloga između različitih skupina. Sjećanje jeste bitno i jedan je od temelja izgradnje kolektivnog identiteta, međutim, od načina transfera tog sjećanja na buduće generacije ovisit će trajanje i kvalitet sjećanja. Program kulture sjećanja ima za cilj *njegovati i jačati kolektivni identitet* zajednice ili društva. Kroz proučavanje prošlosti, slavljenje heroja, obilježavanje važnih događaja i očuvanje kulturnog naslijeđa, program *Kulture sjećanja* može doprinijeti izgradnji identiteta koji se temelji na historijskom kontekstu.

Osim toga, kroz ovaj program *prevenira se ponavljanje grešaka*. Program *Kulture sjećanja* važna je spona između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Program ima važnu ulogu u podizanju svijesti o greškama u prošlosti, te na koji se način one mogu prevenirati ili ispravno rješavati u budućnosti. Prilika su za komuniciranje o individualnim ili kolektivnim traumama, ali i istovremeno poticaj na miran suživot i nenasilno rješavanje sporova. Na kraju, program ima za cilj *očuvanje kulturnog naslijeđa*. To može uključivati zaštitu i obnovu spomenika, umjetničkih djela, oživljavanje tradicija, običaja i jezika koji su važni za identitet zajednice. Kroz njegovanje kulturnog naslijeđa program *Kulture sjećanja* pomaže očuvanju i prenošenju bogate baštine budućim generacijama.

Sveukupno, program *Kulture sjećanja* teži očuvanju historijske istine, promiciji razumijevanja, jačanju identiteta, razvijanju empatije, osjećaja samopoštovanja i patriotizma, sprečavanju ponavljanja pogrešaka i očuvanju kulturnog naslijeđa.

4. Kako program doprinosi razvoju cjelovite ličnosti?

Program kulture sjećanja značajno doprinosi razvoju cjelovite ličnosti djece/učenika na nekoliko načina. Prije svega, kroz *razumijevanje prošlosti*, gdje učenici imaju priliku upoznati se s događajima iz prošlosti, historijskim ličnostima i različitim perspektivama i narativima o historijskim događajima u BiH. To im pomaže razumjeti kontekst u kojem žive i shvatiti kako su se društvo i kultura razvijali tokom vremena. Ovo znanje pruža temelj za kritičko razmišljanje, analizu, donošenje informiranih zaključaka o svijetu oko njih te postupanje u budućnosti.

Kroz proučavanje povijesnih događaja i izazova s kojima su se ljudi susretali, program *Kulture sjećanja* može poticati učenike na razmišljanje o *moralnim i etičkim pitanjima*. Učenici se suočavaju s različitim vrijednostima, narativima, sukobima interesa i moralnim dilemama koje su prošli ljudi u prošlosti. To ih potiče na razvoj i propitivanje postojećih vlastitih moralnih i etičkih stavova te sposobnost donošenja informiranih odluka.

Program *Kulture sjećanja* često uključuje priče o patnji, žrtvama i traumi iz prošlosti. Kroz takve priče učenici mogu razviti *empatiju i suosjećanje* prema drugima. Povezivanje s iskustvima drugih ljudi iz prošlosti pomaže učenicima u razumijevanju ljudske patnje i izgradnji empatijskih vještina. To potiče razvoj samosvijesti, suosjećanja i brige za druge. Program pomaže i kod *razvijanja osjećaja patriotizma i samopoštovanja*.

Naime, poznavanje, razumijevanje i njegovanje značajnih događaja, datuma i ličnosti iz bosanskohercegovačke prošlosti omogućava nam uspostavu posebnih individualnih i kolektivnih veza s domovinom, a time i izgradnju osjećaja samopoštovanja i patriotizma. Program potiče učenike na *kritičko razmišljanje i analitičke vještine*, analizu izvora, razumijevanje konteksta i evaluaciju informacija. Kroz istraživanje historijskih događaja učenici razvijaju vještine kritičkog razmišljanja, interpretacije i analize različitih izvora. Ove vještine ključne su za razvoj cjelovite ličnosti i omogućuju učenicima da budu informirani građani i aktivni sudionici u društvu. Na kraju, program može pomoći učenicima da razumiju i cijene svoj *identitet i pripadnost* određenoj zajednici ili kulturi.

5. Na koji način cilja učenička postignuća, a na koji dobrobit učenika?

Program *Kulture sjećanja* ima značajan utjecaj na učenička postignuća i dobrobit na brojne načine. Prije svega, to je *obogaćivanje obrazovnog iskustva* kroz pružanje dodatnih obrazovnih sadržaja i iskustava koja obogaćuju učeničko učenje. Kroz upoznavanje s historijskim događajima, kulturnim naslijeđem i različitim perspektivama, učenici dobivaju dublje razumijevanje predmeta i konteksta koji se obrađuju u nastavi. To može potaknuti veću motivaciju za učenje i interesiranje za predmete

koji su povezani s programom *Kulture sjećanja*. Program promovira razvoj ključnih vještina kod učenika. To uključuje vještine kritičkog razmišljanja, analitičke sposobnosti, istraživačke vještine, interpretaciju izvora, pisanje eseja i komunikacijske vještine. Ove vještine važne su za akademski uspjeh, ali i za uspješno funkcioniranje u širem društvenom i profesionalnom kontekstu.

Nadalje, program doprinosi razvoju interkulturalne osjetljivosti kod učenika. Upoznavanje s različitim kulturama, tradicijama i historijskim iskustvima drugih ljudi pomaže učenicima da razumiju, cijene i poštuju različitosti. To jača njihovu sposobnost komunikacije i saradnje s ljudima iz različitih kultura te ih priprema za multikulturalni svijet. Također, program može imati emocionalni utjecaj na učenike.

Upoznavanje s pričama o hrabrosti, otporu, preživljavanju ili žrtvama može potaknuti razvoj empatije, suosjećanja i moralne osjetljivosti kod učenika. To može pridonijeti njihovom emocionalnom razvoju, razumijevanju složenosti ljudskog iskustva te osnaživanju njihove sposobnosti suočavanja s izazovima i promicanju pozitivnih vrijednosti. Na kraju, program je često usko povezan s lokalnom zajednicom i njezinim povijesnim nasljeđem. Kroz takve programe učenici razvijaju osjećaj pripadnosti, identiteta i odgovornosti prema povijesnom nasljeđu.

6. Da li program stvara vezivne tačke s javnim servisima, realnim sektorom...?

Program *Kulture sjećanja* često stvara vezivne tačke s javnim servisima i realnim sektorom. Nekoliko je načina na koje se to može postići, a neki od njih jesu svakako saradnja s muzejima, arhivima i kulturnim institucijama. Učenici u okviru programa često mogu saradivati s muzejima, arhivima i drugim kulturnim institucijama koje učenicima pružaju priliku da istraže i dožive povijesne artefakte, dokumente i izložbe.

Pored toga, ove institucije mogu pružiti stručnost, resurse i prostor za provedbu programa *Kulture sjećanja*. Zatim, program može uspostaviti partnerstva s obrazovnim institucijama poput škola, univerziteta i centara za obrazovanje. Ovakva partnerstva omogućuju razmjenu znanja i resursa te olakšavaju implementaciju programa u školskom okruženju. Nadalje, program može saradivati s relevantnim vladinim i nevladinim organizacijama koje se bave obrazovanjem, kulturom, historijom i ljudskim pravima. Ove organizacije mogu pružiti podršku, stručnost i resurse za provedbu programa, kao i pomoći u promoviranju svijesti o njihovom značaju.

Na kraju, program se može povezati s realnim sektorom, poput industrije, poslovnih organizacija i lokalnih preduzeća. Ove organizacije mogu pružiti podršku finansijskih sredstava, volonterskih aktivnosti ili profesionalnih vještina kako bi podržale provedbu programa i doprinijele njegovom uspjehu. Kroz takva partnerstva i saradnje, program *Kulture sjećanja* postaje integralni dio društvenog i obrazovnog ekosistema te koristi resurse i ekspertizu javnih servisa i realnog sektora kako bi ostvario svoje ciljeve.

II DIO PROGRAMA: Sadržaj i aktivnosti programa

Koliko je aktivnosti obuhvaćeno ovim programom?

Program *Kultura sjećanja* obuhvata 14 aktivnosti, koje su raspoređene na sljedeći način:

- 1 aktivnost na nivou predškolskog obrazovanja,
- 9 aktivnosti na nivou osnovnog obrazovanja,
- 4 aktivnosti na nivou srednjeg obrazovanja.

U predškolskim ustanovama, osnovnom i srednjem nivou obrazovanja realizirat će se 9 aktivnosti tokom 2024/2025. školske godine.

Tabelarni prikaz aktivnosti programa													
PREDŠKOLSKA USTANOVA	OSNOVNA ŠKOLA									SREDNJA ŠKOLA			
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	I	II	III	IV
A1			A4	A5	A6	A7	A8		A10	A11	A12		
PREDŠKOLSKA USTANOVA													
AKTIVNOST													
OSNOVNA ŠKOLA													
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX					
MUZEJSKA PRIČAONICA		KO SMO KROZ SPOMENIKE	KAD MUZEJI PROGORE	NAŠE KUĆE	PAMTIMO PROŠLOST ZA SVJETLIJU BUDUĆNOST	KAD PLANINE PROGORE		NAŠE HEROJSTVO					
SREDNJA ŠKOLA													
I			II			III			IV				
OD RATA DO MIRA I			OD RATA DO MIRA II										

Napomena: U daljem tekstu navedene su programske aktivnosti organizirane prema hijerarhijskom slijedu. Svaka aktivnost strukturirana je kako bi se osigurala jasnoća i logički redoslijed izvođenja. Ovaj pristup omogućava postupno napredovanje kroz različite nivoe aktivnosti, svaka sa svojim specifičnim zadacima i ciljevima. Zahvaljujući ovom hijerarhijskom rasporedu, olakšano je razumijevanje složenog procesa i postizanje željenih rezultata.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A1: "Muzejska pričaonica"

Opis aktivnosti

Djeca će aktivnost realizirati kroz *posjetu* Historijskom muzeju gdje će proći kroz radionicu pod nazivom *Bajka o muzejskom kraljevstvu*. Programska aktivnost razvijena je s ciljem približavanja muzejskih predmeta, njihovih priča i značenja najmlađoj muzejskoj publici. Ova mala priča protkana je velikim uvjerenjem da je zadatak muzeja da priča i (po)kazuje – priča kakvi smo bili, koliko smo slični i različiti. Otrgnuti od zaborava, negdje između prošlosti i budućnosti, eksponati doslovno progovaraju. Pećko je ručno pravljena peć, Dama Dinama improvizirana je svjetiljka, Teta Štafeta najokretnija je dama muzejskog kraljevstva... Likovi narativa jesu Kralj Kustos i Kraljica Kustosica, koji čuvaju muzejsko kraljevstvo. *Bajka o muzejskom kraljevstvu* je alegorija muzejske struke – narativ pomaže da djeca usvoje muzejske priče, osjete prostor i povežu se s naslijeđem. Personificirajući stanovnike muzejskog kraljevstva u skladu s arhitektonskim specifičnostima Historijskog muzeja BiH, muzejski svijet predstavljen je budućim generacijama nekim novim kustosima i kustosicama.

Programska aktivnost podrazumijeva čitanje narativa, razgovor s učesnicima programske aktivnosti, interakciju i razmjenu ideja. Učesnici programske aktivnosti imaju priliku da se kreativno izražavaju: da bojom i oblicima stvaraju nove muzejske eksponate. Treći dio programske aktivnosti jeste prepoznavanje eksponata u prostoru, oblikovano kroz igricu "Potraga za blagom". Radionica je interaktivna, dinamična i prilagođena potrebama grupe. Osnovni principi realizacije programske aktivnosti jesu: komunikacija, kreativno izražavanje i prepoznavanje. Radionice se izvode u grupama od 15 učesnika. Vremenski okvir realizacije radionice jeste 45 do 60 minuta.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste približiti djeci predškolskog uzrasta muzejske predmete i njihova značenja kroz interaktivan i kreativan pristup.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu djece (od 4 do 6 godina života).

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima za predškolski odgoj i obrazovanje i normative prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za rani i predškolski odgoj (NPiP za predškolske ustanove definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	Historijski muzej
Ciljna skupina	djeca uzrasta od 4 do 6 godina

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A1. "Muzejska pričaonica" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Djeca će unaprijediti svoje verbalne vještine kroz individualne prezentacije i grupne diskusije tokom dramatizacije priče;*
- *Djeca će imati priliku da komuniciraju u manjim i većim grupama, izražavajući se jasno i efikasno tokom interaktivnog dijela radionice;*
- *Djeca će koristiti govor kako bi izrazila svoje mišljenje, ideje i osjećanja u vezi s pričom;*
- *Djeca će biti usmjerena na razumijevanje i interpretaciju glavne poruke priče, razvijajući sposobnost kritičkog razmišljanja;*
- *Kroz igre prepričavanja, djeca će vježbati voljno slušanje i jačati svoju slušnu memoriju;*
- *Djeca će analizirati likove i radnju iz teksta, razumijevajući uzroke i posljedice njihovog ponašanja;*
- *Djeca će se navikavati na redovne posjete muzejima i pričanje priča iz prošlosti, razvijajući svijest o važnosti kulturnog naslijeđa.*

Međupredmetna poveznica

Povezanost s oblastima u skladu s Planom i programom/Kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, PRAVEDNOST, ODVAŽNOST

Učenici će moći razviti kreativnost, radoznalost, ljubav prema učenju, socijalnu odgovornost, timski rad, iskrenost, upornost, hrabrost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o djeci, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća djece.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću djece i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti djece. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak djece, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za odgajatelje,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore predškolskih ustanova,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A4: "Ko smo kroz spomenike"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *art radionicu* koja ima za cilj obrazovanje djece o povijesti, kulturi i identitetu naše domovine, naprimjer tvrđavama, kulama, starim gradovima, ali i vrijednostima zajednice koja je stvorila te spomenike. Aktivnost može uključivati i posjete spomenicima u različitim gradovima i regijama BiH, učenje o njihovoj povijesti i kulturnom značaju, kao i interpretaciju poruka koje spomenici prenose o vrijednostima koje su važne za narod i društvo. Tako će djeca očuvati sjećanja na važne događaje, osobe ili vrijednosti iz prošlosti. U tom kontekstu, "Ko smo kroz spomenike?" može biti pitanje koje nas potiče da razmislimo o tome kako spomenici odražavaju našu kulturu, povijest i vrijednosti, te kako nam mogu pomoći da bolje shvatimo ko smo kao narod ili društvo.

Važno je naglasiti da bi se takve radionice trebale osmišljavati i provoditi uz podršku kvalificiranih stručnjaka za povijest, kulturu i arhitekturu, kako bi se osiguralo kvalitetno obrazovanje i interpretacija spomenika. Osim toga, ovakve radionice mogu pomoći djeci da razviju kritičko razmišljanje i sposobnost razumijevanja različitih perspektiva i narativa o povijesti i kulturi. Također mogu pomoći u izgradnji svijesti o kulturnom naslijeđu i očuvanju spomenika za buduće generacije. Jedan od spomenika od naročite važnosti jeste stećak, vrsta srednjovjekovnog nadgrobnog spomenika koji se nalazi u regiji zapadnog Balkana, a posebno u Bosni i Hercegovini. Ovi su spomenici važni ne samo zbog njihove umjetničke vrijednosti već i zbog činjenice da pružaju uvid u kulturno i vjersko naslijeđe srednjovjekovne Bosne i Hercegovine. Osim toga, oni predstavljaju važan element u procesu izgradnje identiteta bosanskohercegovačkog naroda, kao i u očuvanju kulturnog naslijeđa za buduće generacije. U okviru art radionice učenici bi kao završnu aktivnost upravo imali zadatak da izrade stećak.

Link prezentacije: https://view.genially.com/65c19f87a63d36001486df74?fbclid=IwAR3FYD-uX7mBNccYxrxQGQ3ef7v2kiMULSCU4RKTbCmkP70Cbmmf-4_I7c

U okviru ove prezentacije nalaze se interaktivne poveznice:

1. **Slagalica (definicija spomenika)**
<https://learningapps.org/tools/70/26/watch?id=p0krm0qkt24&allowFullscreen=1>
2. **Kviz (Šta znamo o srednjovjekovnoj bosanskoj državi?)**
<https://view.genial.ly/65c4d68ba220b60014e2b5df>
3. **Otkrijmo tajne riječi**
https://view.genial.ly/65c19f87a63d36001486df74?fbclid=IwAR3FYD-uX7mBNccYxrxQGQ3ef7v2kiMULSCU4RKTbCmkP70Cbmmf-4_I7c
4. **Šta znamo o stećcima (kviz)**
<https://view.genial.ly/65c70deec88d020014b8d35b>
5. **Spojite parove (Stećci u Zemaljskom muzeju BiH – oblici stećaka)**
<https://learningapps.org/tools/71/36/watch?id=pe66ixhyt24&allowFullscreen=1>
6. **Oblici stećaka (prezentacija)**
https://docs.google.com/presentation/d/e/2PACX-1vQHxf8jBjOrVz8fg9BCNpr9FMwiXWZTaphmCM0xDBvMT2ueM80ZnPL3f94i948pvF1QsS96gzVbSuZD/embed?start=true&loop=true&delayms=10000#slide=id.g2b8e0f7784d_0_41
7. **Motivi na stećcima (prezentacija)**
https://docs.google.com/presentation/d/e/2PACX-1vTy3jm4arb3TIYCRn0xmpLQu56CmUN_ct135xpXwkNB0dvGxpbRq9YzP2K9h4jfNFAGCM2arlgzK6uU/embed?start=true&loop=true&delayms=10000#slide=id.g2b8e5cb7f85_0_0
8. **Stećci – umjetnička djela umjetnika srednjovjekovne Bosne (prezentacija)**

https://docs.google.com/presentation/d/e/2PACX-1vQhFWr2exFLGQtZEEN5Ee0TkwwuEn8lbbXAZldXj60L9fJTmtA1NcxoZPnUH_SloKclYjbgFs_cz11/embed?start=true&loop=true&delays=10000#slide=id.g2ba6d5a2204_0_0

Radionica treba istaći kulturni i historijski značaj spomenika, kao i njihove interpretacijske poruke. Tako će učenici očuvati sjećanje na važne događaje, osobe, vrijednosti i poruke koje se spomenicima prenose do danas.

Aktivnost 1: Edukativni uvod

Radionicu započeti s pojašnjenjem šta su to spomenici, koje vrste spomenika postoje i iz kojih perioda naše prošlosti. Pojašnjenja trebaju biti praćena prikazivanjem vizuala različitih vrsta spomenika na savremenim medijima u vidu fotografija ili videomaterijala. Po mogućnosti prikazati makete i umanjene modele pojedinih spomenika. U razgovoru saznati koje spomenike iz svog okruženja učenici prepoznaju, da li pored nekih svakodnevno prolaze te skrenuti pažnju na one koji se nalaze u neposrednoj blizini njihove škole. Također, u razgovoru saznati da li znaju nešto o prošlosti tih spomenika, iz kojih su vremenskih perioda, odnosno kome su posvećeni.

Fokus edukativnog uvoda potom prebaciti na stećak, srednjovjekovni nadgrobni spomenik, koji će biti predmet učeničkog istraživanja i obrade tokom radionice. Pojasniti vrijeme njihovog nastanka, u koju su svrhu korišteni, te koliko je stećak važan element bosanskohercegovačke historije, svjedočeci stoljećima o načinu života, običajima i kulturi naroda srednjovjekovne bosanske države. Analizom oblika, ukrasa, motiva, simbola i natpisa uklesanim na njima, uz pomoć voditelja radionice učenici će učiti o historiji svoje zemlje na jedan drugačiji način, kao i o važnosti stećka u izgradnji bosanskohercegovačkog identiteta.

Aktivnost 2: Modeliranje stećka

Nakon edukativnog uvoda i objašnjenja praćenih vizualima i umanjenim modelima, svaki od učenika će dobiti zadatak da od glinamola napravi jedan od prikazanih stećaka po vlastitoj želji ili neki od njegovih karakterističnih ukrasa i motiva. Od voditelja radionice, učenici će dobiti upute na koji način stećke osušiti, te dodatno obraditi. Pored toga, također uz pomoć voditelja radionice, dobit će zadatak da u vidu naslova napišu naziv stećka ili odabranog ukrasa kao i mjesto iz kojeg potiče, a pored toga i svoje ime.

Aktivnost 3: Izložba

Od modeliranih i napravljenih stećaka u učionici odjeljenja ili zajedničkom školskom prostoru napraviti izložbu, koja može biti upriličena specijalnim povodom.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste razvijanje svijesti o važnosti spomenika za proučavanje prošlosti, kulture i identiteta naše domovine, ali i zaštite i očuvanja spomenika i kulturno-historijskog naslijeđa kako bi se njihove poruke mogle prenositi i budućim generacijama.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 3. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja radionice	
Mjesto održavanja	<i>učionica ili druga školska prostorija</i>

Ciljna skupina	učenici trećeg razreda osnovne škole
<p>Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?</p> <p>Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.</p>	
<p>III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa</p>	
<p>U okviru aktivnosti A4: “Ko smo kroz spomenike” potrebno je ostvariti sljedeće ishode:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Objašnjava značaj spomenika;</i> - <i>Navodi spomenike u svojoj bližoj životnoj sredini i školskoj okolini;</i> - <i>Navodi neke od najpoznatijih gradskih spomenika;</i> - <i>Povezuje spomenike s događajima i ličnostima iz bliže ili dalje prošlosti;</i> - <i>Opisuje karakteristike stećka.</i> <p>Međupredmetna poveznica</p> <p>Likovna kultura A.3.3 Stvaralački/istraživački proces, kreira idejna rješenja i inovacije, stvara kreacije i rekonponira.</p> <p>Moja okolina A.3.2 Objašnjava povezanost života i rada ljudi u užem zavičaju kao kulturnoj, društvenoj i privrednoj cjelini, istražuje značajne događaje i spomenike kulture užeg zavičaja.</p> <p>Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost C.3.6 Govori prilagođeno različitim kontekstima i komunikacijskim ciljevima u skladu sa standardnim jezikom i retoričkim pravilima.</p> <p>PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, PRAVEDNOST I HUMANOST</p> <p>Učenici će moći razviti kreativnost, radoznalost, otvorenost uma, socijalnu odgovornost, jednakost i poštenje, ljubav.</p>	
<p>IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa</p>	
<p>Monitoring programa</p>	
<p>Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.</p> <p>Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.</p>	

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A5: “Kad muzeji progovore”

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *posjetu* primarno Historijskom muzeju, ali i drugim muzejima: Zemaljskom muzeju, Muzeju ratnog djetinjstva, Muzeju olimpijskih igara i drugo, gdje će prepoznavati ulogu i značaj muzeja. Tokom posjete učenici će proći jednu od radionica u skladu s interesima, naprimjer:

Plastelinci:

U okviru ove radionice učenici će vidjeti skulpture nastale kao odgovor na strah – a danas se čuvaju u kolekciji “Opkoljeno Sarajevo”. Ova programska aktivnost razvijena je s ciljem pružanja pomoći djeci i mladima da se suočavaju s vlastitim strahovima. Kolekcija od 54 figure svjedočanstvo je jačine duha i potrebe da se prevaziđu strahovi. Figure služe kao osnova za oblikovanje vlastitih strahova i poticanje kreativnosti.

Prvi dio programske aktivnosti namijenjen je upoznavanju s muzejskim pričama i prostorom. Drugi dio podrazumijeva vježbu modeliranja i artikuliranja vlastitih strahova, a u finalnom dijelu radionice učesnici/učesnice ostavljaju svoje “strahove” u posebne arhivske kutije. Programska aktivnost izuzetno je korisna u procesu jačanja motoričkih sposobnosti djece i kreativnog izražavanja. Trajanje radionice jeste 45 do 60 minuta, a izvodi se u grupama od 15 učesnika.

Religioskop: putovanje kroz naslijeđe četiriju monoteističkih religija

Radionica je zasnovana na pričama edukativne platforme Religioskop (www.religioskop.ba). Kroz radionicu putujemo kroz vrijeme i učimo o doprinosu vjerskih zajednica razvoju Bosne i Hercegovine. Priče su raspoređene u nekoliko kategorija: graditeljstvo, običaji, obrazovanje, kultura, praznici, suživot, simboli, ličnosti. Cilj radionice jeste da učesnici promišljaju o zajedničkom naslijeđu i o doprinosu vjerskih zajednica u razvoju društva u kontekstu čitave Bosne i Hercegovine.

Potruga za blagom

Gdje se čuva muzejsko blago? Učesnici radionice imat će priliku da kroz igru i zabavu istražuju kulturno-historijsko naslijeđe koje se čuva u Historijskom muzeju Bosne i Hercegovine. Radionica ima za cilj povećanje interesa za historiju kao nauku. U toku radionice će se učesnici upoznati s podzemnim svijetom muzeja – muzejskim depoima.

Kustos na jedan dan

Ko je ko u muzeju? Šta je muzej? Kako se čuvaju muzejski eksponati? Učesnici radionice imat će priliku da saznaju ko je kustos i koja su njegova zaduženja. U praktičnom dijelu svi će učesnici proći kratku obuku s kustosima muzeja o njihovim poslovima i zaduženjima. Potom će posjetitelji imati priliku da istražuju muzejske priče i da rade konkretne muzejske zadatke

Fotografsko pripovijedanje

Da li ste znali da nam je za handmade fotoaparata potrebno samo sljedeće: tamni karton, metalna pločica i ljepilo? Učesnici radionice “Fotografsko pripovijedanje” imat će priliku napraviti svoju kameru i upotrijebiti je u praksi. To podrazumijeva rad u mračnoj komori i korištenje materijala za razvijanje fotografija. Ručno pravljen fotografija može napraviti samo jednu fotografiju u jednom trenutku. Fotografija će se odmah razvijati u mračnoj komori uz pomoć muzejskog fotografa. Učesnici mogu, po završetku radionice, ponijeti kameru i fotografije sa sobom.

Improvizacije: napravi sam!

Radionica je zasnovana na upotrebi reciklaže i “uradi sam” pristupa u svakodnevnom životu. Učesnici radionice imaju priliku da analiziraju izume koje su građani Sarajeva pravili u toku opsade, a onda podijeljeni u timovima prave svijeće, razvijaju modnu kolekciju ili izmišljaju nove recepte. Upotrebom savremene tehnologije putujemo kroz prošlost i stvaramo izume koji će odgovoriti na tekuće probleme.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima da kroz interaktivne i kreativne radionice steknu osnovna znanja o značaju muzeja i kulturno-historijskom naslijeđu.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 4. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	<i>Historijski muzej ili drugi muzeji</i>
Ciljna skupina	<i>učenici četvrtog razreda osnovne škole</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A5: “Kad muzeji progovore” potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Opisuje najznačajnije kulturno-historijske objekte;*
- *Diskutuje o značaju kulturno-historijskih objekata;*
- *Diskutuje o radu izvan učionice (prednosti i nedostaci);*
- *Povezuje život i rad ljudi u kulturnim objektima (zanimanja osoba koje rade u objektima kulture, npr. muzeji).*

Međupredmetna poveznica

Moja okolina

A.4.5

Istražuje kanton kao privrednu, kulturnu i društvenu cjelinu

Opisuje najznačajnije kulturno-historijske spomenike u kantonu iz bliže i dalje prošlosti.

Diskutuje o načinu zaštite i očuvanja kulturne baštine.

Dovodi u vezu povezanost života i rada ljudi sa prirodnim, kulturnim i društvenim obilježjima kantona.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, PRAVEDNOST, TRANSCENDENTNOST

Učenici će moći razviti opraštanje/samilosnost, samoregulacija/kontrola, jednakost i poštenje, socijalna odgovornost, poštovanje ljepote i izvrsnosti, nada i optimizam.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A6: "Naše kuće"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *posjetu* starim bosanskim kućama svih religijskih tradicija, među koje ubrajamo Svrzinu kuću, Despića kuću, Inat kuću, ali i bogomolje, među kojima je, naprimjer, Crkva sv. Josipa. To može biti izvrsna prilika za učenike da se upoznaju s bogatom tradicijom i kulturom Bosne i Hercegovine. Ove kuće ili bogomolje svjedočanstvo su prošlih vremena, te predstavljaju važan dio kulturnog naslijeđa i tradicije naših naroda.

Pri posjetama ovim kućama učenici bi mogli naučiti o načinu života i običajima naroda koji su u njima živjeli, te o materijalnoj i nematerijalnoj kulturnoj baštini koju su ostavili. Osim toga, učenici bi mogli učiti o važnosti očuvanja ovih kuća i kulturne baštine općenito, te o načinima na koje se može provoditi njihovo očuvanje.

Posjeta ovim kućama također može pružiti učenicima priliku za razvijanje kritičkog razmišljanja jer mogu proučavati i analizirati različite načine života i običaje koji su bili prisutni u različitim dijelovima zemlje. Na ovaj način učenici mogu bolje razumjeti različitosti i sličnosti između kultura i tradicija različitih dijelova Bosne i Hercegovine.

Posjete kućama različitih tradicija važne su kako bi učenici mogli dobiti cjelovitiju sliku kulturnog naslijeđa naše domovine.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima osnovne škole da kroz posjete starim bosanskim kućama i bogomoljama različitih religijskih tradicija steknu dublje razumijevanje kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 5. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	<i>stare bosanske kuće</i>
Ciljna skupina	<i>učenici petog razreda osnovne škole</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A6: "Naše kuće" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prepoznaje termin kulturna baština;*
- *Prepoznaje promjene u historiji BiH kroz različite periode;*

- *Objašnjava važnost kulturno-historijske baštine;*
- *Istražuje historijske i geografske karakteristike Bosne i Hercegovine u vremenu i prostoru, posebno grada Sarajeva.*

Međupredmetna poveznica

Društvo

Moja domovina

A.5.2

A.2. Opisuje kontinuitet i promjene u historiji Bosne i Hercegovine kroz različite periode.

A.2.3. Objasnjava važnost kulturno-historijske baštine

A.5.1

A.1. Istražuje historijske i geografske karakteristike Bosne i Hercegovine u vremenu i prostoru.

A.1.4. Opisuje glavni grad i njihove znamenitosti smislenim korištenjem različitih medija.

Društveni procesi i pojave

C.5.1

C.1. Opisuje društvene odlike Bosne i Hercegovine.

C.1.3. Razlikuje karakteristike gradskih i seoskih naselja iz Bosne i Hercegovine.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: TRANSCENDENTNOST, UMJERENOST

Učenici će tokom ovog programa moći razviti zahvalnost, duhovnost, nadu i optimizam, razboritost, skromnost/poniznost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,

- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A7: "Pamtimo prošlost za svjetliju budućnost"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *obilazak* spomen-obilježja mjesta masovnih stradanja građana opkoljenog Sarajeva 1992.-1995., među njima spomen-obilježja "Sarajevske ruže", koje predstavljaju jedno od spomen-obilježja koja se odnose na stradanja u Bosni i Hercegovini. Radi se o bijelim krugovima koji su ispisani crvenom bojom, a koji predstavljaju tragove granata koje su pale na grad Sarajevo tokom opsade od 1992. do 1995. godine.

Osim toga, centralno spomen-obilježje koje će učenici posjetiti jeste spomen-obilježje posvećeno djeci koja su izgubila život u Sarajevu tokom rata, a nalazi se u sklopu Velikog parka, općina Centar. Ovo spomen-obilježje ima jasnu i jednostavnu simboliku i poruku. Izrađeno je od armiranog betona kružnog oblika na koji je postavljen bronzani prsten kao gornja površinska obloga. Kružna, prstenasta forma bronzane s tragovima dječijih stopala govori o vječnoj prisutnosti stradale djece i o okruženju u kojem su djeca živjela tokom agresije. Staklena skulptura - forma u sredini fontane simbolizira kristaliziranu kulu koju djeca uobičajeno prave od pijeska. Ova forma ujedno predstavlja i plamen koji je zaleđen u trenutku i svjetlo koje je zarobljeno unutar njega. Voda u fontani koja nenapadno izvire i zapljuskuje tragove stopala simbolizira život i kretanja u prirodi. U sklopu spomen-obilježja izgrađen je i postament za ispis imena ubijene djece u okviru spomen-obilježja. Na betonskom postamentu postavljeno je sedam cilindara od eloksiranog aluminijskog s ugraviranim 521 imenom ubijene djece.

Ovakva spomen-obilježja važna su ne samo za očuvanje sjećanja na žrtve ratova već i za podizanje svijesti o tome kako ratovi mogu utjecati na nedužne civile, posebno djecu. Učenje o ovim stradanjima može pomoći u razumijevanju posljedica sukoba i ohrabriti učenike da cijene i njeguju mir i toleranciju.

Učenici posjećuju ova spomen-obilježja uz pratnju stručnog vodiča ili nastavnika kako bi im se objasnio njihov značaj i povijest te kako bi se osigurala primjerena emocionalna podrška i rasprava o ovim važnim temama.

Za potrebe obilježavanja mjesta masovnih stradanja Institut je izradio i Uputstvo koje pruža smjernice i korake potrebne za uspješno provođenje aktivnosti *Obilježavanje masovnih stradanja građana Sarajeva 1992.-1995. godine*.

Ove, kao i prethodne godine sastavni dio školskog kalendara jeste pregled *Obilježavanja godišnjica masovnih stradanja građana Sarajeva 1992.-1995.* s ciljem njegovanja kulture sjećanja i pamćenja. Navedene godišnjice masovnih stradanja dio su zvaničnog protokola Kantona Sarajevo kojima se prisjećamo civilnih žrtava u opkoljenom Sarajevu. Važno je da na buduće generacije prenosimo istinu o gradu pod opsadom, učeći ih šta da pamte i kako da pamte, kako se zlo nikada ne bi ponovilo.

Prilog školskom kalendaru za školsku 2024/2025. godinu upućuje na Listu odabranih škola koje se obavezuju da tokom školske 2024/2025. godine prisustvuju događajima obilježavanja u skladu s rasporedom. Broj učenika koji prisustvuju određivat će se u dogovoru s JU Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo. Lista škola mijenjat će se svake godine kako bi sve škole imale priliku da prisustvuju događajima *Obilježavanja godišnjica masovnih stradanja građana Sarajeva 1992.-1995.* Škole koje nisu na listi a žele da prisustvuju na nekom od navedenih događaja mogu učiniti isto u skladu sa svojim mogućnostima, što su u obavezi najaviti Institutu

najmanje sedam dana prije datuma obilježavanja na mail: info@irpo.ba. Događaje u vrijeme raspusta potrebno je obilježiti u skladu s mogućnostima.

Za sve učenike osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo koji ne prisustvuju obilježavanju masovnog stradanja na određenom mjestu potrebno je u školi organizirati kratak historijski čas o stradanjima građana Sarajeva tokom opsade. Ovaj čas trebao bi se održati u svim školama Kantona Sarajevo na dan obilježavanja, koristeći edukativne materijale dostupne na veb-stranici Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo i Instituta.

Cilj aktivnosti

Cilj programske aktivnosti jeste educirati učenike o stradanjima građana Sarajeva tokom opsade od 1992. do 1995. godine, s posebnim naglaskom na civilne žrtve i djecu.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 6. razreda osnovne škole, a u njoj učestvuju i svi drugi učenici u Kantonu Sarajevo.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikulumu za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	<i>lokaliteti na spomen-obilježjima</i>
Ciljna skupina	<i>učenici šestog razreda osnovne škole</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A7: "Pamtimo prošlost za svjetliju budućnost" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prepoznaje značaj uloge argumentiranih informacija o društvenim promjenama u različitim historijskim razdobljima;*
- *Objašnjava podjelu na historijska razdoblja;*
- *Povezuje događaje, ličnosti i društvene promjene s odgovarajućim historijskim razdobljima.*

Međupredmetna poveznica

HISTORIJA

A Historijski izvori i proučavanje historije

A.6.1

Provodi školska istraživanja kako bi ispitao prošlost i sadašnjost prikupljajući podatke iz didaktički oblikovanih historijskih izvora.

B.6.2

Objašnjava podjelu na historijska razdoblja

Povezuje događaje, ličnosti i društvene promjene s odgovarajućim historijskim razdobljima

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, TRANSCENDENTNOST, HUMANOST

Učenici će moći razviti opraštanje i samilost, razboritost, nadu i optimizam, ljubaznost, velikodušnost, ljubav.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A8: "Kad planine progovore"

Opis aktivnosti:

Učenici će aktivnost realizirati kroz *pohod* na planine Igman, Bjelašnica i Trebević u okviru "Škole planinarstva", kada se učenici upoznaju s prirodnim ljepotama i značajem naših planina. Istovremeno, pohod je prilika da učenici nauče o događajima iz historije koji su se odvijali na planinama poput Bjelašnice, Igmana i Trebevića, te će bolje razumjeti historiju svog područja i kulture. Aktivnosti koje se mogu provesti jesu obilasci spomenika i memorijalnih mjesta na planinama, kao i drugim obilježjima koji se odnose na ratna zbivanja. Također, mogu se organizirati predavanja i razgovori s ljudima koji su bili svjedoci ratnih događaja na planinama, kako bi se učenicima približio njihov doživljaj tih događaja. Tako učenici mogu razvijati empatiju prema ljudima koji su preživjeli ratna zbivanja na planinama, te će bolje razumjeti važnost mira i tolerancije u društvu.

Osim navedenih aktivnosti, postoji još nekoliko načina kako učenicima približiti kulturu sjećanja vezanu za planine poput Igmana, Trebevića i Bjelašnice. Igmanska džamija jedan je od najznačajnijih islamskih spomenika u Sarajevu. Izgrađena je i otvorena 1994. godine. Prva džamija, izgrađena za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, osim za obavljanje vjerskih obreda, služila je i za smještaj ranjenih boraca i utoliko je njen značaj još naglašeniji.

Također, braneći Igman, 416 mladića poginulo je u borbama, a mnogi od njih nisu čestito ni zakoračili u život. Imena nekih od tih časnih ljudi zapisana su na nišanima, na šehidskim mezarjima na Velikom i Malom Polju. Ova mezarja svjedoci su herojske borbe i simbol bosanskog otpora, ali i opomena da se slično nikad nikome ne ponovi. Odavanjem počasti herojima koji su svoje živote dali za odbranu BiH trajno njegujemo sjećanje na njihove likove, djela i borbu, uz zahvalnost da danas možemo uživati u slobodi svoje domovine!

Održavanje Olimpijskih igara na planinama Bjelašnici, Igmanu i Trebeviću predstavlja, također, značajan događaj u historiji naše domovine. Ove planine bile su domaćini Zimskih olimpijskih igara 1984. godine, koje su bile prve olimpijske igre održane u jednoj socijalističkoj zemlji i najveći sportski događaj u Jugoslaviji. Također, učenici će kroz sudjelovanje u organiziranim šetnjama po stazama na Bjelašnici, Igmanu i Trebeviću koje su korištene za takmičenja na Olimpijskim igrama upoznati se s prirodnim ljepotama ovih planina i dobiti uvid u to kako su se sportisti pripremali za takmičenja. Organiziranje sportskih takmičenja na ovim planinama, poput trka na skijama ili planinarskih takmičenja, također može biti korisno za učenike kako bi se upoznali sa sportskom tradicijom ovog područja. Kroz ove aktivnosti učenici će razviti osjećaj ponosa i pripadnosti prema svojoj zemlji i njenim sportskim dostignućima, te će se bolje upoznati s kulturom sjećanja na ovom području. Na kraju, učenici mogu posjetiti Olimpijski muzej u Sarajevu, gdje mogu vidjeti izložbu posvećenu Zimskim olimpijskim igrama 1984. godine, a zatim se uključiti u izradu projekta koji bi sadržavali istraživanje historije planina Bjelašnice, Igmana i Trebevića, te izradu prezentacije o ovim planinama.

Cilj aktivnosti

Cilj programske aktivnosti jeste da učenici kroz pohode na Igman, Bjelašnicu i Trebević otkriju prirodne ljepote i značaj ovih planina, te da nauče o važnim historijskim događajima vezanim za njih.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 7. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja

Mjesto održavanja

Igman, Bjelašnica i Trebević

Ciljna skupina

učenici sedmih razreda osnovne škole

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A8: "Kad planine progovore" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prepoznaje različita historijska gledišta na historijske događaje, pojave i procese;*
- *Objašnjava glavne pravce, procese i probleme u prošlosti, smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir;*
- *Objašnjava glavne događaje u vremenu i njihovu međusobnu povezanost;*
- *Objašnjava utjecaj ideja, pojava i stavova pojedinaca ili grupa na promjene u društvu;*
- *Objašnjava značaj spomen-obilježja i povod njihovog nastanka;*
- *Koristi različite vrste geografske orijentacije;*
- *Opisuje značaj zdravog življenja te očuvanja i zaštite okoliša.*

Međupredmetna poveznica

Biologija

B.7.1

Procjenjuje važnost biodiverziteta u svrhu njegovog očuvanja.

B.7.3

Procjenjuje važnost ugroženih, endemičnih i rijetkih biljnih organizama u Bosni i Hercegovini u cilju njihove zaštite.

Geografija

B.7.1

Raščlanjuje uzročno-posljedične odnose (interakciju) pojava i procesa koristeći geografsku terminologiju, kritičko mišljenje, različite geografske metode i geografske vještine.

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A.7.3

Tumači način upotrebe riječi i ustaljenih izraza u tekstu, određujući njihovu semantiku i razlikuje kako izbor riječi doprinosi značenju cjeline.

C.7.1

Učestvuje u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo uz primjenu jezičkog bontona.

C.7.3

Procjenjuje vlastiti stav i stav drugih uz argumentaciju i korištenje dokaza i retoričkih pravila uz primjenu jezičkog bontona.

Zdravi životni stilovi

A.7.1.

Procjenjuje važnost redovnog tjelesnog vježbanja za očuvanje i unapređenje zdravlja.

C.7.1

Analizira značaj prevencije nasilja otkrivajući uzroke i posljedice u rješavanju konfliktnih situacija.

C.7.2

Izražava vlastite emocije razumijevajući osjećaje drugih.

Historija

A.7.3

Prepoznaje različita historijska gledišta na historijske događaje, pojave i procese.

B.7.1

Koristi različite načine prikazivanja historijskog vremena poštujući hronologiju događaja.

B.7.2

Objašnjava glavne pravce, procese i probleme u prošlosti, smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.

B.7.3

Analizira historijska razdoblja i promjenu stajališta u zavisnosti od vremena i prostora.

C.7.1

Objašnjava glavne događaje u vremenu i njihovu međusobnu povezanost.

C.7.2

Objašnjava utjecaj ideja, pojava i stavova pojedinaca ili grupa na promjene u društvu.

C.7.3

Analizira uzroke nastalih promjena u različitim historijskim razdobljima.

D.7.2

Procjenjuje povezanost između određenih historijskih događaja i širih društvenih, ekonomskih i političkih pravaca i razvoja.

Tjelesni i zdravstveni odgoj/Sport

A.7.5

Utvrđuje temeljne zakonitosti opterećenja i odmora u uvjetima tjelesnog vježbanja.

B.7.2

Planira i provodi aktivnosti značajne za održavanje lične higijene, zaštitu i očuvanje okoliša.

C.7.3

Razvija toleranciju i vlastiti identitet.

Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava

A.7.1

Opisuje slobode, prava, odgovornosti i dužnosti pojedinca u društvu i pokazuje društvenu odgovornost i posvećenost zajedničkom dobru.

A.7.4

Objašnjava važnost poštivanja različitih kulturnih i građanskih identiteta za dobrobit pojedinca i društva i zagovara kulturnu različitost kao društveno bogatstvo.

B.7.4

Opisuje ulogu ustava u zaštiti prava građana i dovodi u vezu zaštitu prava, pravdu i pravednost u društvu s funkcioniranjem demokratskih institucija i razvijenošću demokratske građanske kulture.

C.7.3

C. 3. Opisuje važnost primjene Međunarodnog humanitarnog prava i analizira značaj Ženevskih konvencija u sprečavanju i humaniziranju oružanih sukoba.

C.7.6

Prepoznaje globalne probleme i zagovara odgovornost sadašnjih generacija za dobrobit budućih.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, TRANSCENDENTNOST, ODVAŽNOST.

Učenici će moći razviti samoregulaciju/kontrolu, razboritost, poštovanje ljepote i izvrsnosti, zahvalnost, upornost, hrabrost, vitalnost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A10: "Naše herojstvo"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *obilazak* Memorijalnog centra KS, u sklopu čega primarno Edukativni centar na Dobrinji i Tunel spasa, a po mogućnosti brdo Žuč, Muzej Alije Izetbegovića i Muzej heroja oslobođilačkog rata na Kovačima. Navedena mjesta simboliziraju hrabrost i otpornost građana. Posjeta ovim mjestima može učenicima pomoći da bolje razumiju prošlost i steknu poštovanje prema žrtvama i borcima za slobodu.

U Memorijalnom centru KS posjetioци mogu saznati više o ratu u BiH i žrtvama rata. U Muzeju Alije Izetbegovića učenici mogu naučiti više o životu i radu jednog od najvažnijih lidera u BiH i njegovoj ulozi u odbrani zemlje. Tunel spasa jedan je od najvažnijih simbola opsade Sarajeva, a brdo Žuč je mjesto na kojem se odvijala velika bitka u kojoj su borci uspjeli odbiti neprijateljski napad.

Kroz ovu aktivnost učenici će naučiti o hrabrosti i žrtvama koje su građani BiH podnijeli tokom rata. Također će se bolje upoznati s kulturom sjećanja u Bosni i Hercegovini i shvatiti važnost čuvanja kulturnog naslijeđa za buduće generacije.

Proceduralne aktivnosti prilikom posjete Edukativnom centru

1) Prijem grupe

- Edukator dočekuje grupu na prijemnom platou ispred Edukativnog centra na Dobrinji uz izraz dobrodošlice, zatim daje nekoliko uvodnih informacija o samom Centru i Memorijalnom centru KS generalno, te na koncu poziva grupu da ga prati u unutrašnjost Centra – *5 do 7 min.*;
- Edukator provodi grupu kroz Elaboratom predviđene muzejske postavke uz stručno tumačenje istih – *15 min.*;
- Nakon inicijalnog kontakta i već dobrim dijelom adaptiranom grupom za rad, edukator vodi grupu u prostor za edukaciju (učionica).

2) Historijski čas

Tip časa: prezentacija.

Oblici rada: *ex cathedra*, interaktivni.

Nastavne metode: metoda usmenog izlaganja, praktična nastava, taktilna percepcija

Trajanje: dva školska časa (90 min.) – tri zasebne tematske cjeline.

Prva tematska cjelina

ogledala bi se u *ex cathedra* modelu artikulacije informacija, poruka i pouka od edukatora (disolucija Jugoslavije, agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu, opsada Sarajeva) – *20 min.*; gledanje video projekcije – *20 min.*; Ukupno – *40 min.*

Druga tematska cjelina

predstavljala bi interaktivni pristup s prisutnima (pitanja-odgovori) – *10 min* i

Treća tematska cjelina

zapravo bi predstavljala dio praktične nastave (taktilna percepcija – fizički kontakt s određenim eksponatima i drugim pomagalima, posjeta SK Tunel D-B uz obilazak otvorene dionice Tunela i muzejske postavke.) – *40 min.*

Ovdje treba uzeti u obzir i vrijeme prebacivanja s jednog lokaliteta na drugi, te je stoga predviđeno 40 min. za ovu zasebnu tematsku cjelinu.

Nastavna sredstva i pomagala:

Tablet, interaktivni *touch screen* monitor, uređaj za reprodukciju audio-video sadržaja, računar, projektor, infografike, VR uređaj, karta opsade Sarajeva (kao i druge karte/mape), audio-video sadržaji, fiksna magnetna školska tabla uz pripadajuće popratne elemente (flomasteri, spužva za brisanje), *flip chart* tabla (mobilna; na stalku s točkićima), WLAN mreža (s koje je moguće direktno *downloadovati* određene edukativne materijale na mobilne uređaje), eksponati, izložbe i sl.

Artikulacija historijskog časa:

1. faza

- U prvoj fazi kroz razgovor s učenicima (posjetiocima) osvrnuti se na historijski kontinuitet Bosne i Hercegovine do raspada bivše Jugoslavije. Pojasniti položaj BiH unutar bivše Jugoslavije i okolnosti koje su dovele do njenog raspada.

2. faza

- Objasniti pojam "agresija", te ukratko napraviti osvrt na agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu od Srbije, Crne Gore i Hrvatske, s posebnim akcentom na nacionalističku retoriku koja je za cilj imala teritorijalnu ekspanziju i antiustavno (Ustav SFRJ) djelovanje susjednih država na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine.

3. faza

- Navesti značajne datume događaja i bitaka, te njihov značaj za odbranu Sarajeva. Objasniti tešku situaciju s kojom se građani susreću s početkom najduže opsade jednog glavnog grada u modernoj historiji ratovanja. Posebnu pažnju posvetiti nedostatku hrane, vode, energenata i svim drugim životnim problemima s kojima se građani počinju susretati u gradu pod opsadom (život pod artiljerijskom i snajperskom vatrom, višednevni boravak u skloništu, prestanak normalnog načina života i sl.).

4. faza

- Navesti učenike (posjetioce) na razmišljanje – kako iznaći rješenje u novonastalim okolnostima u gradu pod opsadom. Objasniti značaj aerodroma i pretrčavanje piste radi uspostavljanja komunikacije s ostatkom slobodne teritorije pod kontrolom Armije RBiH. Opisati koliki je bio rizik pretrčavanje piste, zatim na teškoće prilikom samog njenog pretrčavanja (što je na koncu dovelo do velikog broja stradanja ljudi). Rađanje ideje o prokopavanju fizičke komunikacije ispod aerodromske piste s dvije slobodne teritorije, tj. iz opkoljenog Sarajeva s Dobrinje ka naselju Donji Kotorac prema Butmiru. Posebnu pažnju prilikom izlaganja posvetiti samom načinu realizacije *Projekta D-B*, što je bio šifrovani naziv za Tunel spasa u vojnoj terminologiji za vrijeme opsade Sarajeva.

5. faza

- U ovoj fazi izlaganja učenicima opisati kao je tekla realizacija kopanja Tunela spasa, na koji način je došlo do spajanja prilikom prokopavanja s dvije strane istovremeno, koji materijali su se koristili kao konstruktivni elementi tunela, kako se odvijao protok ljudi i materijalno-tehničkih sredstava kao i svega ostalog što je prolazilo kroz Tunel. Koliko se građanima u gradu pod opsadom promijenio život zbog činjenice da imaju mogućnost komunikacije s ostatkom slobodne teritorije, a samim tim i ostatkom svijeta.

6. faza

- Prelazak iz kuće "Sloboda" na lokaciju Spomenički kompleks Tunel D-B; Prolazak kroz dostupne dionice Tunela, dodatni razgovor na karti opsade Sarajeva, obilazak stalne – ali u datom

trenutku i onih privremenih – muzejske postavke u Kompleksu. Nakon završenog obilaska, ostaviti vremena za dodatna pitanja učenika (posjetilaca), fotografisanje i sl. Ukoliko postoji interesovanje pojedinih učenika za više informacija i daljnjim istraživanjem, zakazati ponovni dolazak te u skladu s mogućnostima i kapacitetom omogućiti pristup, ili dostaviti dodatne informacije i materijale o ovim temama.

3) Završna riječ

- Edukator se zahvaljuje grupi na posjeti, otvarajući otvorenom mogućnost za neku potencijalnu buduću saradnju;
- U cilju diseminacije vrijednosti i sadržaja kojima je Memorijalni centar KS posvećen, edukator podstiče grupu kao cjelinu, ali i sve njene članove individualno, da dalje šire priču koju su imali priliku čuti, te samim tim ujedno i animiraju članove društva okruženja iz kojeg dolaze da također posjete Edukativni centar Memorijalnog centra KS.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima bolje razumijevanje i poštovanje prema nedavnoj prošlosti naše domovine Bosne i Hercegovine, te izgradnja svijesti kod učenika o značaju mira, tolerancije i zajedništva, inspirirajući mlade da aktivno doprinose izgradnji bolje budućnosti za sve nas.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 9. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	<i>Edukativni centar Dobrinja i Tunel spasa</i>
Ciljna skupina	<i>učenici devetog razreda osnovne škole</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A10: "Naše herojstvo" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Upoređuje historijske podatke iz korištenih historijskih izvora s faktima iz udžbenika radi sagledavanja različitih perspektiva;*
- *Kreira kraće historijske tekstove, saopštenja, koristeći IKT alate na osnovu historijskih izvora;*
- *Upoređuje historijske podatke iz korištenih historijskih izvora s faktima iz udžbenika radi sagledavanja različitih perspektiva;*
- *Utvrđuje složenost promjena u različitim historijskim razdobljima i njihove dugoročne posljedice;*
- *Izražava stav o pogubnosti rata i njegovim višestrukim posljedicama.*

Međupredmetna poveznica

Historija

A Historijski izvori i proučavanje historije

A.9.1

Demonstrira znanje i razumijevanje stečeno radom na historijskom izvoru.

A.9.2

A.2 Analizira različite pristupe pisanja o prošlosti na osnovu didaktički oblikovanih izvora.

Analizira različite vrste historijskih izvora (slikovni, auditivni, narativni, primarni, sekundarni itd.) s aspekta njihovog nastanka.

Upoređuje historijske podatke iz korištenih historijskih izvora s faktima iz udžbenika radi sagledavanja različitih perspektiva.

Kreira kraće historijske tekstove, saopštenja, koristeći IKT alate na osnovu historijskih izvora.

A.9.3

Upoređuje različita historijska stajališta na historijske događaje smještajući ih u kontekst u kojem su nastala.

B.9.2

Analizira historijska razdoblja i povezanost događaja u njima.

Objašnjava periodizaciju 20. stoljeća na osnovu karakteristika epoha – razdoblja.

Procjenjuje značaj događaja koji su obilježili početak i kraj historijskih razdoblja koja se vezuju za historiju 20. stoljeća.

Ukazuje na ključna obilježja određenih historijskih razdoblja analizirajući društvene, ekonomske, kulturne, vjerske i političke prilike.

C.9.3

Utvrdjuje složenost promjena u različitim historijskim razdobljima i njihove dugoročne posljedice.

Procjenjuje uzroke promjena određenih oblika društva analizirajući različite kontekste historijskih događaja.

Izražava stav o pogubnosti rata i njegovim višestrukim posljedicama.

Postavlja ključna pitanja za interpretaciju kompleksnih tema vezanih za promjene u svim aspektima života jednog prostora, države i sl.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, TRANSCENDENTNOST

Učenici će moći razviti samoregulaciju/kontrolu, razboritost, opraštanje/samilosnost, nadu i optimizam, zahvalnost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata.

Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A11: "Od rata do mira I"

Opis aktivnosti:

Učenici će aktivnost realizirati kroz organiziranu *studijsku posjetu* centralnom, sjevernom i zapadnom dijelu Bosne i Hercegovine s ciljem obilaska značajnih historijskih lokaliteta i učenja o kulturno-historijskom i prirodnom naslijeđu i znamenitostima svoje domovine. Pored toga, jedan od fokusa studijske posjete bit će razvijanje i njegovanje kulture sjećanja na period agresije na Bosnu i Hercegovinu, odnosno njeno učešće u antifašističkoj borbi tokom Drugog svjetskog rata, kao i njegovanje kulture sjećanja na značajne historijske ličnosti iz ovih perioda. Tokom studijske posjete učenici će biti dužni da vode dnevnik putovanja i obilaska kulturno-historijskih i prirodnih lokaliteta, koji će naknadno, po povratku s putovanja, koristiti u izradi radnih zadataka, eseja i prezentacija na određene teme koje su bile predmet studijske posjete. Put je planiran u ukupnom trajanju od tri noći i četiri dana, na sedmičnom nivou od utorka do petka. Pored nastavnog osoblja i lokalnih turističkih vodiča, tokom studijske posjete u pratnji učenika bit će osigurani i licencirani vanjski saradnici koji će realizirati historijske časove, kao i čitanje nastavnih materijala tokom vožnje na teme koje su predviđene i definirane programom.

Plan puta podrazumijeva rutu: *Sarajevo – Fojnica – Vitez – Jajce – Bihać – Cazin – Velika Kladuša – Bužim – Bihać – Prijedor – Vlašić – Travnik – Sarajevo.*

I DAN

- **Zemaljski muzej Sarajevo:** Okupljanje učenika i nastavnika u pratnji od 06:30 h.
- **Sarajevo:** Polazak ispred Zemaljskog muzeja u 07:00 h.
- **Sarajevo – Fojnica:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Fojnica:** Posjeta Franjevačkom samostanu – *stručno vođenje fratara i kustosa muzeja.*
- **Fojnica – Vitez:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Vitez:** Posjeta Šehidskom spomen-obilježju kod Donje džamije u Ahmićima – *stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Vitez – Jajce:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Jajce:** Pauza za ručak (podjela lanč-paketa).
- **Jajce:** Posjeta Tvrđavi, drugim znamenitostima i gradskoj jezgri – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča.*
- **Jajce – Bihać:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Bihać:** Dolazak između 17:00 i 18:30 h – smještaj.
- **Bihać:** Večera u hotelu od 19:00 h i slobodne aktivnosti.

II DAN

- **Bihać:** Doručak u hotelu i preuzimanje lanč-paketa.
- **Bihać:** Polazak ispred hotela u 08:15 h.

- **Bihać – Cazin:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Cazin:** Posjeta Starom gradu Ostrožac – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča.*
- **Cazin – Velika Kladuša:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Velika Kladuša:** Posjeta starom gradu Kladuša, kuli Muje Hrnjice i okolini tvrđave – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča.*
- **Velika Kladuša:** Pauza za ručak (podjela lanč-paketa).
- **Velika Kladuša – Bužim:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Bužim:** Posjeta mezaru generala i heroja odbrambenooslobodilačkog rata Izeta Nanića – *pratnja nastavnika i vanjskih saradnika Instituta.*
- **Bužim:** Posjeta Muzeju 505. bužimske brigade – *stručno vođenje kustosa muzeja.*
- **Bužim – Bihać:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Bihać:** Posjeta gradskoj jezgri – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča*
- **Bihać:** Večera u hotelu od 19:00h i slobodne aktivnosti.

III DAN

- **Bihać:** Doručak u hotelu i preuzimanje lanč-paketa.
- **Bihać:** Polazak ispred hotela u 08:15 h.
- **Bihać:** Posjeta memorijalu Garavice – *stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Bihać – Japodski otoci:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Japodski otoci:** Posjeta Nacionalnom parku Una – *stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Japodski otoci – Prijedor (Kozarac):** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Prijedor (Kozarac):** Posjeta šehidskom spomen-obilježju Kamičani – *stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Prijedor (Kozarac):** Posjeta poduzetničkom pogonu – *stručno vođenje ovlaštene osobe ispred agencije.*
- **Prijedor (Kozarac):** Pauza za ručak (podjela lanč-paketa).
- **Prijedor (Kozarac):** Posjeta čaršiji u Kozarcu – *stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Prijedor – Banjaluka – Vlačić:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Vlačić:** Večera u hotelu od 19:00 h i slobodne aktivnosti.

IV DAN

- **Vlašić:** Doručak u hotelu i preuzimanje lanč-paketa.
- **Vlašić:** Polazak ispred hotela u 09:30 h.
- **Vlašić:** Posjeta spomeniku ARBiH na Galici – *stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Vlašić:** Posjeta proizvođačima zdrave hrane – *stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Vlašić – Travnik:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Travnik:** pauza za odmor i ručak (podjela lanč-paketa).
- **Travnik:** Posjeta Tvrđavi, Šarenoj džamiji i kući Ive Andrića – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča i kustosa muzeja.*
- **Travnik:** Okupljanje ispred Elči Ibrahim-pašine medrese – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča (završno obraćanje).*
- **Travnik – Sarajevo:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Sarajevo:** povratak između 17:30 i 18:00 h.

Cilj aktivnosti

Studijska posjeta ima za cilj učenje o kulturno-historijskom i prirodnom naslijeđu Bosne i Hercegovine, te razvijanje i njegovanje kulture sjećanja i kolektivne memorije kod učeničke populacije na period agresije na Bosnu i Hercegovinu, odnosno njeno učešće u antifašističkoj borbi tokom Drugog svjetskog rata, kao i na značajne historijske ličnosti iz ovih perioda. Pored toga, cilj je očuvanje raznolikosti i pluralizma BiH, poticanje dijaloga, te objektivno upoznavanje s historijskim činjenicama s namjerom izgradnje trajnog mira i suživota na ovim prostorima.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 1. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	<i>centralni, sjeverni i zapadni dio BiH</i>
Ciljna skupina	<i>učenici prvih razreda srednje škole</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A11: "Od rata do mira I" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- Donosi zaključke o kompleksnosti historijskih događaja na osnovu različitih interpretacija historijskih izvora;
- Procjenjuje različita historijska gledišta u zavisnosti od vremena i prostora;
- Tumači povezanost događaja i razvoja društva kroz političke, kulturne, ekonomske i religijske segmente u određenom historijskom vremenu;
- Utvrđuje uzroke i dugoročne posljedice događaja koje su izazvale prekretnice u svjetskoj i nacionalnoj historiji;
- Zaključuje o složenosti uzroka i posljedica događaja, pojava i procesa i njihovog utjecaja na sadašnjost;
- Istražuje historiju, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe BiH;
- Analizira značajne događaje i ličnosti iz bosanskohercegovačke historije;
- Opisuje historijske i prirodne spomenike, lokalitete i događaje od važnosti;
- Razlikuje historijske činjenice od mišljenja o historijskim događajima;
- Argumentira raznolikost i pluralizam BiH činjenicama iz prošlosti s ciljem uvažavanja različitosti i tolerancije;
- Istražuje modele i koncepte zdravog života i proizvodnje zdrave hrane.

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A.1.1

Čita književne i/ili informativne tekstove citirajući i prosuđujući njihove dijelove u svrhu argumentiranja vlastitih stavova/zaključaka.

A.1.3

Tumači način upotrebe riječi i ustaljenih izraza u tekstu, određujući njihovu semantiku i razlikuje kako izbor riječi doprinosi značenju cjeline.

B.1.1

Analizira teme književnih i informativnih tekstova; piše argumente u korist navedenih tvrdnji pozivajući se na sadržaj teksta.

C.1.1

Učestvuje u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo uz primjenu jezičkog bontona.

C.1.2

Integrira informacije prezentirane u različitim medijima i formatima, uključujući vizualno, kvantitativno i usmeno uz primjenu jezičkog bontona.

C.1.3

Procjenjuje vlastiti stav i stav drugih uz argumentaciju i korištenje dokaza i retoričkih pravila uz primjenu jezičkog bontona.

Geografija

A.1.1

Procjenjuje važnost izučavanja geografije u razumijevanju pojava, procesa, promjena i odnosa u prostornoj stvarnosti i njene aplikativnosti u savremenom društvu.

A.1.5

Procjenjuje različite vrste geografske orijentacije.

C.1.2

Kritički prosuđuje interakciju geosfera i ljudskih aktivnosti i neophodnost održivog korištenja prirodnih resursa te preporučuje mjere i uvjete upravljanja, očuvanja i racionalnog korištenja prirodnih resursa.

Historija

A.1.1

Provodi istraživanja samostalno odabirući historijske izvore o događajima, pojavama i procesima razdoblja koje proučava.

A.1.2

Vrednuje značaj historijskog razdoblja analizom primarnih i sekundarnih historijskih izvora.

A.1.3

Donosi zaključke o kompleksnosti historijskih događaja na osnovu različitih interpretacija historijskih izvora.

B.1.2

Analizira historijska razdoblja, glavne pravce razvoja, procese i probleme smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.

B.1.4

Procjenjuje različita historijska gledišta u zavisnosti od vremena i prostora.

C.1.2

Tumači povezanost događaja i razvoja društva kroz političke, kulturne, ekonomske i religijske segmente u određenom historijskom vremenu.

D.1.1

Utvrđuje uzroke i dugoročne posljedice događaja koje su izazvale prekretnice u svjetskoj i nacionalnoj historiji.

D.1.2

Dovodi u vezu historijske događaje sa širim društvenom kontekstom (društvo, politika i ekonomija) u određenom historijskom razdoblju.

D.1.3

Zaključuje o složenosti uzroka i posljedica događaja, pojava i procesa i njihovog utjecaja na sadašnjost.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, TRANSCENDENTNOST, ODVAŽNOST, PRAVEDNOST, HUMANOST.

Učenici će moći razviti samoregulaciju/kontrolu, razboritost, zahvalnost, smisao za humor, poštovanje ljepote i izvrsnosti, upornost, hrabrost, iskrenost, vitalnost, jednakost i poštenje, socijalnu odgovornost, timski rad, ljubav, socijalnu i emocionalnu inteligenciju, velikodušnost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata.

Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima::

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A12: "Od rata do mira II"

Opis aktivnosti:

Učenici će aktivnost realizirati kroz organiziranu *studijsku posjetu* centralnom, sjevernom i sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine s ciljem obilaska značajnih historijskih lokaliteta i učenja o kulturno-historijskom i prirodnom naslijeđu i znamenitostima svoje domovine. Pored toga, jedan od fokusa studijske posjete bit će razvijanje i njegovanje kulture sjećanja na period agresije na Bosnu i Hercegovinu, odnosno njeno učešće u antifašističkoj borbi tokom Drugog svjetskog rata, kao i njegovanje kulture sjećanja na značajne historijske ličnosti iz ovih perioda. Tokom studijske posjete učenici će biti dužni da vode dnevnik putovanja i obilaska kulturno-historijskih i prirodnih lokaliteta, koji će naknadno, po povratku s putovanja, koristiti u izradi radnih zadataka, eseja i prezentacija na određene teme koje su bile predmet studijske posjete. Put je planiran u ukupnom trajanju od tri noći i četiri dana, na sedmičnom nivou od utorka do petka. Pored nastavnog osoblja i lokalnih turističkih vodiča, tokom studijske posjete u pratnji učenika bit će osigurani i licencirani vanjski saradnici koji će realizirati historijske časove kao i čitanje nastavnih materijala tokom vožnje na teme koje su predviđene i definirane programom.

Plan puta podrazumijeva rutu: *Sarajevo – Vranduk – Maglaj – Tešanj – Gračanica – Lukavac – Tuzla – Srebrenik – Gradačac – Brčko – Čelić – Tuzla – Bijeljina – Janja – Teočak – Tuzla – Sapna – Zvornik – Kladanj – Olovo – Sarajevo.*

I DAN

- **Zemaljski muzej Sarajevo:** Okupljanje učenika i nastavnika u pratnji od 06:30 h.
- **Sarajevo:** Polazak ispred Zemaljskog muzeja u 07:00 h.
- **Sarajevo – Vranduk:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Vranduk:** Posjeta tvrđavi – *stručno vođenje ovlaštene osobe.*
- **Vranduk – Maglaj:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Maglaj:** Posjeta Gradini – *stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Maglaj – Tešanj:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Tešanj:** Pauza za ručak (podjela lanč-paketa).
- **Tešanj:** Posjeta poduzetničkom pogonu – *stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Tešanj:** Posjeta Tvrđavi, drugim znamenitostima i gradskoj jezgri – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča.*
- **Tešanj – Gračanica:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Gračanica:** Posjeta čaršiji – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča.*
- **Gračanica – Lukavac:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Lukavac:** Posjeta jezeru Modrac – *stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Tuzla:** Dolazak između 17:00 i 18:30 h – smještaj.
- **Tuzla:** Večera u hotelu od 19:00 h i slobodne aktivnosti.

II DAN

- **Tuzla:** Doručak u hotelu i preuzimanje lanč paketa.
- **Tuzla:** Polazak ispred hotela u 08:15 h.
- **Tuzla – Srebrenik:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Srebrenik:** Posjeta Starom gradu – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča.*
- **Srebrenik – Gradačac:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Gradačac:** Pauza ra ručak (podjela lanč-paketa).
- **Gradačac:** Posjeta kuli Zmaja od Bosne, drugim znamenitostima, gradskoj jezgri i oklopnom vozu – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča.*
- **Gradačac – Brčko:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Brčko:** Posjeta znamenitostima u gradskoj jezgri – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča.*
- **Brčko – Čelić:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Čelić:** Posjeta fabrici voćnih sokova “Frigos” – *stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Čelić - Tuzla:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Tuzla:** Večera u hotelu od 19:00h i slobodne aktivnosti.

III DAN

- **Tuzla:** Doručak u hotelu i preuzimanje lanč paketa.
- **Tuzla:** Polazak ispred hotela u 08:15 h.
- **Tuzla – Bijeljina:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Bijeljina:** Posjeta znamenitostima u gradskoj jezgri – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča.*
- **Bijeljina – Janja:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Janja:** Posjeta znamenitostima – *stručno vođenje ovlaštene osobe ispred agencije.*
- **Janja – Teočak:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Teočak:** Posjeta jezeru Snježnica – *stručno vođenje ovlaštene osobe ispred agencije.*
- **Teočak:** Pauza za ručak (podjela lanč-paketa).
- **Teočak – Tuzla:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Tuzla:** Posjeta gradskoj jezgri i brojnim gradskim znamenitostima – *stručno vođenje licenciranih turističkih vodiča.*
- **Tuzla:** Večera u hotelu od 19:00 h i slobodne aktivnosti.

IV DAN

- **Tuzla:** Doručak u hotelu i preuzimanje lanč-paketa.
- **Tuzla:** Polazak ispred hotela u 08:15 h.
- **Tuzla – Sapna:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Kalesija:** *Posjeta Memorijalnom centru i šehidskom mezarju u Gornjoj Kalesiji – stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Sapna:** *Posjeta Centralnom spomen-obilježju poginulim pripadnicima Armije RBiH i spomen na dva heroja narodno-oslobodilačkog rata Mehdina Hodžića i Hajrudina Mešića. Zatim slijedi posjeta Centru za mlade, gdje će učesnici pogledati film o džamiji na stijeni – “Kušlat” – stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Sapna – Zvornik:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Karakaj:** *Posjeta mjestu Đulići i šehidskom spomen-obilježju “Bijeli Potok” – stručno vođenje ovlaštene osobe ispred agencije.*
- **Zvornik:** *Posjeta tvrđavi Kula-Grad i mjestu Divič – stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Divič:** pauza za ručak (podjela lanč-paketa).
- **Zvornik – Olovo:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Olovo:** *Posjeta Bijambarama – stručno vođenje osobe koju ovlasti agencija.*
- **Olovo Sarajevo:** *Stručno vođenje vanjskih saradnika Instituta.*
- **Nišići:** *Posjeta spomen-obilježju heroju narodno-oslobodilačkog rata Nesibu Malkiću.*
- **Sarajevo:** *povratak između 17:30 i 18:00 h.*

Cilj aktivnosti

Studijska posjeta ima za cilj učenje o kulturno-historijskom i prirodnom naslijeđu Bosne i Hercegovine, te razvijanje i njegovanje kulture sjećanja i kolektivne memorije kod učeničke populacije na period agresije na Bosnu i Hercegovinu, odnosno njeno učešće u antifašističkoj borbi tokom Drugog svjetskog rata, kao i na značajne historijske ličnosti iz ovih perioda. Pored toga, cilj je očuvanje raznolikosti i pluralizma BiH, poticanje dijaloga, te objektivno upoznavanje s historijskim činjenicama s namjerom izgradnje trajnog mira i suživota na ovim prostorima.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 2. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	centralni, sjeverni i sjeveroistočni dio BiH

Ciljna skupina	učenici drugih razreda srednje škole
<p>Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?</p> <p>Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.</p>	
<p>III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa</p>	
<p>U okviru aktivnosti A12: "Od rata do mira II" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Donosi zaključke o kompleksnosti historijskih događaja na osnovu različitih interpretacija historijskih izvora; - Procjenjuje različita historijska gledišta u zavisnosti od vremena i prostora; - Tumači povezanost događaja i razvoja društva kroz političke, kulturne, ekonomske i religijske segmente u određenom historijskom vremenu; - Utvrđuje uzroke i dugoročne posljedice događaja koje su izazvale prekretnice u svjetskoj i nacionalnoj historiji; - Zaključuje o složenosti uzroka i posljedica događaja, pojava i procesa i njihovog utjecaja na sadašnjost; - Istražuje historiju, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe BiH; - Analizira značajne događaje i ličnosti iz bosanskohercegovačke historije; - Opisuje historijske i prirodne spomenike, lokalitete i događaje od važnosti; - Razlikuje historijske činjenice od mišljenja o historijskim događajima; - Argumentira raznolikost i pluralizam BiH činjenicama iz prošlosti s ciljem uvažavanja različitosti i tolerancije; - Procjenjuje aktuelne vijesti vezane kroz društveno-geografske procese i događaje; - Objašnjava kako su informacije, ideje, stavovi i mišljenja prikazani u medijskom tekstu i kako utječu na životni stil primaoca s obzirom na uzrast, spol i kulturni kontekst; - Analizira razdoblja, događaje u njima, procese i probleme, smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir. 	
<p>Međupredmetna poveznica</p>	
<p>Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost</p>	
<p>A.II.5</p>	
<p>A.II.5. Povezuje teme predstavljene u različitim medijima i formatima (vizualnim, audio-vizualnim, grafičkim...).</p>	
<p>A.II.5.1. Istražuje mogućnosti različite obrade i tumačenja priče, drame, romana ili pjesme.</p>	
<p>A.II.5.2. Upoređuje sadržaj predstavljen u različitim medijima i formatima (npr. vizualno, audio-vizualno, grafički...) iznoseći vlastiti stav o činjenicama prezentiranim u medijskom tekstu.</p>	
<p>A.II.5.3. Prepoznaje različita djelovanja tekstova u javnim, komercijalnim i neprofitnim medijima na oblikovanje vlastitog životnog stila.</p>	
<p>A.II.5.4. Prepoznaje direktno i indirektno navedene poruke u medijskom tekstu objašnjavajući na koji način mediji stvaraju trendove.</p>	
<p>A.II.5.5. Objašnjava kako su informacije, ideje, stavovi i mišljenja prikazani u medijskom tekstu i kako utječu na životni stil primaoca s obzirom na uzrast, spol i kulturni kontekst.</p>	
<p>Historija</p>	

Historijsko vrijeme i hronologija

B.II.1

Koristi različite načine računanja vremena povezane s historijskim razdobljem koje proučava.

B.II.2

Koristi historijske i geografske karte kako bi objasnio društvene, geografske i političke promjene.

B.II.3

Analizira razdoblja, događaje u njima, procese i probleme, smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.

Procjenjuje ulogu pojedinaca i društveno-ekonomskih sistema kao hronoloških odrednica za historijska razdoblja.

Tumači društveno-geografske promjene pomoću historijskih i geografskih karata.

Istražuje društvene, etničke, ekonomske i kulturne promjene u srednjem vijeku na određenom prostoru i uzroke tih promjena.

Objašnjava ekonomske, socijalne i političke karakteristike bosanske države u srednjem vijeku.

Povezuje historijske događaje i procese u srednjem vijeku u različitim kontekstima (dijahronijski i sinhronijski).

B.II.4

Analizira kako se mijenjaju gledišta u zavisnosti od vremena i prostora.

Objašnjava kako se historija može koristiti u različitim kontekstima i u različite svrhe.

Raspravlja o tome kako različita tumačenja prošlosti imaju posljedice na sadašnjost.

Procjenjuje određene historijske događaje iz evropske i nacionalne historije srednjeg vijeka iz vremena u kojem su nastali i iz današnje perspektive.

Geografija

B

MEĐUSOBNO DJELOVANJE POJAVA, PROCESA I PROMJENA

B.II.1

Predviđa posljedice uzročno-posljedičnih odnosa (interakciju), pojava, promjena i procesa koristeći dokaze, geografsku terminologiju, kritičko razmišljanje, različite geografske metode, tehnologije, geografske vještine i istraživački rad.

Primjenjuje fotografije, filmove, grafičke prikaze, tabelarne podatke, modele, animacije, geografske karte, instrumente i IKT pri analiziranju i procjenjivanju pojava, promjena, procesa ili prostora (uzroke, hodove, režime, rizike, posljedice, vrijeme trajanja, razvojnost, perspektive – trendovi).

Izrađuje tematske karte, grafičke prikaze, modele i multimedijalne sadržaje.

Primjenjuje geografski istraživački rad (definira istraživačko pitanje, hipoteze, geografski kontekst i metode istraživanja, povezuje temu i istraživačko pitanje s geografskim kurikulumom, odnosno teorijom, prikuplja podatke kroz terenski rad ili na drugi način, analizira podatke i prezentira).

Procjenjuje aktuelne vijesti vezane kroz društveno-geografske procese i događaje.

Utvrdjuje vezu između istraživačkog pitanja i zadatih hipoteza s rezultatima istraživanja

Sintetizira dobivene podatke u obliku izvještaja (seminarskog rada) nakon terenskog istraživanja.

B.II.2 Procjenjuje demogeografske odlike na Zemlji i analizira međudjelovanje stanovništva i stepena društveno-ekonomskog razvoja.

Komparira promjene prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva s razmještajem, kretanjem ukupnog broja stanovnika i gustom naseljenosti.

Procjenjuje teoriju demogeografske tranzicije, tipove populacionih politika i utjecaj prirodnih, društvenih, političkih i ekonomskih faktora na proces demogeografske tranzicije.

Procjenjuje uzajamnu interakciju demogeografske strukture stanovništva i savremenih migracija radne snage sa stepenom privrednog razvoja i povezanost između rasta stanovništva i upotrebe resursa i stepena ekonomskog razvoja.

Klasifikuje visoko razvijene, srednje razvijene, nerazvijene i države ekstremnog siromaštva na Zemlji na osnovu parametara društveno-ekonomskog razvoja.

Istražuje demogeografske odlike na Zemlji na stavovima koji su oslobođeni predrasuda i stereotipa njegujući empatiju, poštovanje, toleranciju i uvažavanje prema drugim rasama, narodima, kulturama, običajima, religijama, rodnim i socijalnim skupinama i njihovim prostornim identitetima (afektivni indikator).

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, TRANSCENDENTNOST, ODVAŽNOST, PRAVEDNOST, HUMANOST.

Učenici će moći razviti samoregulaciju/kontrolu, razboritost, zahvalnost, smisao za humor, poštovanje ljepote i izvrsnosti, upornost, hrabrost, iskrenost, vitalnost, jednakost i poštenje, socijalnu odgovornost, timski rad, ljubav, socijalnu i emocionalnu inteligenciju, velikodušnost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

IV

Ekologija

OBRAZAC ZA REGISTRIRANJE PROGRAMA

Naziv programa	EKOLOGIJA
I DIO PROGRAMA: Opis i svrha programa	
1. Šta program podrazumijeva?	
<p>Program ekologije u vrtićima, osnovnim i srednjim školama postavlja temelj svijesti o okolišu i održivosti među mladim generacijama. Cilj mu je osnažiti djecu/učenike da postanu odgovorni čuvari prirode i promotori pozitivnih promjena u svijetu oko sebe.</p> <p>U vrtićima se program temelji na stvaranju veze između djece i prirode. Djeca su potaknuta da istražuju svoj okoliš, upoznaju se s različitim oblicima života i shvate kako su povezani s prirodnim svijetom. Kroz igru i aktivnosti mališani postaju svjesni važnosti recikliranja i smanjenja otpada, potičući razmišljanje o tome kako mogu doprinijeti čistijem okolišu.</p> <p>U osnovnoj školi program se produbljuje kako bi se učenicima pružilo osnovno razumijevanje ekoloških pojmova poput ekosistema, bioraznolikosti i lanaca ishrane. Učenici se potiču da razmišljaju o utjecaju ljudskih aktivnosti na prirodu te važnosti očuvanja ugroženih vrsta i njihovih staništa. Također, uče o važnosti obnovljivih izvora energije i racionalnom korištenju resursa poput vode. Fokus je naročito stavljen na problem otpada, razvrstavanje otpada, recikliranje te se potiču na praktične akcije poput organiziranja školskih reciklažnih programa.</p> <p>U srednjoj školi program ide korak dalje i analizira dublje ekološke teme kao što su klimatske promjene. Učenici se educiraju o uzrocima i posljedicama globalnog zagrijavanja te se potiču na razmišljanje o načinima prilagodbe i ublažavanja tih promjena. Koncept održivog razvoja postaje ključan, s fokusom na ravnotežu između društvenih, ekonomskih i ekoloških aspekata.</p> <p>Tokom svih nivoa obrazovanja učenici su potaknuti da razmišljaju o aktuelnim ekološkim problemima kao što su zagađenje zraka i vode, gubitak staništa, deforestacija te problematika plastike u okolišu. Profesionalci u obrazovanju potiču učenike da prepoznaju svoju ulogu u zaštiti okoliša te da se aktivno uključe u akcije kao što su volontiranje, sudjelovanje u ekološkim projektima i zagovaranje očuvanja prirode.</p> <p>Sadržaj programa ekologije prilagođava se lokalnim potrebama i dinamici učenika, osiguravajući da obuhvati relevantne teme i izazove kako bi educirao i motivirao mlade da postanu odgovorni građani svijeta i zaštitnici okoliša.</p>	
2. Na bazi kojih naučnih saznanja je utvrđeno da je program potrebno provoditi?	
<p>Program <i>Ekologije</i> u školskom sistemu temelji se na suštinskim naučnim saznanjima iz područja ekologije i održivog razvoja. Ova potreba proizlazi iz dubokog razumijevanja ključnih faktora koji oblikuju naš odnos prema okolišu, a ta saznanja potkrijepljena su brojnim istraživanjima.</p> <p>Klimatske promjene, prepoznate kao globalni izazov, temelje se na čvrstom naučnom konsenzusu koji ukazuje na ulogu ljudskih aktivnosti, kao što su sagorijevanje fosilnih goriva i krčenje šuma, u uzrocima ovih promjena. Ovaj koncept jasno naglašava potrebu za osnaživanjem budućih generacija s ekološkim znanjem i sviješću kako bi se suočili s ovim izazovom.</p>	

Brz gubitak biodiverziteta, koji nosi ozbiljne posljedice za ekonomske, socijalne i ekološke aspekte, također je temeljno naučno saznanje. Razumijevanje složenosti ekosistema, važnost zaštite ugroženih vrsta i očuvanje prirodnih staništa postaju ključni elementi ekološkog obrazovanja.

Kroz istraživanja o održivim resursima shvatili smo da naša planeta ima ograničene resurse koji zahtijevaju pažljivo upravljanje. Koncept održivosti i ekološki otisak postaju osnova za podizanje svijesti o potrebi za pametnom upotrebom resursa i njihovim obnovljivim izvorima.

Zagađenje vode, zraka i tla pokazuje kako ljudske aktivnosti mogu negativno utjecati na zdravlje ljudi i ekosisteme. Razumijevanje uzroka i posljedica zagađenja pomaže u izgradnji svijesti o važnosti zaštite okoliša i promicanju održivih praksi.

Koncept ekosistema jasno demonstrira kako organizmi, staništa i okoliš međusobno djeluju kao složeni sklop. Razumijevanje ovih dinamika omogućava djeci/učenicima da prepoznaju vitalnost očuvanja ekosistema i razumiju utjecaj ljudskih aktivnosti na ravnotežu prirode.

Sve ove naučne spoznaje ukazuju na nužnost uključivanja programa ekologije u škole. Ovaj program osigurava da buduće generacije ne samo steknu znanje o ekološkim pitanjima već i razviju ekološku svijest te podržavaju održiv način života. Naučna istraživanja čvrsto podupiru ove napore kako bismo osigurali očuvanje našeg planeta za buduće generacije.

3. Šta se želi postići ovim programom?

Svrha programa ekologije na svim nivoima preduniverzitetskog obrazovanja proteže se prema razvoju svijesti, znanja i vještina kod učenika kako bi postali odgovorni i angažirani članovi društva u očuvanju okoliša i stvaranju održivije budućnosti.

U vrtićima se program temelji na aktivnostima i igrama koje pomažu razvijanju svijesti o okolišu. Cilj je da djeca razviju odnos prema prirodi utemeljen na ljubavi i brizi prema biljkama, životinjama i okolišu. Kroz odgovorno ponašanje prema prirodi mališane se uči kako da postanu odgovorni i empatični čuvari okoliša.

U osnovnim školama program *Ekologije* ima za cilj razviti temeljno razumijevanje ekoloških pojmova kako bi učenici mogli prepoznati i analizirati ekološke probleme. Ovdje se stavlja naglasak na važnost očuvanja prirode, bioraznolikosti i pametno upravljanje prirodnim resursima. Učenici se potiču da razmišljaju o svojoj ulozi u očuvanju okoliša te razvijaju svijest o ekološkim izazovima kao što su klimatske promjene i gubitak staništa.

U srednjim školama program se usredotočuje na veće razumijevanje složenih ekoloških tema. Cilj je potaknuti učenike na kritičko razmišljanje o globalnim problemima poput klimatskih promjena, održivog razvoja i utjecaja ljudskih aktivnosti na okoliš. Kroz analizu različitih perspektiva učenici se potiču na donošenje informiranih odluka i prepoznavanje vlastite uloge u rješavanju ekoloških izazova.

Na svim nivoima preduniverzitetskog obrazovanja program *Ekologije* želi potaknuti učenike na aktivno sudjelovanje u rješavanju ekoloških problema. Učenici se potiču da se angažiraju na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini, promičući promjene i zagovarajući zaštitu okoliša. Kroz stjecanje dubokog razumijevanja i praktičnih vještina učenici postaju osposobljeni da postanu agenti promjene u stvaranju održive budućnosti.

U konačnici, program *Ekologije* teži oblikovati generacije koje su osviještene o važnosti okoliša, osposobljene znanjem kako se nositi s ekološkim izazovima te motivirane za djelovanje u korist boljeg i održivijeg svijeta.

4. Kako program doprinosi razvoju cjelovite ličnosti?

Kroz program *Ekologije* učenici se razvijaju kao cjelovite ličnosti putem niza ključnih aspekata koji obogaćuju njihov emocionalni, moralni, kognitivni i socijalni razvoj.

Emocionalni razvoj učenika podstaknut je razvijanjem empatije prema prirodi i svijetu oko njih. Kroz program uče cijeniti ljepotu prirode, brinuti se za živa bića te razvijaju osjećaj odgovornosti prema očuvanju okoliša. Ova emocionalna povezanost potiče razvoj njihove emocionalne inteligencije, pomaže im da postanu svjesni svog mjesta u prirodi te razvijaju dublje razumijevanje sebe i svojih osjećaja.

Moralni razvoj također je osnažen kroz program ekologije. Učenici su potaknuti na razmišljanje o etičkim aspektima očuvanja okoliša i održivog razvoja. Naučiti važnost pravednosti, poštivanja drugih oblika života te odgovornog korištenja resursa pomaže u razvoju njihovih moralnih i etičkih osjećaja.

Kognitivni razvoj podržan je kroz stjecanje znanja o složenim ekološkim sistemima, interakcijama u prirodi i utjecaju ljudskih aktivnosti. Učenici razvijaju sposobnost kritičkog razmišljanja, analize, logičkog zaključivanja i povezivanja znanja iz različitih područja. Ovo potiče njihov kognitivni razvoj i sposobnost razmišljanja sistemski.

Socijalni razvoj potiče se kroz timski rad, saradnju i grupne projekte unutar programa *Ekologije*. Učenici su potaknuti da zajedno istražuju, raspravljaju o ekološkim pitanjima i rješavaju probleme kao tim. Kroz takve aktivnosti razvijaju socijalne vještine kao što su komunikacija, saradnja, liderstvo i timski rad.

Program također podržava razvoj samosvijesti, samopouzdanja i samodiscipline. Kroz sudjelovanje u ekološkim projektima učenici preuzimaju inicijativu, postavljaju ciljeve i prepoznaju svoju ulogu u očuvanju okoliša. To doprinosi njihovom ličnom razvoju, samopouzdanju i sposobnosti donošenja informiranih odluka.

Sveukupno, program *Ekologije* potiče emocionalni razvoj kroz empatiju prema prirodi, moralni razvoj kroz etičke vrijednosti, kognitivni razvoj kroz razumijevanje ekosistema i interakcija, socijalni razvoj kroz timski rad i projekte te lični razvoj kroz samosvijest i inicijativu. Ovaj sveobuhvatni pristup doprinosi formiranju angažiranih, odgovornih i svjesnih pojedinaca koji su osposobljeni brinuti se o okolišu i zajednici u kojoj žive.

5. Na koji način cilja učenička postignuća, a na koji dobrobit učenika?

Ciljevi postignuća učenika kroz program *Ekologije* dosežu se kroz raznolike metode, dok dobrobit učenika obuhvata razvoj svijesti, odgovornosti i multidisciplinarnih vještina.

Učenici demonstriraju svoje znanje o ekološkim pojmovima kroz različite evaluacijske metode kao što su pisanje eseja, rješavanje testova ili aktivno sudjelovanje u raspravama. Njihovo razumijevanje ekoloških problema procjenjuje se putem usmenih prezentacija, projekata ili

istraživačkih radova. Praktične vještine, poput recikliranja i kompostiranja, razvijaju se kroz stvarne aktivnosti kao što su terenska istraživanja ili sudjelovanje u ekološkim akcijama.

Kroz korisne aktivnosti učenici razvijaju kreativnost kako bi izrazili svoje ideje i stavove o okolišu, što može uključivati umjetničke radove, priče, pjesme ili videa. Kreativni radovi mogu biti izloženi na izložbama ili prezentirani javnosti.

Dobrobit učenika iz programa *Ekologije* proizlazi iz svijesti o važnosti očuvanja okoliša i prirode, što vodi većoj brizi za okoliš i razumijevanju uloge pojedinaca u njegovu očuvanju. Učenici postaju svjesni svoje odgovornosti prema okolišu, razvijaju samopouzdanje i vještine donošenja odluka. Program također promovira vrijednosti kao što su poštovanje prirode, solidarnost, saradnja i odgovornost prema budućim generacijama.

Integracija različitih disciplina u program *Ekologije* omogućava razvoj multidisciplinarnih vještina. Učenici stječu znanja iz biologije, hemije, geografije, matematike i društvenih nauka te primjenjuju ovo znanje na rješavanje stvarnih ekoloških problema, potičući kritičko razmišljanje i sposobnost povezivanja informacija.

U konačnici, program *Ekologije* doprinosi razvoju učeničkih postignuća putem stjecanja znanja, vještina i vrijednosti povezanih s ekologijom, a istovremeno potiče njihovu dobrobit kroz razvoj svijesti, odgovornosti i multidisciplinarnih sposobnosti. Ovaj holistički pristup osigurava da učenici ne samo steknu znanje već i razviju se kao odgovorni i angažirani pojedinci u očuvanju okoliša i stvaranju bolje budućnosti.

6. Da li program stvara vezivne tačke s javnim servisima, realnim sektorom...?

Program *Ekologije* ima značajan potencijal za uspostavljanje vezivnih tačaka s javnim servisima, realnim sektorom i drugim relevantnim akterima kako bi se obogatilo iskustvo učenika i povezala teorija s praktičnom primjenom.

Javne institucije kao što su lokalne vlasti, agencije za zaštitu okoliša i komunalna preduzeća mogu biti partneri učeničkim programima ekologije. Organiziranje terenskih posjeta, stručnih predavanja i pružanje informacija o lokalnim ekološkim izazovima može pomoći djeci/učenicima da bolje razumiju praktične aspekte očuvanja okoliša.

Firme i organizacije iz realnog sektora koje se bave održivim praksama ili imaju ekološke inicijative mogu pružiti stvarne primjere održivosti. Partnerstva s takvim organizacijama omogućuju učenicima da vide kako se teorijski koncepti primjenjuju u stvarnom poslovnom okruženju.

Nevladine organizacije posvećene zaštiti okoliša i održivosti često nude resurse, programe i prilike za volontiranje. Saradnja s njima može učenicima omogućiti da se aktivno uključe u ekološke inicijative i razvijaju vještine rada u timu. Povezanost s lokalnom zajednicom ključna je za obogaćivanje programa *Ekologije*. Partnerstvo s lokalnim ustanovama, udruženjima i stručnjacima omogućuje učenicima da rade na projektima koji imaju stvaran utjecaj na njihovu okolinu te da razvijaju praktične vještine istraživanja i rada u stvarnim situacijama.

Kroz ova partnerstva program *Ekologije* stvara most između obrazovnih ustanova i stvarnog svijeta, pružajući učenicima priliku da primijene svoje znanje, razviju praktične vještine i stvore veze s relevantnim organizacijama i pojedincima koji se bave očuvanjem okoliša. Ovaj interakcijski pristup

obogaćuje obrazovno iskustvo učenika i istovremeno doprinosi stvaranju svjesnih, odgovornih i angažiranih građana koji doprinose održivijoj budućnosti.

II DIO PROGRAMA: Sadržaj i aktivnosti programa

Koliko je aktivnosti obuhvaćeno ovim programom?

Program *Ekologija* obuhvata 14 aktivnosti, koje su raspoređene na sljedeći način:

- jedna aktivnost na nivou predškolskog obrazovanja,
- devet aktivnosti na nivou osnovnog obrazovanja,
- četiri aktivnosti na nivou srednjeg obrazovanja.

U predškolskom, osnovnom i srednjem nivou obrazovanja realizirat će se 9 aktivnosti u okviru školske 2024/2025. godine.

Tabelarni prikaz aktivnosti programa

PREDŠKOLSKA USTANOVA	OSNOVNA ŠKOLA									SREDNJA ŠKOLA			
A1	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	I	II	III	IV
	A2	A3		A5	A6			A9		A11	A12		A14
PREDŠKOLSKA USTANOVA													
AKTIVNOST							ČAROLIJA VUNE						
OSNOVNA ŠKOLA													
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX					
ZLATO LIVADE	IZRADA DIDAKTIČKIH MATERIJALA OD OTPADA		ŠKOLA U PRIRODI	ZAŠTIĆENA PODRUČJA KS						RECIKLIRAJ ME – PODRŽI ŽIVOT			
SREDNJA ŠKOLA													
I			II				III			IV			
PLANINSKA HRANA			DRUŠTVENO KORISNO UČENJE							MOJ EKOLOŠKI OTISAK			

Napomena: U daljem tekstu navedene su programske aktivnosti organizirane prema hijerarhijskom slijedu. Svaka aktivnost strukturirana je kako bi se osigurala jasnoća i logički redoslijed izvođenja. Ovaj pristup omogućava postupno napredovanje kroz različite nivoe aktivnosti, svaka sa svojim specifičnim zadacima i ciljevima. Zahvaljujući ovom hijerarhijskom rasporedu, olakšano je razumijevanje složenog procesa i postizanje željenih rezultata.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A1: "Čarolija vune"

Opis aktivnosti

Djeca će aktivnost realizirati kroz *radionicu* rada s vunom. Prije početka aktivnosti dobro je razgovarati s roditeljima djece o mogućim alergijama na vunu kako bi bili sigurni da su djeca zaštićena. U slučaju da je dijete alergično na vunu, koristiti vatu.

Djeca će učiti o važnosti održivog uzgoja i prerade ovčije vune, kao i o važnosti recikliranja i ponovne upotrebe materijala. Radionica rada s vunom može biti interaktivna i zabavna, a istovremeno i edukativna. Djeca mogu naučiti kako pripremiti vunu za tkanje ili pletenje, kako koristiti vunu za izradu raznih predmeta kao što su narukvice, ogrlice, vunene loptice, lutke i drugo. Također, mogu naučiti kako se ovčija vuna koristi za izradu odjeće i predmeta za domaćinstvo. Pletenje prstima zabavna je aktivnost koja može biti posebno korisna za djecu jer im pomaže da razviju fine motoričke sposobnosti i kreativnost.

Kroz ovakvu radionicu djeca će razviti kreativnost, finu motoriku, koordinaciju oka i ruke, a istovremeno će se educirati o važnosti očuvanja okoliša i održivosti. Osim toga, rad s vunom može biti i vrlo umirujući za djecu, što je posebno korisno za one koji imaju problema s pažnjom i hiperaktivnošću.

PRIČA O OVCI GARICI I RUKAVICAMA OD NJENE VUNE

U prelijepom zelenom dolu, gdje je trava bila sočna i drveće raskošno, živjela je ovca po imenu Garica. Garica je bila vesela ovca. Njena vuna je bila mehka, mehka kao oblak i svjetlucala je na suncu. Svi su je voljeli zbog njenog veselog duha i šarenog izgleda. Jedne hladne zimske večeri, dok je snježni pokrivač prekrivao selo, Garica je primijetila djecu kako skakuću od hladnoće dok se igraju napolju. Njihovi prsti su bili crveni od studeni, a lica zabrinuta. Gledajući djecu, Garica je osjetila suze u svojim očima. "Ne bi trebalo da djeci bude tako hladno", pomislila je. Odlučila je da uradi nešto kako bi im pomogla.

Ujutro, dok je sunce polahko izlazilo iznad brda, Garica je otišla do nane Zlate. "Nano Zlato, hoćeš li mi pomoći da napravimo tople rukavice za djecu?", upitala je. Nana Zlata je bila sretna što može da pomogne. "Naravno, draga Garice! Tvoja vuna će biti savršena za rukavice, a ja ću ti pokazati kako da ih napraviš."

I tako su zajedno radile. Garica je pažljivo skidala svoju šarenu vunu, a nana Zlata je pokazivala kako da je pretvori u tople rukavice. Nana je imala mnogo iskustva s pletenjem i Garica je bila zahvalna na njenom trudu i pomoći. Kada su rukavice bile gotove, Garica je bila uzbuđena. Njena vuna je postala korisna i toplo će zagrliti male ruke. Rukavice su bile šarene poput njene vune, a Garica je osjećala toplotu sreće u svom srcu. Djeca su bila oduševljena kada su dobila rukavice od Garice i nane Zlate. Osjećale su toplinu i ljubav. Garica i nana Zlata su bile sretna što su uspjele da učine djecu veselom.

Njihova priča se brzo proširila selom. Svi su znali za ovcu Garicu i nanu Zlatu, koje su nesebično darovale svoju vunu za tople rukavice. Garica i nana Zlata su postale poznate po dobroti i brizi, podsjećajući sve da mali gestovi ljubavnosti mogu da stvore veliku toplinu u srcima i dušama.

Aktivnost: Izrada vunene loptice

Prethodno odabrati i pogledati:

<https://www.youtube.com/watch?v=PuPSZY2PHfQ>

<https://youtu.be/ZtHZyJTfvHc>

<https://youtu.be/jCcD4LOSr7U>

Pripremiti komade vune. Osigurati da su materijali čisti i sigurni za upotrebu.

Predstavljanje aktivnosti: Nakon pregledanog odabranog videa razgovarati s djecom o vuni. Moguća pitanja:

- *Jeste li se ikada igrali s vunom ili je koristili za neku igru?;*
- *Zamislite da danas možete stvarati čarobne predmete s vunom. Kakve bi to mogle biti stvari?;*
- *Hoćemo li danas raditi nešto s vunom?;*
- *Šta biste voljeli naučiti ili napraviti?;*
- *Jeste li ikada vidjeli kako se vuna priprema ili koristi?;*
- *Imate li možda kod kuće odjeću ili igračke od vune?;*
- *Poticanje mašte: Zamislite da možete pretvoriti vunu u bilo šta što želite. Šta biste odabrali?;*
- *Postavljanje pitanja za istraživanje: Zna li možda kako se vuna dobiva od ovaca?;*
- *Šta mislite, kako se vuna koristi za izradu različitih stvari?;*
- *Uključivanje djece u planiranje: Kako bismo mogli zajedno koristiti vunu za stvaranje čarobnih predmeta?;*
- *Imate li neke ideje?;*

Važno je da pitanja budu jednostavna, poticajna i pozitivna kako bi se djeca osjećala uključeno i uzbuđeno za aktivnosti koje slijede.

Pokazati im uzorak gotove vunene loptice i objasniti im da je zadatak napraviti vunenu lopticu. Demonstracija koraka: Pokazati prvi korak: jedan komad vune lagano motati u lopticu. Podijeliti komade vune djeci i pozvati ih da počnu da motaju vunu u loptice. Kreativnost i zabava će se ispoljiti kroz podsticanje djece da budu kreativna tako što će koristiti različite količine, različite boje i kombinacije vune. Loptice će biti različite, neke veće, neke manje, mekše... Dok djeca motaju vunu u lopticu, kontinuirana je interakcija odgajatelja i djece (šta osjete, kakva je vuna, kakva je njihova loptica, kakvog je oblika, da li je mehka ili da li je tvrda...). Odgajatelj ohrabruje, pruža pomoć i podršku tokom aktivnosti. Pitanja upućena djeci mogu biti:

- *Kako se osjeća vuna?;*
- *Kako se vaša loptica mijenja dok je motate?;*

Kada djeca završe s izradom vunenih loptica, pohvaliti ih za njihov trud i kreativnost. Pitati ih kako se osjećaju zbog toga što su napravili svoje vunene loptice. Napraviti jednostavnu izložbu vunenih loptica kako bi djeca mogla pokazati svoje kreacije ostalima.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste djecu u vrtićima upoznati s prirodnim materijalom vunom i održivim načinima korištenja resursa.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu djece (od 4 do 6 godina života).

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima za predškolski odgoj i obrazovanje i normative prostora, opreme i

didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za rani i predškolski odgoj (NPIP za predškolske ustanove definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja

/

Mjesto održavanja

predškolske ustanove

Ciljna skupina

djeca uzrasta od 4 do 6 godina

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A1: "Čarolija vune" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prihvata pravo živih bića na život;*
- *Uvažava drugog i drugačijeg;*
- *Interpretira i vrednuje biodiverzitet.*

Međupredmetna poveznica

Povezanost s oblastima u skladu s Planom i programom/Kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, TRANSCENDENTNOST, PRAVEDNOST.

Djeca će moći razviti kreativnost, radoznalost, ljubav prema učenju, poštovanje ljepote i izvrsnosti, zahvalnost, timski rad.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o djeci, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća djece.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću djece i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti djece. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak djece, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za odgajatelje,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore predškolskih ustanova,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A2: "Zlato livade"

Opis aktivnosti:

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* u kojoj centralno mjesto zauzima maslačak. Po mogućnosti, poželjno bi bilo organizirati odlazak u prirodu gdje bi učenici vidjeli kako izgleda maslačak u prirodnom okruženju, kako bi saznali o karakteristikama maslačka i njegovim korisnim osobinama. Radionica može biti: radionica slikanja i crtanja koristeći različite tehnike, radionica izrade nakita od maslačka, kulinarska radionica – pripremanje jela od maslačka kao što su salate ili čajevi, edukativna radionica – životni ciklus maslačka, korištenje maslačka u različitim kulturama ili radionica za proizvodnju papira od maslačka.

Prijedlog

Po mogućnosti izaći u dvorište škole, posmatrati travu i cvijeće i uočiti maslačak. Ako je nemoguće izaći na livadu ili dvorište, potrebno je imati sliku maslačka sa svim dijelovima biljke.

Slušanje pjesme *Maslačak* ili čitanje pjesme: <https://youtu.be/o3ZrBbS4DgU>.

MASLAČAK

Hej maslačku uz poljski put,
A gdje ti je dukat žut?

Pravio sam trampu:
Dao ga za lampu.

A kome ćeš sjati,
Može li se znati?

Djeci, kad me pušu,
Obasjat' ću dušu.

GRIGOR VITEZ

Razgovor o pjesmi voditi tako da kroz pjesmicu učenici imenuju, prepoznaju glavni lik (maslačak). Razgovorom podsticati pozitivne karakteristike biljke maslačak.

Opisujući slušane muzičke kompozicije, te bogaćenjem rječnika kroz učenje tekstova muzičkih kompozicija vezanih za sadržaje o prirodi, učenici funkcionalno koriste čula i razvijaju svijest o važnosti opažanja, slušanja i zaštite zdravlja čovjeka.

Učitelj ili voditelj aktivnosti priča o maslačku, o njegovoj koristi u ishrani i njegovoj ljekovitosti, kao i o vrlo zabavnoj igri djece s maslačkom.

Učenik učestvuje u stvaralačkim igrolikim aktivnostima nakon pročitane pjesmice: dramatizacija (tako da jedan učenik čita pitanja dok drugi učenik odgovara na njih), ilustriranje, igre, pokreti (oponašaju njihanje maslačka) i sl.

Igranje igrica na otvorenom prostoru sadržajno usklađenih s prirodom omogućavaju percepciju prirode i njene organizacije te formiranje pojmova. Zatim učenici crtaju ili slikaju maslačak.

Sadnja sjemena maslačka uz objašnjenje djeci kako se maslačak razmnožava putem sjemena. Dopustiti im da posiju sjeme maslačka u male posude.

Važno je prilagoditi aktivnosti sposobnostima i interesima učenika prvog razreda te im omogućiti da istražuju i uče na interaktivan i kreativan način. Osim toga, potrebno je da se naglasi važnost očuvanja prirode i ljepota malih stvari poput maslačka.

Radionica o maslačku s učenicima prvog razreda može biti zabavna i edukativna prilika za istraživanje prirode i učenje o biljkama. Nekoliko aktivnosti koje se mogu uključiti u radionicu: posmatranje maslačka, skupljanje maslačka, crtanje i bojenje, istraživanje korijena, slušanje priče ili pjesmice o maslačku, pravljenje maslačkovog cvijeta od papira, istraživanje dijelova maslačka (pomoću povećala ili lupe), istražiti cvijet i sjeme maslačka, razgovarati o tome kako sjeme leti kad ga vjetar nosi, slikoviti radovi, potaknuti učenike da izrade slikovnice ili plakate s informacijama o maslačku. Pomoću jednostavnih rečenica i crteža, mogu prikazati različite dijelove biljke i njen životni ciklus kao slikopriču o maslačku. Također će saznati da maslačak ima svoj dan – 5. april, čime će se dodatno naglasiti važnost ove biljke u prirodi.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste upoznati učenike osnovnih škola s maslačkom, osobinama i vrijednostima, značaju u ishrani ljudi i životinja, kao i o ljekovitim svojstvima, kako bi razumjeli na koji način ova biljka doprinosi ekosistemu.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 1. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	na livadi, dvorištu ili u učionici
Ciljna skupina	učenici prvog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A2: "Zlato livade" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prihvata pravo živih bića na život;*
- *Uvažava drugog i drugačijeg;*
- *Interpretira i vrednuje biodiverzitet.*

Međupredmetna povezanost

Moja okolina

B.1.2 Grupira biljke i životinje neposrednog okruženja.

(Prepoznaje značaj biljaka i životinja iz neposrednog okruženja koje koristi čovjeku.)

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A.1.2 Objašnjava ključne teme i ideje teksta, analizira ih, analizira likove, događaje i njihove međuodnose u tekstu.

(Prepričava kratke tekstove, uključujući i važne detalje priče. Imenuje likove, događaje (povezivanje ilustracija s dijelovima teksta), vrijeme i mjesto radnje.)

Likovna kultura

A.1.3 Stvara kreacije i rekonponira.

(UMP – 1.3.3.1 Oblikuje vlastite kreacije.)

Tjelesni i zdravstveni odgoj

A.1.4 Procjenjuje teorijsko-motorička znanja i kreira vlastite forme kretanja u samostalnim i organiziranim tjelesnim aktivnostima.

(Primjenjuje prirodne oblike kretanja uz poticaj i podršku. Prepoznaje jednostavne taktilne igre uz poticaj i podršku. Izvodi jednostavne dječije plesne igre uz poticaj i podršku.)

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo

<https://kurikulum.ks.gov.ba/bs/prijava/159>

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, TRANSCENDENTNOST, PRAVEDNOST.

Učenici će moći razviti kreativnost, radoznalost, odgovornost, timski rad, poštovanje ljepote i izvrsnosti, zahvalnost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A3: "Izrada didaktičkih materijala od otpada"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* izrade didaktičkog materijala od otpada, jer ono što je nekome otpad drugome je blago. Za učenike drugog razreda zanimljive mogu biti radionice na kojima bi od školjki (čahura) za jaja izrađivali razne predmeta poput životinja, cvjetova ili vozila, mogu izraditi malene posude za biljke od plastičnih boca koje bi inače završile u smeću, stolicu za lutke od kutija cipela, na kojima bi crtali na starim novinama ili izrađivali papirnate avione. Čepovi, također, mogu biti sjajan materijal za izradu didaktičkih materijala. Neki primjeri materijala koji se mogu izraditi od čepova:

- Mozaik – Učenici mogu koristiti različite boje i veličine čepova za izradu mozaika. Ovo može biti korisno za učenje boja, oblika i uzoraka.
- Brojalice – Čepovi mogu poslužiti kao brojalice za učenje brojeva i osnovnih matematičkih operacija. Učenici mogu složiti čepove u nizove određenog broja i koristiti ih za učenje sabiranja i oduzimanja.
- Igra memorije – Učenici mogu koristiti dva identična čepa i igru memorije. Učenici mogu na jedan čep napisati riječ, a na drugi čep crtež koji odgovara riječi. Igrači se zatim moraju prisjetiti koja riječ odgovara kojem crtežu.
- Slaganje oblika – Učenici mogu koristiti različite veličine i boje čepova za slaganje oblika poput kruga, kvadrata i trokuta. Ovo može biti korisno za učenje različitih oblika i njihovih karakteristika.
- Brojevi i slova – Učenici mogu koristiti čepove za učenje brojeva i slova. Na čepove se mogu napisati brojevi ili slova, a zatim se mogu koristiti za učenje abecede i brojeva.
- Složi riječi – Učenici mogu koristiti čepove za izradu različitih riječi. Na jedan čep napisati jedno slovo, a zatim učenici mogu složiti čepove kako bi stvorili riječ. Ovo je korisno za učenje pravopisa i čitanja.
- Sortiranje po bojama – Učenici mogu sortirati čepove prema bojama, od najsvjetlijih do najtamnijih boja. Ovo može pomoći u učenju boja i nijansi.
- Brojevne operacije – Učenici mogu koristiti čepove za učenje osnovnih matematičkih operacija poput sabiranja i oduzimanja. Na jedne čepove napisati brojeve, a na druge matematičke znakove (+ ili -). Zatim učenici mogu složiti čepove kako bi stvorili matematičke zadatke.
- Usporedite težinu – Učenici mogu koristiti čepove za uspoređivanje težine različitih objekata. Učenici mogu staviti čepove na vagu i usporediti težinu objekata.
- Oboji slike – Učenici mogu koristiti čepove za izradu slika, a zatim ih obojiti u željene boje. Ovo je korisno za razvoj kreativnosti i mašte.
- Složi uzorak – Učenici mogu koristiti čepove za stvaranje uzoraka. Na čepove napisati različite oblike i boje, a zatim učenici mogu složiti čepove kako bi stvorili uzorak.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste razviti kreativnost i praktične vještine učenika koristeći reciklirane materijale, kako bi prepoznali vrijednost otpada kao resursa i razvili ekološki osviješteno ponašanje.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 2. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	škola
Ciljna skupina	učenici drugog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A3: "Izrada didaktičkih materijala od otpada" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Izrađuje predmete od recikliranih materijala;*
- *Prepoznaje materijale za reciklažu i njihovu kreativnu upotrebu;*
- *Sastavlja riječi i brojeve koristeći čepove i druge materijale.*

Međupredmetna poveznica

Moja okolina

A.2.3

Povezuje važnost održavanja higijene prostora za zdravlje čovjeka, održivi razvoj, te demonstrira građanski aktivizam.

Matematika

2.1

Objašnjava svojstva i odnose brojeva, te koristi simbole i različite prikaze.

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A.2.1

Čita književne i/ili informativne tekstove citirajući i prosuđujući njihove dijelove u svrhu argumentiranja vlastitih stavova / zaključaka.

Muzička kultura

B.2.2

B2.1 Primjenjuje notni zapis na instrumentariju kroz reprodukciju pri skupnom muziciranju (instrumentalni sastavi).

Likovna kultura

A.2.3

Komponenta: Stvaralački/istraživački proces

UMP-1.3.1 Predlaže idejna rješenja i inovacije.

UMP-1.3.3 Stvara kreacije i rekonponuje.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, PRAVEDNOST, ODVAŽNOST

Učenici će moći razviti kreativnost, radoznalost, odgovornost, timski rad, upornost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A5: "Škola u prirodi"

Opis aktivnosti:

U skladu s Pravilnikom o realizaciji škole u prirodi, izleta, studijskih posjeta, ekskurzija, kampovanja/logorovanja, društveno korisnog učenja i drugih oblika odgojno-obrazovnog rada u osnovnoj i srednjoj školi, učenici će realizirati aktivnost kroz *projekt* "Škola u prirodi".

"Škola u prirodi" jeste specifičan obavezujući oblik nastave za učenike od II do V razreda osnovne škole, koji se organizira i realizira jedanput tokom školovanja, unutar nastavne godine, prema utvrđenom nastavnom planu i programu, a podrazumijeva jednodnevna ili višednevna putovanja i boravak učenika u pratnji zaposlenika škole u prirodnom ambijentu prilagođen uzrastu učenika s odgovarajućim uvjetima zatvorenog i otvorenog prostora za podučavanje i učenje, koja organizira i realizira škola u saradnji s turističkom agencijom i kao takva obavezno uključuje provjeru znanja i iskustva stečenih u učionici kroz primjenu u stvarnoj životnoj sredini.

Prijedlog: Tokom "Škole u prirodi" realizirati radionicu "Izazov selektivnog odlaganja otpada, smanjimo naš ekološki otisak".

Radionica o selektivnom odlaganju otpada može biti odličan način da učenici četvrtog razreda razmisle o svojim navikama u vezi s otpadom i nauče kako njihove akcije mogu pozitivno utjecati na okolinu. Ova će radionica učenicima omogućiti da steknu razumijevanje o tome kako selektivno odlaganje otpada može smanjiti njihov ekološki otisak i doprinijeti očuvanju prirode. Kroz interaktivne igre, diskusiju i kreativne zadatke učenici će biti motivirani da prepoznaju svoju ulogu u zaštiti okoline. Upoznati učenike s konceptom selektivnog odlaganja otpada i podstaknuti ih da prepoznaju važnost razvrstavanja otpada kako bi smanjili negativni utjecaj na životnu sredinu.

Potrebni materijali: Primjeri različitih vrsta otpada (papir, plastika, staklo, metal, organski otpad), kontejneri ili kutije za razvrstavanje otpada, poster i ilustracije koje ilustriraju proces selektivnog odlaganja otpada, papiri i olovke za zapažanja. U uvodu razgovarati s učenicima o tome šta rade s otpadom kod kuće ili u školi. Moguća pitanja:

- *Kako se ponašate kada bacate smeće?* i
- *Šta mislite gdje završava otpad koji bacite?*

Nakon toga slijedi objašnjenje selektivnog odlaganja otpada: objasniti pojmove kao što su *recikliranje, kompostiranje i razvrstavanje otpada*.

Igra "Sortiranje otpada":

Postaviti različite vrste otpada (papir, plastika, staklo, metal, organski otpad) na sto. Neka učenici zajedno rade na razvrstavanju otpada u odgovarajuće kontejnere ili kutije. Diskusija i refleksija radionice odnosi se na razgovor s učenicima o tome zašto je važno razvrstavati otpad i kako to može pozitivno utjecati na životnu sredinu. Rad na sopstvenom planu ideja otiska ruke, a to je pokazati s kojim se idejama i akcijama može dati doprinos boljem životu za sve. Povećati društveni otisak, smanjiti ekološki otisak. Možemo li se sjetiti nekih područja u kojima već činimo da svijet postane bolje mjesto? To mogu biti mali doprinosi, naprimjer, pomaganje drugima ili ekološka osviještenost u svakodnevnom životu. Odabрати jedan cilj prema kojem želimo raditi u narednom periodu. Predložimo da cilj bude selektivno odlaganje otpada. Zatim uzeti list papira i nacrtati otisak svoje ruke. Ispuniti natpise prema obrascu ispod i izrezati ga. Neka razmišljaju o tome kako mogu organizirati svoje smeće i koje korake mogu preduzeti da smanje svoj ekološki otisak.

Neka učenici podijele svoje planove s ostatkom grupe. Završiti radionicu naglašavajući važnost njihovih akcija i podstičući ih da provedu svoje planove u djelo. Zatim se može izraditi pano s ostalim članovima grupe na kojem su spojeni svi otisci ruku. Na posteru će biti vidljivo koliko se može zajedno uraditi.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima stjecanje znanja i iskustava izvan učionice kroz direktan kontakt s prirodnim ambijentom, unapređujući njihov akademski, emocionalni i socijalni razvoj kroz interakciju s prirodom, te razvijanje timskog duha i socijalnih vještina u sigurnom i podržavajućem okruženju.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 4. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	<i>lokacija gdje se realizira "Škola u prirodi"</i>
Ciljna skupina	<i>učenici četvrtog razreda</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A5: "Škola u prirodi" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Analizira čovjekov utjecaj na okoliš. (Prepoznaje pozitivan i negativan utjecaj čovjeka na prirodu.)*
- *Opisuje postupke čovjeka koji ugrožavaju sklad žive i nežive prirode.*
- *Objašnjava posljedice čovjekovih postupaka koji ugrožavaju sklad žive i nežive prirode.*
- *Predlaže mjere zaštite i unapređenja životne sredine. (Definira pojam okoliša kao okruženja za život.)*
- *Razlikuje prihvatljiv i neprihvatljiv odnos čovjeka prema okolišu.*

- *Navodi postupke čovjeka koji doprinose zaštiti okoliša.*

Međupredmetna poveznica

Moja okolina

A.4.6

Utvrđuje važnost higijene prostora za održivi razvoj te demonstrira građanski aktivizam.

Navodi primjere pozitivnog i negativnog utjecaja čovjeka na okolinu.

Navodi primjere zaštite prirodnih bogatstava.

Matematika

A.4.1

Koristi raznovrsne podatke u rješavanju problema.

Čita i interpretira podatke iz tabele, piktograma, histograma, linijskih grafikona i kružnih dijagrama.

Prikazuje grafičkim putem zaključak baziran na podacima.

Likovna kultura

A.4.3 UMP-1.3.1 Kreira idejna rješenja i inovacije.

1.3.2 Procjenjuje i primjenjuje faze radnog (stvaralačkog i istraživačkog) procesa.

1.3.3 Stvara kreacije i rekonponira.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, HUMANOST, PRAVEDNOST, TRANSCENDENTNOST

Učenici će moći razviti kreativnost, ljubav prema učenju, emocionalnu i socijalnu inteligenciju, socijalnu odgovornost, slijeđenje/timski rad, poštivanje ljepote i izvrsnosti, zahvalnost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A6: "Zaštićena područja KS"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kao *izlet* na neko od zaštićenih područja Kantona Sarajevo uz stručno vodstvo i uz poštivanje pravila ponašanja u zaštićenom području. Izlet se realizira u saradnji s KJU za zaštićena područja KS, koja obuhvata sljedeća zaštićena područja: Spomenik prirode Vrelo Bosne, Spomenik prirode "Skakavac", Zaštićeni pejzaž "Bentbaša", Zaštićeni pejzaž "Trebević" i Zaštićeni pejzaž "Bijambare". Osim navedenog, učenici mogu realizirati posjetu i drugim područjima od značaja kao što je "Pionirska dolina".

Zaštićena područja prirodna su ili kulturna područja koja su prepoznata kao vrijedna zbog svoje biološke ili kulturne raznolikosti. Njihova osnovna svrha jeste zaštita prirodnih vrijednosti od nekontroliranog razvoja, prekomjerne eksploatacije i drugih ljudskih aktivnosti koje bi mogle ugroziti očuvanje tih vrijednosti. Za objašnjavanje učenicima može se koristiti analogija s kućom ili stanom. Baš kao što moramo paziti na to da naš dom ostane uredan, čist i siguran, tako moramo paziti i na prirodu koja nas okružuje. Zaštićena područja su poput domova za mnoge biljne i životinjske vrste, pa je važno osigurati da se te vrste mogu sigurno razmnožavati, rasti i opstojati. Također, zaštićena područja čuvaju i kulturne spomenike, koji su važni za očuvanje historije i tradicije našeg kraja. Prilikom posjete zaštićenim područjima važno je poštovati i paziti na prirodu – ne bacati smeće, ne narušavati prirodne procese, ne uznemiravati životinje. Poštivanjem prirode bolje će se razumjeti važnost poštivanja prirodnih zakona i njenog očuvanja.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste razviti kod učenika svijest o važnosti očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti kroz edukativni izlet u zaštićena područja, potičući ih na odgovorno ponašanje u prirodi i razumijevanje koncepta zaštite okoliša.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 5. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	zaštićena područja KS
Ciljna skupina	učenici petog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A6: "Zaštićena područja KS" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Imenuje zaštićena područja u Kantonu Sarajevo;*
- *Demonstrira poštovanje pravila ponašanja u zaštićenim područjima;*

- Pokazuje povećanu svijest o važnosti očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti.

Međupredmetna poveznica

Priroda

Argumentira važnost očuvanja prirode radi održivosti biodiverziteta (BIO-1.3.2).

Društvo

C.5.1

Razlikuje prirodne resurse Bosne i Hercegovine i objašnjava značaj očuvanja prirodne baštine Bosne i Hercegovine.

C.5.2

Razvrstava uzročnike zagađenja okoliša u Bosni i Hercegovini i navodi mjere za njihovo ublažavanje ili sanaciju.

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A.5.1

Čita književne i/ili informativne tekstove citirajući i prosuđujući njihove dijelove u svrhu argumentiranja vlastitih stavova/zaključaka.

Kultura stanovanja

B.5.2

Objašnjava značaj kulturno - historijske i prirodne baštine BiH i tradicionalnih elemenata stanovanja.

Likovna kultura

UMP-2.1.2 Koristi vizualni jezik u vlastitom likovnom i verbalnom izražavanju.

Tjelesni i zdravstveni odgoj

A.5.7

Izrađuje plan svakodnevnog tjelesnog vježbanja radi očuvanja i unapređenja zdravlja. (Primjenjuje tjelesne aktivnosti u specifičnim uvjetima).

Muzička kultura

C1.1 Procjenjuje ulogu muzike u društvu i važnost njene primjene u svakodnevnom životu.

(C1.1/ C1.2 Slušajući i izvodeći različite kompozicije, pronalazi mogućnosti njihove primjene u različitim životnim događajima. Poseban akcent preporučljivo je staviti na važnost tradicionalne muzike naroda BiH.)

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, PRAVEDNOST, MUDROST I ZNANJE, TRANSCENDENTNOST

Učenici će moći razviti skromnost, ljubav prema učenju, poštovanje ljepote i izvrsnosti.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A9: "Recikliraj me – podrži život"

Opis aktivnosti:

Učenici će aktivnost realizirati kroz radionicu u školama i učestvujući u *akciji* sakupljanja, sortiranja i recikliranja otpada na nivou lokalne zajednice u saradnji s KJKP "Rad".

Učenici u saradnji s odgovornim nastavnikom tokom cijele školske godine prikupljaju ambalažni otpad (papir, karton, PET, metal, staklo) i odlažu ga u reciklimate. KJKP "RAD" d. o. o. Sarajevo izvršit će odvoz reciklažnog otpada koje su škole odnosno učenici prikupili, prebrojati ih i evidentirati, te ih deponirati na sortirnicu koja se nalazi u R. J. Reciklaža na deponiji Smiljevići na dalju obradu. Odvoz reciklažnog otpada vršit će se po ranije utvrđenom rasporedu (npr. svakog 1. i/ili 15. u mjesecu).

Pored navedenog praktičnog dijela, učenici će imati zadatak da do kraja školske godine izrade predmete od reciklažnog materijala koji će biti izloženi u školskom prostoru na dan obilježavanja 5. juna – Svjetskog dana zaštite okoliša. Osim navedenog, potrebno je planirati organiziranje akcija čišćenja školskih dvorišta povodom državnih praznika 25. novembra i 1. marta te objaviti fotografije na društvenim mrežama s ovih događaja. Kod provođenja ove aktivnosti bitno je voditi računa o faktorima kao što su: složenost (aktivnosti treba prilagoditi nivou razumijevanja i sposobnostima učenika osmog razreda), potrebno je da su koncepti jasni i dostupni (izbjegavati previše tehničkih detalja i koristiti jezik koji je prilagođen njihovom uzrastu), interaktivnost, kreativnost, timski rad, povezivanje sa stvarnim svijetom (potrebno je vezati koncepte održivosti i reciklaže sa stvarnim situacijama i primjerima koje učenici mogu razumjeti i s kojima se mogu poistovjetiti, kontinuirano učenje (razmatranje gdje se koncepti održivosti postepeno uvode i produbljuju tokom različitih aktivnosti i projekata) i sigurnost (voditi računa o sigurnosti učenika tokom praktičnih aktivnosti, kao što su terenske posjete ili eksperimenti).

Uz posebnu simboliku ovih akcija čišćenja, koje su svojevrsni poklon našoj domovini Bosni i Hercegovini za ova dva značajna praznika, na događaje njihova obilježavanja potrebno je pozivati učesnike, njihove roditelje, predstavnike vlasti, nevladine organizacije i medije da se pridruže.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste podizanje svijesti o značaju recikliranja među učenicima, nastavnicima i širom zajednicom kako bismo izgradili održiva ponašanja, smanjili otpad i zaštitili životnu sredinu, stvarajući odgovorne građane koji doprinose očuvanju planete za sadašnje i buduće generacije.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene učenicima 8. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	<i>škole, školska dvorišta, lokalna zajednica</i>
Ciljna skupina	<i>učenici osmog razreda</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A9: "Recikliraj me – podrži život" potrebno je ostvariti sljedeći ishod:

- *Pravilno odlaže otpad (prikuplja, sortira i reciklira).*

Međupredmetna poveznica

Biologija

Objašnjava ekologiju kao nauku o odnosima živih bića i njihovih zajednica i životne sredine.

Objašnjava značaj reciklaže. Izrađuje predmete i učila od recikliranog materijala.

(Stjecanje znanja o otpadu, vrstama otpada i njegovim upravljanjem. Stjecanje praktičnih vještina za izradu predmeta i učila od recikliranog materijala.)

Likovna kultura

Od otpadnih materijala izrađuje montažu.

Tjelesni i zdravstveni odgoj

Razvija ekološke navike i aktivno učestvuje u prevenciji i rješavanju ekoloških problema.

Tehnička kultura

Energija i okolina: Pravilan odnos prema prirodi i čovjekovoj okolini.

(Prave skicu urednog odlagališta za otpad.)

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, HUMANOST, PRAVEDNOST, UMJERENOST

Učenici će moći razviti kreativnost, zainteresiranost, emocionalnu i socijalnu inteligenciju, socijalnu odgovornost, slijeđenje/timski rad, samoregulaciju/kontrolu.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne

osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A11: "Planinska hrana"

Opis aktivnosti:

Učenici će aktivnost realizirati u sklopu organizirane *studijske posjete* "Od rata do mira I" na planini Vlašić u okviru programa "Kulture sjećanja". Vlašić je poznat po svojim tradicionalnim jelima i lokalnim proizvodima, pa bi bilo interesantno istražiti na koji se način pripremaju ti proizvodi i kako se može unaprijediti proizvodnja zdrave hrane na ovom području. Pohod na Vlašić imao bi sljedeće aktivnosti: predavanja na temu proizvodnje zdrave hrane, posjete lokalnim farmama i proizvođačima hrane gdje se prodaju proizvodi od domaćih proizvođača, gdje bi se posjetioci mogli upoznati s različitim proizvodima, kao i saznati kako se mogu koristiti u pripremi zdravih obroka, kao i edukaciju o načinima pripremanja hrane na tradicionalan način.

Aktivnosti mogu imati pozitivne učinke na promociju zdravih prehrambenih navika pod motom "Neka vaša hrana bude lijek, a vaš lijek vaša hrana", kao i promociju lokalnih proizvoda, turističke ponude Vlašića i na edukaciju o održivosti i zaštiti okoliša. Kroz ove iskustvene i edukativne aktivnosti učenici će biti motivirani za daljnje istraživanje prehrambenih resursa i usvajanje zdravih prehrambenih navika.

Učenike podijeliti u tri grupe i naizmjenično predstaviti proizvode zdrave hrane:

- 1. Planinski med** proizveden na Vlašiću. Med je prirodni izvor energije i ima ljekovita svojstva. Učenici mogu naučiti o procesu proizvodnje meda i njegovoj ulozi u prehrani.
- 2. Sirevi i mliječni proizvodi:** Ovciji i koziji sirevi te drugi mliječni proizvodi često se proizvode na Vlašiću. Oni su izvor proteina, kalcija i drugih hranjivih tvari. Učenici mogu istražiti kako se ti proizvodi pripremaju i kako pridonose zdravoj prehrani.
- 3. Žitarice:** Žitarice kao što su kukuruz, ječam, zob, proso ili heljda mogu biti osnova za zdrave obroke.
- 4. Borovnice i drugo bobičasto voće:** Bobičasto voće kao što su borovnice, maline i kupine može biti prisutno na Vlašiću. Ovo voće bogato je antioksidantima, vitaminima i vlaknima. Učenici mogu saznati o nutritivnim prednostima ovog voća te o tome kako se može koristiti u prehrani.
- 5. Gljive:** Neke vrste planinskih gljiva mogu se koristiti u prehrani kao izvor proteina i vlakana i slično.

Važno je istražiti i upoznati lokalnu ponudu hrane i razgovarati s lokalnim proizvođačima kako bi učenici saznali više o proizvodima koji su tipični za Vlašić. Ovo će omogućiti učenicima da bolje razumiju lokalnu kulturu, prehrambene resurse i tradicije.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima da kroz istraživački izlet na planinu Vlašić steknu dublje razumijevanje važnosti pravilne prehrane za očuvanje zdravlja.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 1. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja

Mjesto održavanja

planina Vlašić – Mudrike

Ciljna skupina

učenici prvog razreda

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A11: "Planinska hrana", potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prepoznaje zdrave namirnice;*
- *Uočava korisna svojstva prirodne hrane;*
- *Bira namirnice koje pozitivno utječu na zdravlje;*
- *Nabraja osnovne pojmove proizvodnje na životinjskoj farmi;*
- *Istražuje modele i koncepte zdravog života i proizvodnje zdrave hrane.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

B.I.9

Realizira problemske istraživačke projekte koristeći relevantne informacije iz više printanih i digitalnih izvora izbjegavajući plagiranje.

Geografija

B.I.1

Procjenjuje uzročno-posljedične odnose (interakciju) pojava i procesa koristeći dokaze, geografsku terminologiju, kritičko mišljenje, različite geografske metode i geografske vještine i istraživački rad.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: TRANSCENDENTNOST, MUDROST I ZNANJE.

Učenici će moći razviti poštovanje ljepote i izvrsnosti, zahvalnost, kreativnost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta

zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A12: "Društveno korisno učenje"

Opis aktivnosti:

U skladu s Pravilnikom o realizaciji škole u prirodi, izleta, studijskih posjeta, ekskurzija, kampovanja/logorovanja, društveno korisnog učenja i drugih oblika odgojno-obrazovnog rada u osnovnoj i srednjoj školi, učenici će realizirati aktivnost kroz *akciju* "Društveno korisno učenje".

Društveno korisno učenje predstavlja poseban oblik odgojno-obrazovnog rada, planiran godišnjim programom rada škole, koji uključuje ekološke, humanitarne ili druge aktivnosti usmjerene na pozitivan doprinos zajednici bez stjecanja dobiti, s ciljem jačanja svijesti i pozitivnog odnosa učenika prema prirodnom i društvenom ambijentu u kojem živi, te domovini Bosni i Hercegovini u cjelini.

Društveno korisno učenje podstiče učenike da razvijaju samosvijest, brigu za druge, da uče ili da sarađuju s drugima, pružaju pomoć drugim ljudima bez obzira na razlike i na taj način doprinose poboljšanju kvaliteta života, aktivnom uključenju obrazovnih ustanova u društvene procese i razvoju humanijeg i ravnopravnijeg demokratskog društva.

Društveno korisno učenje podrazumijeva i učenikovo ulaganje ličnog vremena, truda, znanja i vještina kojima se obavljaju aktivnosti za dobrobit drugog lica ili za opću dobrobit.

Aktivnosti mogu biti uređenje školskog dvorišta i drugih lokaliteta, ili češće u akcijama humanitarnih i drugih organizacija koje imaju pozitivan utjecaj na školsku, lokalnu zajednicu i društvo općenito.

Učenici mogu učestvovati u sadnji drveća i grmlja, ukrasnog bilja, uređivanju staza, kreiranju urbanih cvjetnih vertikalnih i horizontalnih vrtova, zaštiti prirodnih staništa i sl. Škola u saradnji s lokalnom zajednicom može organizirati akciju pošumljavanja u svom mjestu ili na planini. Kroz sudjelovanje u sadnji drveća, grmlja, ukrasnog bilja, te uređenju staza i urbanih vrtova, učenici će razviti svijest o važnosti očuvanja prirode i borbi protiv klimatskih promjena. Aktivnost će ih poučiti o vrijednosti timskog rada i društvene odgovornosti, te o pozitivnom utjecaju njihovih akcija na školsku, lokalnu zajednicu i društvo. Osim toga, mogu sudjelovati u akcijama humanitarnih i drugih organizacija koje su od općeg interesa za društvo.

Društveno korisno učenje može poboljšati školsku uspješnost učenika, razviti njihove društvene vještine i osnažiti ih za aktivno učešće u društvu.

Jesen je odlično vrijeme za uređivanje dvorišta, kao i za sadnju mnogih višegodišnjih biljki, lukovica i drveća zbog blagih temperatura i vlage u zemlji.

Planirati dan za *akciju* u kojoj učestvuju učenici drugog razreda s profesorima. Akcija u zavisnosti od potreba prostora ispred škola ili unutrašnjeg prostora može da ima sljedeće korake:

- Čišćenje dvorišta (metenje, uklanjanje nepotrebnih stvari ili predmeta);
- Ako u dvorištu ima drveća, provjeriti da li ima grana za rezanje (obrezivanje grana drveća);
- Pripremanje zemljišta za sadnju višegodišnjih biljki (ruža, ukrasni grm);
- Po mogućnosti zasaditi cvijet bosanski ljiljan kao autentični bosanski simbol. Upoznati učenike o upotrebi i historijatu simbola ljiljana u bosanskoj historiji.

[https://bs.wikipedia.org/wiki/Bosanski_ljiljan_\(simbol\)](https://bs.wikipedia.org/wiki/Bosanski_ljiljan_(simbol))

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima da aktivno doprinesu zaštiti i estetskom unapređenju okoliša kroz zajedničku akciju uređenja.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 2. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPiP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	<i>škole, školska dvorišta, lokalna zajednica</i>
Ciljna skupina	<i>učenici drugog razred</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A12: "Društveno korisno učenje" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Aktivno učestvuje u akciji;*
- *Pokazuje svojim radom da je društveno odgovoran;*
- *Uređuje školsko dvorište (vrt) ili drugi lokalitet.*

Međupredmetna poveznica**Biologija**

B.II.2

Objašnjava fizičke i hemijske promjene tvari i energije u organizmu.

Geografija

C.II.1

Analizira geografske osnove onečišćenja i degradacije okoliša.

Procjenjuje značaj očuvanja okoliša (životne sredine) na lokalnom nivou kroz terenski rad.

Hemija

B.II.6

Utvrdjuje važnost tehnoloških procesa i njihov utjecaj na održivi razvoj.

Historija

B.II.3

Analizira razdoblja, događaje u njima, procese i probleme, smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, TRANSCENDENTNOST, PRAVEDNOST.

Učenici će moći razviti radoznalost, poštovanje ljepote i izvrsnosti, socijalnu odgovornost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A14: "Moj ekološki otisak"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* izrade ekološkog kalendara od recikliranog materijala, što može biti kreativan i zabavan način da se smanji ekološki otisak i da se promovira održivost. Kroz radionicu će učenici naučiti kako njihova svakodnevna ponašanja utječu na okoliš i na koji način mogu primijeniti jednostavne i realistične metode za smanjenje svog utjecaja na planetu. Izrada ekološkog kalendara, uz korištenje materijala poput recikliranog papira i plastike, pružit će im priliku da doprinesu održivosti i promoviraju ekološke poruke, dok će istovremeno djelovati kao sredstvo za širenje svijesti o očuvanju okoliša među širom zajednicom.

Ekološki otisak pojedinca podrazumijeva ukupnu količinu prirodnih resursa i energije koji su potrebni da bi se zadovoljile potrebe (pojedince) i da bi se neutralizirali negativni utjecaji koje životni stil (pojedince) ima na okolinu. To uključuje sve što radi u svom svakodnevnom životu, kao što su putovanja, potrošnja hrane, proizvodnja otpada, korištenje energije i sl.

Neke od stvari koje utječu na ekološki otisak jesu: potrošnja energije pojedinca, potrošnja hrane, navike u korištenju vode, putovanja, uključujući koliko se često putuje automobilom, avionom, vozom ili autobusom..

Rezultat bi bio izrada ekološkog kalendara s prihvatljivim ekološkim porukama, koji se može napraviti od recikliranog papira ili kartona, koristeći štamparske tehnike koje su prijateljske prema okolini. Osim toga, mogu se koristiti i drugi materijali poput reciklirane plastike, drva ili metala, kako bi se napravio održiv i ekološki prihvatljiv kalendar.

Izrada ekološkog kalendara od recikliranog materijala sjajan je način da se smanji ekološki otisak, da se promovira održivost i da se podstaknu drugi da razmišljaju o utjecaju svog ponašanja na okolinu.

IZRAČUNAJ SVOJ EKOLOŠKI OTISAK

Šta je ekološki otisak?

Ekološki otisak način je mjerenja pritiska koji ljudi stvaraju na ekosistem planete Zemlje, omogućujući nam da uporedimo svoje potrebe s dostupnim resursima. Tvoj ekološki otisak predstavlja površinu plodnog zemljišta i mora potrebnu za zadovoljavanje tvog načina života i navika. Koristeći ekološki otisak, možemo procijeniti koliko bi nam planeta Zemlje bilo potrebno ako bi svi ljudi živjeli na isti način.

Kako se izračunava ekološki otisak?

Online kalkulator ekološkog otiska:

Postoji nekoliko online kalkulatora koji učenici mogu koristiti za brzo i jednostavno izračunavanje svog ekološkog otiska. Neki od najpoznatijih jesu:

- Global Footprint Network: Footprint Calculator
- WWF Footprint Calculator: WWF Calculator i sl.

Dajte učenicima uputstva kako da koriste jedan od ovih kalkulatora. Uputite ih da unesu podatke o svojim dnevnim aktivnostima, ishrani, transportu, energiji koju koriste kod kuće itd.

Priprema za izračunavanje (ako online kalkulator nije dostupan):

- U svakoj sekciji nekoliko je pitanja s ponuđenim odgovorima.
- Odaberi odgovor koji najviše odgovara tvojoj realnosti i ponašanju. Od slučaja do slučaja, morat ćeš da dodaš, pomnožiš ili podijeliš početnu sumu koja se dobija.
- U pojedinim sekcijama dat je osnovni broj koji nosi to pitanje, a u zavisnosti od tvoje procjene dodavat ćeš ili ćeš oduzimati dio poena.
- Na ovaj upitnik djelimično može da se utječe u zavisnosti kakav rezultat želiš da dobiješ na kraju, ali ako želiš da dobiješ što realniju procjenu, trudi se da iskreno odgovoriš.
- Ako nešto ne znaš, koristi prosječan rezultat koji je dat.

POČNIMO

ISHRANA: Počinjemo s 8.000

1. Ukoliko kupuješ gotova jela: + 2.000
2. Ukoliko kod svakog jela imaš dosta otpada (hrane koju bacim): + 2.000
3. Ukoliko voliš da jedeš više nego što ti treba (unosim velike količine hrane): + 2.000
4. Ukoliko kupuješ hranu direktno od lokalnih proizvođača ili lokalnog porijekla: – 2.000
5. Ukoliko uglavnom kupuješ u supermarketima: + 2.000
6. Ukoliko si vegetarijanac/vegan: – 2.000
7. Ukoliko uglavnom kupuješ organske proizvode: – 1.000
8. Ukoliko gajiš svoje povrće i voće: – 2.000.

Saberi sve ovo i upiši ukupan iznos za ISHRANA: _____

KORIŠTENJE VODE: Počinjemo sa 600

1. Često se kupam u kadi: + 300
2. Često ljeti zalijevam travnjak: + 400
3. Imam mašinu za pranje suđa: – 300
4. Uglavnom se tuširam (ali ne baš svaki dan): – 100
5. U suštini se trudim da sačuvam i uštedim vodu: – 200
6. Koristim kišnicu ili suhe toalete (poljski WC): – 200.

Saberi sve ovo i upiši ukupan iznos za KORIŠTENJE VODE: _____

POTROŠNJA ELEKTRIČNE ENERGIJE (STRUJE)

1. Ako si štedljiv, koristiš svega nekoliko električnih uređaja i ako koristiš vjetrogeneratore ili solarne panele, uračunaj: 500.
2. Ako koristiš sav moderan komfor koji pružaju moderni električni uređaji i ako ostavljaš svjetlo i druge uređaje uključene ili u "stand by" režimu rada, uračunaj: 10.000.
3. Ako si negdje između, sam/a procijeni gdje si između 500 i 10.000.
4. Ako smatraš da trošiš i ponašaš se prosječno, uračunaj 5.000.

Upiši koliki je tvoj rezultat za POTROŠNJA ELEKTRIČNE ENERGIJE:

_____

OTPAD

1. Ako proizvodiš veoma male količine otpada, ako recikliraš, kompostiraš ili ponovno koristiš sve što je moguće, uračunaj: 6.000.
2. Ako proizvodiš mnogo otpada, ili ako ne recikliraš baš ništa, uračunaj: 20.000.
3. Ako si negdje između, sam/a procijeni, između 6.000 i 20.000.
4. Ako smatraš da proizvodiš prosječno otpada, uračunaj 13.000.

Upiši koliki je tvoj rezultat za OTPAD: _____

PAPIR

1. Ako kupuješ mnogo novina i knjiga, uračunaj 3.000.
2. Ako koristiš biblioteku, dijeliš novine s drugima, uračunaj 1.000.
3. Ako si negdje između, procijeni gdje si i uračunaj broj između 1.000 i 3.000.

Upiši koliki je tvoj rezultat za PAPIR: _____

PREVOZ

Tvoj ukupan način prevoza predstavlja zbir svih prevoznih sredstava koje koristiš. Ako si isključivo pješak ili isključivo koristiš bicikl kao prevozno sredstvo, pređi odmah na narednu sekciju!

AUTOMOBIL

1. Koliko kilometara godišnje, prosječno, pređeš u automobilu kao vozač ili putnik?
- Ako ne znaš, procijeni koliko kilometara nedjeljno pređeš i pomnoži s 50. Npr. Ako pređeš 100 km/nedjeljno, rezultat će automatski biti 5.000. (Ako je potrebno, procijeni svoju godišnju kilometražu.)
  - Ako tvoj automobil koristi više od 10 litara na 100 km, pomnoži prethodno dobijeni rezultat s 2 da bi dobio pravi rezultat.
  - Ako si uglavnom putnik ili najčešće imaš jednog ili više putnika u autu, podijeli prethodni broj s 2 da bi dobio pravi rezultat.

Upiši koliki je tvoj rezultat za AUTOMOBIL: _____

MOTOR

2. Koliko kilometara prosječno pređeš nedjeljno motorom. Pomnoži ovaj broj s 30.

Upiši koliki je tvoj rezultat za MOTOR: _____

JAVNI PREVOZ

3. Koliko kilometara nedjeljno pređeš javnim prevozom (autobus, voz)? Pomnoži ovaj broj s 20.

Upiši koliki je tvoj rezultat za JAVNI PREVOZ: _____

AVION

4. Koliko sati godišnje letiš avionom? Pomnoži broj sati leta s 500.

Upiši koliki je tvoj rezultat za AVION: _____

GRIJANJE

1. Ako štediš toplotnu energiju, ako ti je kuća/stan dobro izoliran i imaš male račune za grijanje, uračunaj 2.000.
2. Ako voliš da ti bude "toplo" zimi, ako ti kuća/stan nisu dobro izolirani, i ako imaš velike račune za grijanje, uračunaj 9.000.
3. Ako si negdje između ove dvije opcije, sam procjeni između 2.000 i 9.000, u zavisnosti da li se osjećaš kao "štedljivko/a" ili kao "gutač energije".

Upiši koliki je tvoj rezultat za GRIJANJE: _____

Kad si sve izračunao, sada saberi sve rezultate koje si dobio.

Broj koji si dobio predstavlja broj kvadratnih metara (m²) plodnog zemljišta koji su potrebni da se koriste kako bi se omogućio tvoj stil života!

Znajući da jedan hektar, čine 10.000 m², izračunaj svoj ekološki otisak u hektarima: _____ hektara.

Na planeti Zemlji u prosjeku za svakog od nas ima 2,2 hektara...

Ako je tvoj ekološki otisak manji od 1,1 ha (rezultat manji od 11.000 m²)

Ovo je izuzetak: tvoj način života ostavlja prostor za divlji svijet na planeti, kao i za sve druge forme života: ljude, životinje i/ili biljke. Ali ipak pripazi, nemoj se zadovoljiti trenutnim uspjehom i odličnim rezultatom. Nemoj zaboraviti da "Misliš globalno, djeluješ lokalno", podijeli svoje znanje i način ponašanja i s drugima kako bi i oni postali što održiviji.

Ako je tvoj ekološki otisak između 1,1 i 3,3 ha

Bravo! Tvoj ekološki otisak uklapa se u površinu koja nam je dostupna. Ovo saznanje može te ohrabriti da budeš još više aktivan za održivi razvoj. Podijeli svoja iskustva i s drugima. Ako si pod utiskom da se mnogo trudiš da budeš održiv, ovaj rezultat ti govori da možeš malo i da se opustiš i probaš i neke druge vidove ekoloških aktivnosti. Imaj na umu da je bitno i misliti i ponašati se u skladu s održivim razvojem.

Ako je tvoj ekološki otisak između 3,3 i 5,5 ha

I ti si u suštini u prosjeku, ali tvoj životni stil ostavlja ekološke posljedice. Već ste u velikoj mjeri utjecali na stvaranje zagađenja i nestanak prirodnih resursa. Mijenjaj navike! Ti koristiš više prirodnih resursa nego što je u prosjeku dostupno svakome od nas. Pogledaj sekcije u kojima imaš najveće rezultate i utjecaj na životnu sredinu, i osmisli kako možeš da promijeniš svoje navike ka održivijem pristupu.

Ako je tvoj ekološki otisak između 5,5 i 8,8 ha

Da se svi ponašaju kao ti, trebale bi nam tri planete da se zadovolje ljudske potrebe. Ovakvo ponašanje vodi sigurno do katastrofe, ali, nažalost, ti si odličan primjer evropskog prosjeka. Nemoj se osejčati krivim, već pređi u akciju i počni da mijenjaš svoje navike ka održivom ponašanju. Izaberi oblasti u kojima smatraš da možeš da napraviš pozitivnu promjenu i kreni s aktivnostima koje će dovesti do smanjenja tvog ekološkog otiska. Mnogo je ljudi krenulo da se mijenja i smanjuje svoj ekološki otisak, razmijeni svoja iskustva s drugima.

Ako je tvoj ekološki otisak veći od 8,8 ha

Da su svi kao ti, trebalo bi nam više od 4 planete Zemlje da zadovoljimo ljudske potrebe (prosjek za Amerikance je 6 planeta). Pošto imamo samo jednu planetu Zemlju, prirodni resursi će nestati, a s

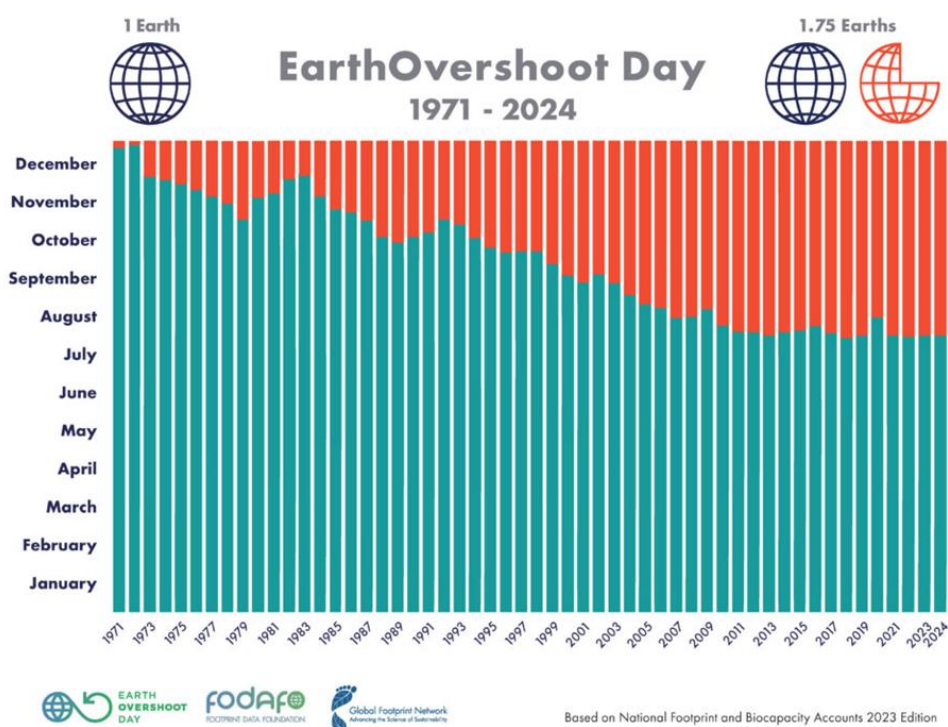
njima i vitalni činioci za opstanak čovjeka (voda, zemljište...). Pored toga, tvoj životni stil bazira se na indirektnoj eksploataciji 6 milijardi ljudi i doprinosi istrebljenju hiljada vrsta svake godine. Vjerovao ili ne, moguće je živjeti lagodno i prijatno a pri tome poštovati i druge stanovnike planete Zemlje. Postani svjestan svojih realnih potreba, pod hitno mijenjaj svoje navike i postani odgovorniji prema planeti Zemlji i drugim živim bićima. Smanji vrijeme koje trošiš na rad i trošenje i iskoristi prednosti jednostavnijeg života.

ZAKLJUČAK

Ekološki otisak način je da izmjerimo naš utjecaj na planetu. On nam može pomoći da se uputimo pravim putem ka dugoročnom opstanku civilizacije. Osmisli i primijeni jednostavne i realistične metode za smanjenje svog ekološkog otiska i pritiska na planetu Zemlju.

Svake godine proračunava se Dan ekološkog duga, to predstavlja dan kada smo kao čovječanstvo potrošili sve resurse koji su dostupni za tu godinu, tj. koje je Zemljin ekosistem u mogućnosti da stvori tokom jedne godine. Što je taj dan ranije u godini, to znači da brže trošimo resurse. Nakon Dana ekološkog duga, počinjemo da živimo na kredit, tj. trošimo resurse koje planeta nije mogla da stvori te godine, već ih pozajmljujemo iz njenih rezervi i uzimamo od budućih generacija. Svaki put kada uzmemo resurse iz rezervi, smanji se i sama produkcija novih resursa za naredne godine.

DAN EKOLOŠKOG DUGA

Korištene fotografije preuzete su s

<https://overshoot.footprintnetwork.org/newsroom/past-earth-overshoot-days/>

KORISNO

Rezultati prosječnih ekoloških otisaka dostupni su na nekoliko mjesta, posebno na sajtovima organizacija koje se bave istraživanjem održivog razvoja i ekološkog otiska. Evo nekoliko preporučenih izvora:

Global Footprint Network:

- Global Footprint Network jedna je od najpoznatijih organizacija koja se bavi istraživanjem i mjerenjem ekološkog otiska. Na njihovom sajtu možete pronaći detaljne informacije i statistike o ekološkim otiscima različitih zemalja.
- Veb-stranica: Global Footprint Network
- WWF (World Wildlife Fund): WWF također pruža informacije i resurse o ekološkom otisku, uključujući globalne i regionalne podatke.
- Veb-stranica: WWF Ecological Footprint
- Sustainable Development Goals (SDGs) Database: Baza podataka o ciljevima održivog razvoja pruža informacije o napretku prema postizanju SDG-a, uključujući ekološki otisak kao dio indikatora za održivi razvoj.
- Veb-stranica: UN SDG Database
- Our World in Data: Veb-stranica "Our World in Data" pruža razne statističke podatke, uključujući podatke o ekološkom otisku po zemljama.
- FAO (Food and Agriculture Organization): FAO pruža podatke o ekološkim otiscima povezanim s poljoprivredom i ishranom.

Kako pronaći podatke:

- Posjetite neke od navedenih sajtova.
- Koristite pretragu na sajtu ili navigacioni meni da pronađete odjeljak posvećen ekološkom otisku.
- Preuzmite ili pregledajte dostupne izvještaje i statistike.

Primjer pretrage na Global Footprint Network:

- Posjetite Global Footprint Network.
- U glavnom meniju odaberite "Data & Research" ili "Ecological Footprint".
- Pregledajte dostupne izvještaje, mape i interaktivne alate za pretragu podataka po zemljama.

Ove informacije omogućit će vam da učenicima pružite konkretne podatke o ekološkim otiscima različitih zemalja i globalnom prosjeku, što će im pomoći da bolje razumiju koncept i važnost smanjenja ekološkog otiska.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima da kroz kreativnu izradu ekološkog kalendara od recikliranih materijala osvježe svoje razumijevanje održivosti i smanjenja ekološkog otiska, te da se aktivno uključe u ekološke inicijative, razumiju važnost smanjenja svog ekološkog otiska i potaknu druge da razmišljaju o utjecaju svog ponašanja na prirodu.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 4. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	<i>škola</i>
Ciljna skupina	<i>učenici četvrtog razreda</i>
<p>Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)? Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.</p>	
III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa	
<p>U okviru aktivnosti A14: “Moj ekološki otisak” potrebno je ostvariti sljedeće ishode:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Definira šta je ekološki otisak i zašto je važno mjeriti ga;</i> - <i>Računa svoj ekološki otisak koristeći jednostavne metode ili online kalkulatora;</i> - <i>Analizira rezultate svog ekološkog otiska;</i> - <i>Identificira glavne faktore koji povećavaju ekološki otisak;</i> - <i>Izrađuje ekološki kalendar;</i> - <i>Učestvuje u timskom radu kroz izradu zajedničkih projekata;</i> - <i>Prezentira svoj ekološki kalendar pred ostalim učenicima, nastavnicima i roditeljima.</i> <p>Međupredmetna poveznica</p> <p>Biologija A Zemlja – prostor života (Ekologija)</p> <p>Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost A.IV.1. Čita književne i/ili informativne tekstove citirajući i prosuđujući njihove dijelove u svrhu argumentiranja vlastitih stavova/zaključaka.</p> <p>Matematika B.IV.1 Zaključuje logički i primjenjuje matematički dokaz (princip matematičke indukcije).</p> <p>Filozofija s logikom E.IV.3 Objašnjava međusobnu povezanost etike, filozofije politike i estetike, kao i njihovu povezanost s drugim područjima filozofije i različitim aspektima društvenog života, uključujući i svakodnevni život.</p> <p>PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, PRAVEDNOST</p> <p>Učenici će moći razviti kreativnost, socijalna odgovornost, timski rad.</p>	
IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa	
Monitoring programa	
<p>Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.</p>	

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

V

P oduzetništvo i finansijska pismenost

OBRAZAC ZA REGISTRACIJU PROGRAMA

Naziv programa	PODUZETNIŠTVO I FINANSIJSKA PISMENOST
I DIO PROGRAMA: Opis i svrha programa	
<p>1. Šta program podrazumijeva?</p> <p>Program poduzetništva i finansijske pismenosti ima izuzetno važan cilj – osnažiti mlade ljude za suočavanje s izazovima savremenog svijeta i omogućiti im da postanu kreativni, inovativni i finansijski osviješteni pojedinci. Ovaj program ima duboke korijene u shvatanju da obrazovanje treba ići dalje od samog prenošenja znanja, već da treba stvoriti uvjete za razvoj kompetencija koje će mlade pripremiti za uspješan život i rad u dinamičnom okruženju.</p> <p>U današnjem svijetu, gdje promjene dolaze brzo i neočekivano, obrazovni sistem mora se prilagoditi kako bi osigurao da učenici steknu vještine koje će im omogućiti da se suoče s neizvjesnošću i brzim promjenama. Učenje poduzetničkog načina razmišljanja, koji potiče kreativnost, inovacije, samopouzdanje i spremnost na preuzimanje rizika, postaje sve važnije. Slično tome, razumijevanje poslovnih principa i finansijskih aspekata života postaje neophodno za svakog pojedinca, bez obzira na njihov budući profesionalni put.</p> <p>Uključivanje poduzetništva i finansijske pismenosti u školski program omogućava mladima da razvijaju svoje vještine i kompetencije izvan učionice. Kroz sudjelovanje u različitim aktivnostima, takmičenjima, manifestacijama i projektima, učenici se potiču da primijene svoje ideje u stvarnom svijetu. Također, usvajaju principe odgovornog finansijskog ponašanja, razumiju osnove poslovnog svijeta te razvijaju kritičko razmišljanje potrebno za donošenje informiranih finansijskih odluka.</p> <p>Ovaj program ne samo da priprema mlade za tržište rada već ih osnažuje za cjeloživotno učenje i prilagođavanje. Kroz razvoj poduzetničkih kompetencija djeca/učenici se potiču da budu aktivni građani koji prepoznaju prilike i izazove te donose inovativna rješenja. Finansijska pismenost, s druge strane, osigurava da mladi ljudi budu sposobni donositi pametne finansijske odluke, da mogu upravljati svojim resursima i doprinosti svojoj i općoj dobrobiti. Kroz ovaj program obrazovni sistem postaje alat za pripremu mladih za stvarni svijet. Oni postaju spremni preuzeti inicijativu, donositi informirane odluke i graditi svoju budućnost. Ovaj pristup nije samo obrazovanje za posao već obrazovanje za život. I kao takvo, ono igra ključnu ulogu u oblikovanju budućnosti naše mlade generacije.</p> <p>2. Na bazi kojih naučnih saznanja je utvrđeno da je program potrebno provoditi?</p> <p>Uvođenje programa poduzetništva i finansijske pismenosti u obrazovne institucije temelji se na dubokim spoznajama iz istraživanja i promjenama u društvu koje su postale očite. Moderno društvo zahtijeva nove vještine od mladih ljudi, a tradicionalni modeli obrazovanja više nisu dovoljni. Uzimajući to u obzir, istraživanje poput programa PISA pokazalo je da su poduzetničke kompetencije postale ključne za uspjeh u svijetu koji se brzo mijenja.</p> <p>Tradicionalni obrasci zapošljavanja više ne osiguravaju stabilnost i sigurnost u karijeri kao prije. Umjesto toga, potrebne su inovativne i prilagodljive vještine kako bismo se uspješno nosili s nepredvidivim izazovima savremenog poslovnog okruženja. Programi poduzetništva, usredotočujući se na razvoj ključnih vještina kao što su kritičko razmišljanje i kreativnost, pripremaju učenike da budu samostalni i spremni za suočavanje s izazovima.</p>	

Uvođenje poduzetničkih programa ne znači samo obuku za poslovanje. Oni također potiču društveno poduzetništvo, gdje se traže inovativna i održiva rješenja za društvene probleme. Ovakvi programi osnažuju mlade ljude da budu odgovorni i angažirani građani koji su spremni raditi na promjenama u svojoj zajednici. U cjelini, ovi naučni temelji ukazuju na nužnost uključivanja poduzetničkog razmišljanja i kompetencija u obrazovanje kako bi se mladima pružile vještine i alati za uspješno navigiranje kroz dinamični svijet i za stvaranje pozitivnih društvenih utjecaja.

3. Šta se želi postići ovim programom?

Program poduzetništva ima cilj – obogatiti živote učenika na mnoge načine, pripremajući ih za izazove i prilike savremenog svijeta. Kroz ovaj program želi se postići niz značajnih rezultata.

Prvo, želi se potaknuti razvoj poduzetničkog duha. Učenici će naučiti razmišljati izvan okvira, prepoznati prilike i osjećati se osposobljenima preuzeti inicijativu. To će im pomoći da budu inovativni i spremni suočiti se s izazovima. Drugo, program će razvijati ključne vještine učenika. Kroz aktivnosti koje zahtijevaju timski rad, komunikaciju, rješavanje problema i analitičke sposobnosti, učenici će postati samouvjereni i sposobni građani koji su spremni za razne situacije u životu. Treće, program će pružiti osnovno poslovno znanje i vještine. Učenici će naučiti osnove poslovanja, upravljanja resursima i korištenje tehnologije u poslovnom okruženju, pripremajući ih za stvarni svijet rada. Četvrto, program ima cilj razviti poduzetničke osobine kod učenika. To uključuje razvoj osobina poput samostalnosti, inicijativnosti i fleksibilnosti, koje su ključne za uspješno upravljanje promjenama i preuzimanje rizika. Peto, program će potaknuti učenike da razvijaju i istražuju poslovne prilike. Kroz stvaranje poslovnih modela, analizu izvedivosti i komunikaciju s partnerima, djeca/učenici će naučiti kako prepoznati, razviti i iskoristiti prilike.

Sveukupno, ovaj program ima dublji cilj od običnog poslovnog obrazovanja. Njegova je svrha osnažiti učenike da budu uspješni, inovativni i angažirani pojedinci koji su spremni pridonositi društvu i stvarati pozitivne promjene.

4. Kako program doprinosi razvoju cjelovite ličnosti?

Program poduzetništva i finansijske pismenosti igra ključnu ulogu u oblikovanju cjelovite ličnosti učenika na više načina:

Prvo, kroz pristup praktičnim vještinama, program potiče razvoj samopouzdanja i samopoštovanja kod učenika. Fokusiranje na stvarne vještine koje se mogu primijeniti u svakodnevnom životu pomaže učenicima da se osjećaju sigurnije u svojim sposobnostima te izgrađuje pozitivan osjećaj prema sebi i vlastitim mogućnostima. Drugo, program potiče kritičko razmišljanje i sposobnost rješavanja problema. Učenici se uče kako prepoznati probleme, analizirati situacije, procijeniti različite opcije i donijeti informirane odluke koje mogu pozitivno utjecati na njihov život i okolinu. Treće, naglasak na inovativnosti i kreativnosti potiče učenike da razmišljaju izvan okvira i stvaraju nove ideje i rješenja. Ovo ne samo da razvija njihov intelektualni kapacitet već potiče kreativni način razmišljanja koji je koristan u svim aspektima života. Četvrto, program uči učenike o odgovornosti i samostalnosti. Kroz upravljanje finansijama, postavljanje ciljeva i planiranje akcija učenici se osposobljavaju da budu samostalni u donošenju odluka i preuzmu odgovornost za svoje postupke. Peto, poduzetnički pristup potiče empatiju i društvenu odgovornost. Učenici se potiču da razmišljaju o tome kako svoje vještine i resurse mogu koristiti za rješavanje društvenih problema i unapređenje zajednice, što jača njihovu povezanost s društvom.

Konačno, program ima dublji cilj od samog razvoja poslovnih vještina. Njegova svrha jeste razviti vještine i stavove koji su ključni za uspješan život u svakodnevnim situacijama, osiguravajući da učenici postanu samopouzdana, odgovorne, kreativne i društveno angažirane osobe.

5. Na koji način cilja učenička postignuća, a na koji dobrobit učenika?

Program poduzetništva i finansijske pismenosti ima dubok utjecaj na učenička postignuća i dobrobit na višestruke načine, stvarajući bogatstvo iskustava koja doprinose njihovom ukupnom razvoju. U pogledu učeničkih postignuća, program pruža priliku za razvoj praktičnih vještina koje se primjenjuju u stvarnom svijetu. Kroz kreativno razmišljanje, timski rad i rješavanje problema, učenici stječu vještine koje nisu ograničene na klasično obrazovanje. Također, kroz postizanje konkretnih ciljeva unutar programa, učenici razvijaju osjećaj uspjeha i potiču svoju motivaciju za učenje.

Uz to, program pozitivno utječe na dobrobit učenika kroz različite aspekte. Kroz izazove i napore u programu učenici grade svoje samopouzdanje i razvijaju osjećaj vlastite vrijednosti. Rad na inovativnim projektima potiče kreativno razmišljanje i potvrđuje sposobnost suočavanja s izazovima. Kroz timski rad, komunikaciju i rješavanje problema, razvija se emocionalna inteligencija i sposobnost suočavanja s različitim situacijama. Osim toga, program potiče povezanost među učenicima kroz saradnju, potičući osjećaj pripadnosti i podrške unutar grupe. Postizanje ciljeva i razvoj vještina također doprinose stvaranju smisla za svrhu, potičući učenike da prepoznaju vrijednost svog rada i doprinosa. Sve ove koristi programa odražavaju se ne samo tokom školovanja već i kasnije u životu, oblikujući cjelovitu ličnost učenika za buduće izazove.

6. Da li program stvara vezivne tačke? (s javnim servisima, realnim sektorom...)

Program poduzetništva i finansijske pismenosti igra ključnu ulogu u stvaranju vezivnih tačaka između učenika i različitih vanjskih resursa, uključujući javne servise i realni sektor. Ovaj program omogućava učenicima da se povežu sa širim društvenim kontekstom i steknu znanja i vještine koje su od suštinskog značaja za njihov budući uspjeh.

U okviru javnih servisa program uspostavlja most između učenika i institucija kao što su banke, finansijski regulatori i poduzetnički centri. Ova saradnja omogućava učenicima da razviju razumijevanje finansijskih koncepata i proizvoda te da nauče kako upravljati ličnim finansijama. Također, pruža im pristup mentorskoj podršci, resursima i informacijama koje im mogu pomoći da naprave informirane odluke u vezi s finansijama i poslovanjem.

Povezanost s lokalnim poslovnim zajednicama i realnim sektorom ima duboke koristi za učenike. Ova interakcija omogućava im da steknu praktično iskustvo kroz posjete preduzećima, gdje mogu uvidjeti kako se poslovni procesi odvijaju u stvarnom svijetu. Saradnja s lokalnim poduzetnicima omogućava učenicima da se povežu s iskusnim profesionalcima koji mogu dijeliti svoje znanje, iskustvo i praktične savjete. To stvara prilike za mentorstvo i razmjenu ideja, a također pomaže učenicima da bolje razumiju dinamiku poslovnog okruženja.

Ukratko, program poduzetništva i finansijske pismenosti stvara čvrste veze između učenika i različitih resursa iz stvarnog svijeta, pružajući im priliku da se povežu s javnim servisima i stvarnim sektorom. Ova povezanost obogaćuje njihovo obrazovanje, potiče njihovu praktičnu primjenu znanja te podržava njihovu pripremu za uspješan budući profesionalni i lični razvoj.

Koliko je aktivnosti obuhvaćeno ovim programom?

Program poduzetništva i finansijske pismenosti obuhvata 14 aktivnosti, koje su raspoređene na sljedeći način:

- 1 aktivnost na nivou predškolskog obrazovanja;
- 9 aktivnosti na nivou osnovnog obrazovanja;
- 4 aktivnosti na nivou srednjeg obrazovanja.

U predškolskim ustanovama, osnovnom i srednjem nivou obrazovanja realizirat će se 9 aktivnosti tokom 2024/2025. školske godine.

Tabelarni prikaz aktivnosti programa

PREDŠKOLSKA USTANOVA	OSNOVNA ŠKOLA									SREDNJA ŠKOLA			
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	I	II	III	I V
A1	A2		A4	A5		A7	A8			A11	A1 2	A1 3	
PREDŠKOLSKA USTANOVA													
AKTIVNOST						EKONOMIJA ŽETONA							
OSNOVNA ŠKOLA													
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX					
FONDOVI BUDUĆNO STI		SLATKI PROGRAM MALIH PROIZVOĐAČ A	JA INVESTIRA M U ZAJEDNICU		KAKVE SAVJETE MOŽEM O DOBITI U BANCI	KAD PLANINAR POSTANE PODUZETNI K							
SREDNJA ŠKOLA													
I	II			III			IV						
IZRADA MINI BIZNIS-PLANA	BUDI PODUZETNIK			ŽIVIMO PO MJERI									

Napomena: U daljem tekstu navedene su programske aktivnosti organizirane prema hijerarhijskom slijedu. Svaka aktivnost strukturirana je kako bi se osigurala jasnoća i logički redoslijed izvođenja. Ovaj pristup omogućava postupno napredovanje kroz različite nivoe aktivnosti, svaka sa svojim specifičnim zadacima i ciljevima. Zahvaljujući ovom hijerarhijskom rasporedu, olakšano je razumijevanje složenog procesa i postizanje željenih rezultata.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A1: "Ekonomija žetona"

Opis aktivnosti

Djeca će aktivnost realizirati kroz *radionicu* ekonomije žetona, jer je neophodna senzibilizacija društva o potrebi odgoja i obrazovanja za poduzetništvo od najranije dobi te stvaranje poduzetničkog okruženja koje će kroz igru i različite aktivnosti primjerene dječijoj dobi omogućiti djeci usvajanje osnovnih poduzetničkih znanja, vještina i stavova. Djeca predškolskog uzrasta prirodno posjeduju karakteristike "pravih" poduzetnika. Znatiželjna su i vole istraživati, nisu uplašena isprobati nove stvari, nisu sramežljiva i ne boje se osude drugih. Sklona su preuzimanju rizika, ponekad i previše, te uživaju u druženju i uključivanju drugih u svoje aktivnosti. Najviše od svega, vole uživati u dobro obavljenom poslu i za to dobiti priznanje. Ako se slučajno i spotaknu, brzo ustaju, puste poneku suzu, obrišu je i nastavljaju dalje. Djeci treba omogućiti da budu djeca u sigurnom okruženju obogaćenom intelektualnim i materijalnim poticajima. Kroz sistem žetoniranja i nagrađivanja, djeca će naučiti važnost ciljeva i motivacije, kao i vrijednost truda i upornosti. Ova aktivnost također će im pomoći da razviju kritičko razmišljanje i pozitivne društvene vještine, te da se prepoznaju i nagrade za svoja postignuća. Uz to, aktivnost će djelovati preventivno na smanjenje nepoželjnih oblika ponašanja i poticati djecu da se ponašaju odgovorno i angažirano u svom okruženju.

Aktivnost 1: Pravila igre

Odgajatelj pojašnjava djeci u grupi pravila igre žetoniranja, odnosno na koji način dijete može dobiti žeton. Pravila trebaju biti jasno definirana (npr. ako pospremiš igračke poslije igre, dobit ćeš jedan žeton). Dijete vrlo jasno treba znati šta će napraviti da bi zaradilo žeton. Zajedno s djecom odgajatelj dogovara za šta se mijenjaju žetoni i koliko je žetona potrebno sakupiti kako bi se određena nagrada dobila, npr. to može biti dodatno vrijeme za igru, manja igračka ili naljepnica za album i slično. Djeca će biti motivirana za učešće u igri samo ako žele nagradu, zato je važno da se nagrađivanje dogovara zajedno s djecom (odgajatelj je moderira u skladu s očekivanjima i mogućnostima). Važno je zatražiti od djeteta povratnu informaciju i tako provjeriti je li razumjelo pravila igre. Voditi računa da se nagrada ne dobiva ni prelako ni preteško. Ako se nagrada dobiva prelako, dijete će biti manje motivirano, ako se preteško dobiva, dijete će se obeshrabiti.

Aktivnost 2: Određivanje žetona

Odgajatelj zatim dogovara s djecom šta će odabrati da budu žetoni. "Žetoni" su apstraktni simboli koji sami po sebi nemaju neku vrijednost (žetoni, stikeri, potpisi, zvjezdice, oznake, papirići, dugmići, i slično) i djeca ih sakupljaju kako bi ih kasnije zamijenili za ono što je djetetu bitno, npr. određeni predmet, privilegiju ili aktivnost. Najbolje je žetone odabrati u skladu s interesima djeteta, oni moraju prvenstveno njima biti primamljivi.

Aktivnost 3: Igra žetoniranja

Na samom početku igre voditi računa da se žetoni dobivaju lakše kako bi djeca naučila sistem i kako bi se kod njih razvila motivacija. Kad odgajatelj bude siguran da je dijete dobro shvatilo pravila igre, potrebno je povećati broj žetona za dobivanje nagrade. Na taj se način dijete potiče na iskazivanje željenog ponašanja u različitim situacijama samostalno, bez neprirodnog korištenja žetona. Svaki žeton koji dijete dobije potrebno je pohvaliti verbalno i tako pojačati sam proces. Odgajatelj može uvesti i komponentu takmičenja s prijateljima, ali treba biti oprezan da ne bi takmičenje postalo važnije od primarnog cilja igre.

Aktivnost se ujedno može dopuniti i nekom igrom koja je u domenu socijalno-emocionalnog razvoja djece, npr. igra "Ovo sam ja". Stvaranje personaliziranog kolaža: Na velikom papiru nacrtamo obris drveta s onoliko grana koliko ima djece u grupi. Svako dijete dobija svoju granu na koju će zalijepiti

ili nacrtati nešto što ih predstavlja (fotografiju, otisak prsta, otisak stopala, crtež frizure, portret, predmet koji voli i sl.). Razgovaramo s djecom o svakom simbolu, dajući mu značenje i naglašavajući jedinstvenost i posebnost svakog djeteta.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste kroz igru i interaktivne aktivnosti razvijati kod djece predškolskog uzrasta osnovne poduzetničke vještine, kao što su kreativnost, proaktivnost, odlučnost, i samopouzdanje.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu djece (od 4 do 6 godina života).

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima za predškolski odgoj i obrazovanje i normative prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za rani i predškolski odgoj (NPIP za predškolske ustanove definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	
Mjesto održavanja	<i>predškolske ustanove</i>
Ciljna skupina	<i>djeca uzrasta od 4 do 6 godina</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A1: "Ekonomija žetona" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Primjenjuje jasno definirana pravila igre;*
- *Prepoznaje aktivnosti koje ga vode do sakupljanja žetona;*
- *Navodi ulogu i obaveze tokom sakupljanja žetona;*
- *Primjenjuje prihvatljive oblike ponašanja;*
- *Iztražava se matematičkim jezikom i simbolima u različitim situacijama i aktivnostima;*
- *Stječe primjenjive matematičke predstave i koncepte, koristi ih sa svrhom, izražavajući se matematičkim jezikom i simbolima u različitim situacijama i aktivnostima.*

Međupredmetna poveznica

Povezanost s oblastima u skladu s Planom i programom/Kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST i ZNANJE, ODVAŽNOST i UMJERENOST

Učenici će moći razviti kreativnost, hrabrost, upornost i razboritost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o djeci, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih

podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća djece.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću djece i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti djece. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak djece, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za odgajatelje,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore predškolskih ustanova,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A2: "Fondovi budućnosti"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz dvije *radionice*, od kojih bi se prva odnosila na *štednju*, a druga na *darivanje* i podrazumijevala bi da učenik pokloni nešto što mu je vrijedno (npr. sopstvena draga igračka i sl.). Na taj bi način učenici razvijali vještine štednje i darivanja. Kroz prvu radionicu o štednji djeca će naučiti važnost štednje i upravljanja resursima kroz primjere koji su prilagođeni njihovom uzrastu. U drugoj radionici fokus će biti na darivanju, gdje će djeca učiti o radosti davanja i njegovanju humanosti i empatije prema drugima. Aktivnosti će im pomoći da razviju pozitivne navike, socijalne vještine, te razumijevanje o vrijednosti i korisnosti štednje i darivanja u svakodnevnom životu. Radionicu usmjeriti na učenje o poduzetništvu i razvoju poslovanja te vježbanju tih vještina/procesa i taktika. Štednju možemo predstaviti i kao mudrost darivanja i štedljivog odnosa prema resursima koji su nam na raspolaganju. Radionica o štednji pomaže učenicima da razviju zdrave navike štednje i upravljanja novcem. Kroz radionicu o darivanju važno je ukazati na darivanje kao dio svakodnevnih aktivnosti i bez posebnog povoda. S tim u vezi treba njegovati i pozitivne odnose među vršnjacima i članovima uže i šire porodice s akcentom na humanost i empatiju.

Radionica 1

Štednja: Objasniti učenicima šta znači štednja i zašto je važna. Pokazati primjere kako štednja može biti korisna, poput kupovine omiljene igračke ili slatkiša kad se sakupi dovoljno novca. Štednja je kada ljudi čuvaju novac ili druge vrijedne stvari kako bi ih koristili kasnije. To može biti važno jer, ako se nešto neočekivano u budućnosti pojavi, kao što je hitna popravka, neočekivani trošak ili čak kupovina velike stvari, već će postojati nešto novca koji će pomoći da se nosite s tim troškovima.

Razgovarati s učenicima o tome zašto bi trebali štedjeti novac. Dati im primjere, poput kupovine nove igračke ili odlaska na izlet. Potaknuti učenike da postave cilj koliko bi željeli uštedjeti i koliko dugo će im trebati da dođu do tog cilja.

Naglasiti važnost praćenja uštede, tj. vođenja evidencije o ušteđevini kako bi mogli u svakom momentu znati koliko su napredovali u ostvarenju svoga cilja. Objasniti im šta znači trošak i kako možemo trošiti manje i da i to predstavlja jedan oblik štednje.

Aktivnost 1: Šta radi ruka?

Voditelj aktivnosti pokazuje učenicima različite ilustracije ruke. Svaka ima drugačiju poruku. Slobodno dati prostora i vremena da se izrazi svako mišljenje i ponudi originalan odgovor. Npr. ruka koja daje, ruka koja uzima, ruka koja poklanja, ruka pokazuje...

Aktivnost 2: Rad na tekstu

Učenici čitaju riječi uz nastavnikovu pomoć, a potom zajednički izgovaraju rečenicu. Učenici koji znaju čitati rečenice čitaju sami.

Alma i Samir su roditelji. Oni imaju dvoje djece. Esma je njihova kćerka, a Nihad je njihov sin. Esma i Nihad su brat i sestra. Esma štedi u svojoj kasici zvončici. Ona želi sebi kupiti novu lutkicu. Nihad ne štedi i uvijek mu je kasica prazna. On želi kupiti novi autić.

Nastavnik s učenicima razgovara o pročitanim rečenicama.

Aktivnost 3: Kako se štedi mama

Nastavnik čita pjesmu "Kako se može štedjeti mama". Učenici je mogu poslušati na <https://www.youtube.com/watch?v=dmYGGVUudMA>

Razgovarati s učenicima o pjesmi. Kako možemo štedjeti mamu? Kako mi možemo pomoći mami da joj olakšamo? Šta nam poručuje pjesnik ovom pjesmom? Šta je za vas vaša mama? Nastavnik ponovo čita pjesmicu kao vid motivacije za naredne aktivnosti. Nakon ponovo pročitane pjesmice razgovarati o osjećajima koje je u njima probudila ova pjesmica.

Aktivnost 4: Spoji slike s tekстом

Učenici imaju zadatak da tekst povežu sa slikom. Pronaći više slika koje su u skladu s tekстом. Voditelj aktivnosti čita rečenicu po rečenicu, a učenici pronalaze i lijepe sliku ili više slika koje su odgovarajuće za tu rečenicu.

Ubacivanje novca u kasicu	Zatvorimo vodu na umivaoniku	Ugasimo svjetlo prilikom napuštanja prostorije
Hranu koja je viška podijelimo onima koji nemaju	Poklonimo odjeću koju više ne nosimo	Darujemo poklon bratu ili sestri, majci ili ocu

Aktivnost 5: Različiti načini štednje

Uz voditelja aktivnosti učenici će osmisлити različite načine štednje, kako svojih ukućana, tako i resursa koje im stoje na raspolaganju. Potaknuti učenike da razmisle o različitim načinima na koje mogu uštedjeti novac. To može biti kroz uštedevinu dijela džeparca ili novca koji im roditelji daju, ili možda kroz prodaju stvari koje ne koriste ili organiziranje dvorišne prodaje.

Aktivnost 6: Razvijanje poduzetničkih ideja

Nakon što smo uštedjeli određeni novac, kako taj novac uložiti, tj. "investirati"?

Radionica 2

Aktivnost 1: Šta je to darivanje?

Darivanje je poseban način da pokažemo drugima da ih volimo i cijenimo. Objasniti učenicima zašto je važno darivati i kako to može biti zadovoljstvo za nas same. To može biti bilo šta, od poklona koji se kupuje u trgovini do rukotvorina koje smo sami napravili. U ovoj radionici naučit ćemo šta je darivanje i kako možemo dati svojim prijateljima, porodici i drugima nešto posebno. Pojasniti učenicima da darivanje nije samo kupovina poklona, nego se može odnositi i na druge stvari. Naprimjer, možemo nekome pomoći u kući ili školi, napraviti ili učiniti nešto lijepo za druge ili im dati nešto što smo sami napravili.

Učenicima voditelj aktivnosti pokazuje ilustraciju darivanja koju je pripremio. Razgovaraju o fotografiji: Što se nalazi na fotografiji? Vole li učenici dobiti dar? A darovati? Jesu li kada pakirali darove u ukrasne papire? Šta im se više sviđa, darivati ili primiti dar? Zašto? Pokazati primjere darivanja, poput poklanjanja rođendanske čestitke ili darivanja igračke prijatelju. Razgovarati o različitim načinima darivanja, poput poklanjanja stvari koje više ne koristimo ili doniranja hrane i odjeće za siromašne.

Aktivnost 2: Poklon od srca

Šta možemo pokloniti? (Osmijeh i lijepu riječ, dragu igračku...) To uvijek možemo nekome pokloniti i uljepšati svom drugu ili drugarici dan. Darujmo sada nekome nešto od toga. Učenici će uz nastavnikovo vođenje osmisliti poklon koji se uz malo pažnje može darovati i imati veliki odjek.

Podijeliti učenicima papir i olovke i zatražite od njih da nacrtaju nekoliko ideja za darove koje bi mogli dati svojim drugovima ili obitelji. Iz šešira izvući ime druga ili drugarice kojem će onda dati odgovarajući poklon. Potaknuti ih da razmišljaju o tome što bi taj drug ili drugarica voljeli ili šta bi im moglo pomoći. Izabrati nekoliko jednostavnih projekata koje djeca mogu napraviti kao darove, poput crtanih čestitki, rukom oslikanih kamenčića ili niza perli. Pomoći učenicima dok rade na izradi dara, a potom da zamotaju svoje darove i daju drugu ili drugarici čije su ime izvukli iz šešira. Radionicu zaključiti razgovorom o tome kako su se učenici osjećali dok su davali svoje darove.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima da kroz dvije interaktivne radionice razviju osnovne vještine štednje i darivanja.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 1. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikulumu za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja radionice	
Mjesto održavanja radionice	<i>školska prostorija</i>
Ciljna skupina	<i>učenici prvog razreda osnovne škole</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A2: "Fondovi budućnosti" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prepoznaje pojam "štednje" na primjerima koji su bliski uzrastu;*
- *Prepoznaje pojam "darivanja" kao dio svakodnevnih mogućnosti;*
- *Prepoznaje elemente timskog rada s vršnjacima i odraslima.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A.1.4

Imenuje značenje manje poznatih riječi u temama koje se obrađuju.

Otkriva značenje novih riječi kroz igru.

Koristi riječi i izraze usvojene slušanjem i tokom razgovora o tekstu.

JZK-1.1.1 JZK-2.1.1

Učestvuje u razgovoru (pitanje – odgovor) u vezi s pročitanim informativnim tekstovima.

JZK-4.4.1 JZK-4.4.2 JZK-4.4.3

Učestvuje u zajedničkim istraživačkim projektima uz poticaj i podršku odraslih (npr. istraži/predstavi crtežom/tema pjesme, priče, knjige, slikovnice/glavnog junaka).

JZK-5.2.1

Opisuje poznate ljude, mjesta, stvari i navodi dodatne pojedinosti.

Matematika

MTP-1.1.2

Prepoznaje promjenu količine uzrokovanu dodavanjem i oduzimanjem.

Izvodi računске operacije sabiranja i oduzimanja u skupu brojeva do 10.

MTP-3.2.1

Povezuje jedinice s odgovarajućim veličinama (metar, kilogram, litar, sat, konvertibilna marka).

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: HUMANOST, UMJERENOST, PRAVEDNOST.

Učenici će moći razviti ljubaznost, velikodušnost, emocionalnu i socijalnu inteligenciju, samoregulaciju/kontrolu, razboritost, jednakost i poštenje.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A4: "Slatki program malih proizvođača"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnosti realizirati kroz *obilazak* uspješnog lokalnog proizvođača meda, gdje će vidjeti košnice – fabrike meda, a ujedno razgovarati o svim segmentima razvoja biznis-plana, u ovom slučaju biznis-plana proizvodnje meda, što učenicima daje uvid u poslovni ciklus poduzetnika (proizvođača meda). Na taj način će razvijati samopouzdanje i pozitivne osobine ličnosti: odlučnost, upornost, marljivost, što u konačnici rezultira razvojem poduzetništva kod učenika. Na tom putu razvijaju analitičko i sintetičko mišljenje prožeto kreativnim promišljanjem i traženjem adekvatnog rješenja u novim okolnostima i situacijama. Odgovori na izazove koji se stavljaju pred mladu ličnost imperativ su u odgojno-obrazovnom smislu jer time nastojimo razviti kreativnu i samostalnu ličnost u budućnosti. Sve navedeno treba rezultirati generiranjem ideja koje će biti prvi koraci na putu stvaranja budućih mladih poduzetnika.

Aktivnost 1: Priprema za posjetu

Prije nego što učenici krenu u posjetu lokalnim proizvođačima meda, razgovarat će se o tome šta je sve potrebno za pokretanje jednog biznis-plana, u konkretnom slučaju šta je potrebno da bi se jedna osoba bavila pčelarstvom. Učenici će podijeliti svoje znanje, a voditelj aktivnosti dopunit će njihovo znanje relevantnim činjenicama. Naglasak je na elementima biznis-plana.

Aktivnost 2: Posjeta lokalnom pčelaru, proizvođaču meda

Nakon pripreme i razgovora s učenicima, potrebno je organizirati posjetu lokalnom proizvođaču meda. Potaknuti učenike da postavljaju pitanja kako je vlasnik došao na ideju da se bavi pčelarstvom, kako je sve započelo i šta je sve potrebno da bi se neko bavio poduzetništvom, na koje poteškoće nailazi, kako ih prevazilazi i sl. Tokom obilaska učenici će imati priliku vidjeti kako pčele proizvode med i kako se priprema med za prodaju.

Razgovarati s proizvođačem meda o poslovnom ciklusu, kako nabavlja sirovine, kako pakira, kako izrađuje ambalažu, koje sve službe sudjeluju, kako prima narudžbe, koje izazove u poslovnom smislu doživljava, kako određuje cijenu, kako vrši naplatu i sl.

Aktivnost 3: Razgovor o posjeti i izrada reklamnog plakata

Nakon razgovora s poduzetnikom, proizvođačem meda, po povratku u odjeljenje podijeliti učenike u nekoliko grupa, potaknuti ih da razgovaraju i zajednički razmišljaju o mogućim idejama za vlastiti posao. Pitati učenike šta su im bile najdraže stvari koje su vidjeli i šta su naučili. Zajedno raditi na kreiranju poslovnog plana u zavisnosti od iskazane želje učenika šta je to što bi željeli proizvoditi, prodavati ili pružati kao uslugu.

Na kraju organizirati izradu reklamnog plakata za proizvode ili usluge koje su učenici osmislili. Podsticati ih da budu kreativni i koriste boje i slike koje će privući kupce i zainteresirane pojedince. Kroz izradu reklamnog plakata učenici će dati odgovor na pitanje zašto su osmislili taj proizvod i uslugu, koja je ciljna publika, zašto tržištu treba taj proizvod ili usluga, koja je cijena, koje potrebe potrošača zadovoljava, ko je konkurencija i sl.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste pružiti učenicima uvid u stvarni poslovni ciklus kroz obilazak uspješnog lokalnog proizvođača meda, kako bi kod njih razvijali samopouzdanje, odlučnost, upornost i marljivost.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 3. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPiP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja radionice	
Mjesto održavanja aktivnosti	<i>kod lokalnog pčelara</i>
Ciljna skupina	<i>učenici trećeg razreda osnovne škole</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A4: "Slatki program malih proizvođača" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Nabraja osnovne pojmove vezane uz proizvodnju i prodaju meda (proizvod, kupac, prodavač, cijena, profit);*
- *Prepoznaje osnovne vještine prodaje (ljubaznost, komunikacija i prezentacija proizvoda);*
- *Pokazuje odgovornost prema radu;*
- *Kreira nove ideje koristeći prikupljene informacije.*

Međupredmetna poveznica***Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost***

C.3.1

Učestvuje u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo uz primjenu jezičkog bontona.

C.3.4

Objašnjava temu uz odgovarajuće činjenice govoreći jasno.

Moja okolina

B.3.4. Istražuje i opisuje životno stanište i životnu zajednicu staništa.

Muzička kultura

C2.1.2

Nastupa na internim i javnim priredbama izvodeći pjesme i plesne dramatizacije povezane sa značajnim događajima.

Likovna kultura

UMP-2.1.3

Primjenjuje vlastitu vizualnu pismenost u svakodnevnom životu.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, PRAVEDNOST, ODVAŽNOST.

Učenici će moći razviti radoznalost, kreativnost, timski rad, hrabrost, upornost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A5: "Ja investiram u zajednicu"

Opis aktivnosti:

Učenci će aktivnost realizirati kroz nekoliko *radionica* s glavnim ciljem razrade i provedbe poslovnog plana. Konkretno, poslovni plan povezan je uz prodaju napitaka ili čaja, što predstavlja zabavnu i korisnu aktivnost koja podstiče vještine poput kreativnosti, timskog rada, rješavanja problema, organizaciju događaja kao i osjećaj empatije prema drugima. Ove su vještine korisne ne samo u školi već i u životu nakon škole jer daju uvid u poslovni ciklus poduzetnika. Učešće u radionicama može pomoći učenicima u izgradnji njihovog osjećaja da mogu utjecati na svijet oko sebe i učiniti neku pozitivnu promjenu. Nadalje, razvijaju se i vještine upravljanja resursima i generiranja ideja koje kreiraju buduće poduzetničke iskorake. U budućnosti ove vrste vještina mogu dovesti do stjecanja samopouzdanja i okušavanja u poduzetništvu, što svakako ima pozitivan utjecaj na otvaranje novih firmi i kompanija, povećanje broja zaposlenih i sl. Radionice ovog tipa predstavljaju zabavno iskustvo koje učenici pamte cijeli život i pomažu im u razvijanju pozitivnog stava prema učenju te ih motivira da se uključe u druge aktivnosti, da budu generatori poduzetničkih ideja od kojih mogu imati korist i oni kao pojedinci, ali i zajednica u kojoj žive.

Aktivnost 1: Edukativni uvod

Radionicu započeti s pojašnjenjem šta je poslovni plan, šta nam je potrebno za realizaciju prodaje proizvoda, koje su nam aktivnosti potrebne... Cilj je da učenici znaju da biznis-plan ima nekoliko odjela, npr. proizvodnju, opskrbni lanac, marketing, prodaju, finansije te im je potrebno kratko pojasniti šta je dužnost svakog od ovih odjela i kako oni međusobno sarađuju. Nakon toga učenike treba rasporediti u grupe – svaka grupa jedan je odjel.

Aktivnost 2: Podjela učenika u grupe

Voditelj aktivnosti podijelit će učenike u grupe u skladu s biznis-planom:

- *Nabavka sastojaka* – odabir različitih vrsta voća kao što su ananas, kivi, narandža, đumbir, i različitih okusa čaja, kao što su zeleni, crni, biljni ili "chai" čajevi. Sastojke isjeći na kockice ili naribati, što će dati novi okus određenoj vrsti napitka ili čaja;
- *Odjel za istraživanje i razvoj (R&D)* – učenici sami da istraže okuse i naprave 5 okusa koji im se dopadaju i koje će prodavati. Poželjno bi bilo da prave ledeni čaj, što bi im vjerovatno bilo lakše, a i neće se dovesti u situaciju da se opeku vrelom vodom i sl. To im predstavlja olakšanje u smislu da mogu sve pripremiti unaprijed. Napomenuti učenicima da oni nisu preprodavači čaja i napitaka nego oni kreiraju posebne okuse i potom ih proizvode.
- *Odabir lokacije i marketing (oglašavanje)* – ova grupa učenika promišljat će o lokaciji za prezentaciju napitaka i čajeva. To bi moglo biti u školi, na školskom igralištu ili parku, u tržnom centru... Pripremiti promotivne materijale, što bi moglo uključivati plakate, letke uz obavezno oglašavanje na popularnim društvenim mrežama i sl. Preko razglasa škole najaviti vrijeme i mjesto prodaje. Kreirati reklamne letke (QR kod) kako bi događaj privukao što veću pažnju. Osmisliti nove, za djecu atraktivne nazive za svaku vrstu ledenog ili običnog čaja (npr. Magical Mint, Sunshine Chamomile, Apple Adventure, Orange Blossom, Bubblegum Burst, Honey Harmony...) i kreirati promotivni listić/vodič ili katalog s ponuđenim vrstama napitaka i čajeva na kojem će pored naziva i cijene navesti i osnovne karakteristike običnog ili ledenog čaja (sastojke, je li niskokalorični, sugar free...).
- *Priprema štanda* – osmisliti izgled štanda za prodaju, ukasiti ga natpisima i ukasima vezanim za prodaju napitaka, ujedno osmisliti izgled čaša i posuda, dizajnirati i oslikati ih, ukasiti, birati najljepše ukrašenu posudu. Pripremiti dovoljno materijala za prodaju, kao što su čaše, šolje, čajnici, filteri, miješalice, pakiranja i sl. Pokazati im slike klasične i ukrašene čaše ili šolje s napitkom dajući im prijedloge i upute kako bi to oni mogli osmisliti, ukasiti, obojiti i sl. Ne dozvoliti da to budu obične bijele čaše već da i kroz dizajn čaša razmišljaju kako će vanjski izgled čaše privući

potencijalne kupce. Prilikom nabavke materijala izbjegavati kupovinu plastičnih, ekološki neprihvatljivih, već isključivo papirnih biorazgradivih čaša.

- *Prodaja i finansije* – promišljati o prodajnoj cijeni napitka koja bi bila niža u odnosu na klasičnu cijenu i prihvatljivija za kupce, a ujedno profitabilna i isplativa. Učenicima pojasniti šta je isplativost i kako se formira cijena. Nakon završetka prodaje, razgovarati o ostvarenom prihodu i kako ga rasporediti:
  - nastaviti s prodajom napitaka te ostvareni prihod usmjeriti u nabavku materijala, voća, čaja, s ciljem unapređenja “biznisa”;
  - planski usmjeriti za neku aktivnost koju cijeli razred priželjkuje (posjeta, izlet ili ekskurzija);
  - usmjeriti dio prihoda od prodaje u humanitarne svrhe.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste omogućiti učenicima da kroz radionice razviju i provedu poslovni plan za prodaju napitaka ili čajeva.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 4. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPiP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja radionica	/
Mjesto održavanja aktivnosti	<i>učionica i odabrana lokacija za prodaju napitaka</i>
Ciljna skupina	<i>učenici četvrtog razreda osnovne škole</i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A5: "Ja investiram u zajednicu" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Navodi osnovne pojmove vezane uz prodaju napitaka (repromaterijal, proizvod, prodavač, cijena, ciljna skupina, kupac i profit);*
- *Prepoznaje osnovne vještine prodaje (ljubaznost, komunikacija i prezentacija proizvoda);*
- *Prepoznaje potrebe kupaca;*
- *Objašnjava organizacijske vještine kroz planiranje i provedbu prodajne aktivnosti;*
- *Objašnjava elemente biznis-plana.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost*

C.4.6

Govori prilagođeno različitim kontekstima i komunikacijskim ciljevima u skladu sa standardnim jezikom i retoričkim pravilima.

Matematika

MTP-4.1.1

Prikuplja i organizira podatke u cilju odgovora na pitanje.

Grupira podatke iz jednog ili više izvora.

Moja okolina

A.4.6

Utvrđuje važnost higijene prostora za održivi razvoj te demonstrira građanski aktivizam.

Planira, organizira i provodi društveno korisnu akciju.

Likovna kultura

UMP-1.1.3 Likovno oblikuje cjeline polazeći od likovnih principa.

UMP-1.1.3.1 Oblikuje jednostavne cjeline polazeći od postavljenog likovnog problema.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: PRAVEDNOST, ODVAŽNOST, MUDROST I ZNANJE.

Učenici će moći razviti socijalnu odgovornost, slijeđenje i timski rad, hrabrost, upornost, kreativnost, radoznalost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne

osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A7: "Kakve savjete možemo dobiti u banci"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* o savjetima koje možemo dobiti u banci. Aktivnost će im pomoći da razumiju važnost štednje i ulogu koju banka igra u upravljanju novcem. Kroz interaktivne prezentacije, diskusije i igre uloga, učenici će naučiti kako banke mogu pomoći ljudima i razviti vještine finansijske pismenosti. Na kraju radionice, učenici će biti bolje informirani o bankarskim uslugama i odgovornom upravljanju novcem, te će primiti edukativne materijale o finansijskoj pismenosti.

Koncept radionice:

Pozdrav i predstavljanje voditelja radionice. Kratko objašnjenje ciljeva i programa radionice.

Pitanje za učenike: Šta znate o bankama i šta mislite da se u bankama radi?

Interaktivna prezentacija

Prezentacija osnovnih bankarskih pojmova: šta je banka, štednja, kredit, kamate, bankovni račun. Prikazivanje kratkog animiranog videa o radu banke.

Diskusija

Otvorena diskusija s učenicima o njihovim iskustvima s bankama (ako ih imaju) kroz pitanja poput: Zašto mislite da je važno štedjeti novac? i Kako mislite da banka može pomoći ljudima?

Rad u grupama – igre uloga (Roleplay)

Podjela učenika u male grupe od četiri učenika, i to: Grupa BANKARI i ostale grupe KLIJENTI (K1, K2, K3, itd...). Svaka grupa KLIJENATA dobiva svoju ulogu kroz kratki napisani scenarij i zahtjev prema banci. KLIJENTI, jedan po jedan, dolaze do BANKARA i iznose svoju problematiku i zahtjev. BANKARI postavljaju dodatna pitanja i odlučuju o zahtjevu.

Diskusija i povratne informacije od voditelja radionice i drugih učenika.

Zaključak

Sažimanje naučenog tokom radionice. Pitanja/online kviz za učenike.

Podjela edukativnih materijala i letaka o finansijskoj pismenosti.

Potrebni materijali:

Projektor i kompjuter za prezentaciju i video. Papir i olovke za rad u grupama.

Edukativni materijali, leci o finansijskoj pismenosti i isprintani scenariji za svaku grupu KLIJENATA za igre uloga.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste educirati učenike o osnovnim bankarskim pojmovima kao što su štednja, kredit, kamate i bankovni račun.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 6. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja

/

Mjesto održavanja

školske prostorije

Ciljna skupina

učenici šestog razreda osnovne škole

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A7: "Kakve savjete možemo dobiti u banci" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Definira osnovne bankarske pojmove poput štednje, kredita, kamata i bankovnih računa;*
- *Primjenjuje svoje znanje o bankarskim uslugama;*
- *Sudjeluje u otvorenoj diskusiji o važnosti štednje;*
- *Samoprocjenjuje svoje stečeno znanje o bankama i štednji.*

Međupredmetna poveznica

Geografija

C.6.2

Argumentira važnost održivog razvoja kao polazišta prostornom planiranju i objašnjava značaj i ulogu GIS-a u svakodnevnom životu, radu i izgradnji geografskog prostora na temeljima održivosti. Preporučuje načine aktivnog djelovanja građana na rješavanju različitih problema u lokalnoj zajednici, ali i na višim nivoima (volonterizam, NVO, različiti nivoi vlasti i dr.).

Objašnjava važnost geografije u poduzetničkom djelovanju.

GEO-3.2.1

Analizira različite izvore informacija pri rješavanju problema.

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

C.6.3

Procjenjuje vlastiti stav i stav drugih uz argumentaciju i korištenje dokaza i retoričkih pravila uz primjenu jezičkog bontona.

JZK-5.1.3

Argumentira vlastite stavove pomažući se relevantnim dokazima.

Procjenjuje vlastite stavove i stavove drugih, uz podršku.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: PRAVEDNOST, ODVAŽNOST

Učenici će moći razviti jednakost i poštenje, socijalnu odgovornost, iskrenost, upornost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A8: “Kad planinar postane poduzetnik”

Opis aktivnosti:

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* koja se odvija nakon pohoda na jednu od planina oko Sarajeva (Igman, Trebević ili Bjelašnica, koje su obuhvaćene “Školom planinarstva”), kada će kreirati promotivni turistički materijal. Tradicionalno poduzetništvo podrazumijeva razvoj osobina kod učenika kao što su inovativnost, samouvjerenost, odgovornost, putem kojih učenici postavljaju određene ostvarljive ciljeve. Koncept tradicionalnog poduzetništva jeste taj da se identificiraju ideje i vizije i kreativno se izražava i promišlja o unapređenju turističkih resursa svoje domovine. Učenici će prethodno aktivno dokumentirati prekrasnu avanturu posjećujući planine, stvarajući neprocjenjive uspomene putem fotografija i videozapisa. Po povratku u škole, uz podršku svojih nastavnika informatike i drugih, kreativno će koristiti svoje nove vještine kako bi stvorili promotivni materijal koji će otkriti tajne i ljepotu olimpijskih planina. Ovaj inspirirajući materijal služiti će kao poziv za učenike da sudjeluju u Javnom pozivu za najbolji krati videoklip povodom 25. novembra – Dana državnosti BiH, ili 1. marta – Dana nezavisnosti BiH. Na taj način potičemo poduzetnički duh, kreativnost i izražavanje učenika, istovremeno promovirajući ljepotu prirode koja nas okružuje i potičući ih da se još više povežu s prirodom i zajednicom.

Aktivnost 1: Promotivni turistički video zapisi “Ja volim BiH”

Prije pohoda na neku od sarajevskih planina voditelj aktivnosti će prikazati učenicima dostupne videozapise o prirodnim i turističkim potencijalima naše zemlje kao što su:

<https://www.youtube.com/watch?v=hmxV9wWfm0Y>

<https://www.youtube.com/watch?v=n0Rbn-BiHc0>

<https://www.youtube.com/watch?v=zP0uq2kfu3Y>

<https://www.youtube.com/watch?v=i9OI4R4o-M>

Zajednički razgovor s učenicima o videozapisima koje su pogledali kao svojevrsna priprema za “Školu planinarstva”.

Aktivnost 2: Prikupljanje materijala za kreiranje vlastitog turističkog videa

Tokom pohoda učenici se prisjećaju kadrova iz pogledanih videozapisa i prepoznaju slične kadrove u njihovom okruženju. Podijeliti učenike u grupe dajući im smjernice na šta je potrebno obratiti pažnju prilikom prikupljanja materijala za videospot (prirodne ljepote, seoski turizam, hrana i piće, biciklizam, planinarstvo, kultura sjećanja...).

Aktivnost 3: Kreiranje/izrada promotivnog turističkog videa

Po povratku u učionicu učenici će po grupama kako su bili i podijeljeni na planini pristupiti kreiranju/izradi promotivnog turističkog videa i prezentirati kreirane videozapise učenicima VI razreda kao svojevrsni uvod i priprema za realizaciju “Škole planinarstva”, kojom će biti obuhvaćeni naredne školske godine. Promotivni turistički video potrebno je postaviti na neku od platformi ili servisa za dijeljenje videozapisa (YouTube i sl.).

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste da učenici kroz pohod na jednu od sarajevskih planina (Igman, Trebević ili Bjelašnica) i kreiranje promotivnog turističkog videa razviju poduzetničke vještine kao što su inovativnost, samouvjerenost i odgovornost, u svrhu prepoznavanja i kreativnog predstavljanja turističkih resursa svoje domovine, za što će biti adekvatno nagrađeni ukoliko njihov materijal bude odabran u jednu od pobjedničkih kategorija.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 7. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja radionice

/

Mjesto održavanja aktivnosti

jedna od sarajevskih planina (Trebević, Igman, Bjelašnica) i učionica

Ciljna skupina

učenici sedmog razreda osnovne škole

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A8: "Kad planinar postane poduzetnik" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Koristi aplikativne softvere za kreiranje spota od prikupljenog videomaterijala;*
- *Kreira promotivni videozapis kroz pisanje scenarija, snimanje, montažu i uređivanje videa;*
- *Analizira utjecaj turizma na očuvanje prirodnih ljepota i kulturnih baština.*

Međupredmetna poveznica

Geografija

B.7.1

Raščlanjuje uzročno-posljedične odnose (interakciju) pojava i procesa koristeći geografsku terminologiju, kritičko mišljenje, različite geografske metode i geografske vještine.

(Primjenjuje fotografije, filmove, grafičke prikaze, tabelarne podatke, modele, animacije, geografske karte, instrumente i IKT pri analiziranju pojava, procesa ili prostora – uzroke, posljedice, interakcije, vrijeme trajanja, razvojnost, perspektive.)

(Primjenjuje geografski istraživački rad – prikuplja podatke kroz terenski rad ili na drugi način, analizira podatke i prezentira).

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost*

B.7.6

Koristi savremenu tehnologiju da napiše i objavi radove, te ostvari interakciju i saradnju s drugima.

(Koristi savremenu tehnologiju u cilju prikazivanja informacija o zadatoj temi na zanimljiv i dinamičan način.)

C.7.5

Koristi digitalne medije i vizualno izlaganje podataka svrsishodno prikazujući informacije u cilju boljeg razumijevanja prezentacija.

(Koristi digitalne medije različitih formata (npr. tekstualne, grafičke, audio, vizualne i interaktivne elemente) i vizualno izlaganje podataka u cilju pojašnjavanja prezentacija. Demonstrira informacije koristeći vlastite prezentacije, dajući primjere do kojih dolazi samostalnim istraživanjem.)

Informatika

A.7.1

Upotrebljava softver za uređivanje fotografija i stolno izdavaštvo.

(Dizajnira fotografije prema vlastitoj želji koristeći alate za izdvajanje dijelova slike i filtere.

Kreira fotoalbum, plakate, letke, mini brošure i novinske članke s obrađenim fotografijama.)

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, PRAVEDNOST, TRANSCENDENTNOST.

Učenici će moći razviti kreativnost, radoznalost, timski rad, poštovanje ljepote i izvrsnosti, duhovnost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A11: "Izrada mini biznis-plana"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *projekt* izrade mini biznis-planova u svojim školama, na temelju iskustava stečenih tokom studijske posjete "Od rata do mira I", kada svi učenici posjećuju jednog poduzetnika. Aktivnost će omogućiti učenicima da razumiju ključne elemente biznis-plana, povežu teoriju s praksom kroz analizu posjeta lokalnim poduzetnicima i da razviju vještine timskog rada, da analiziraju tržište, marketing, operativno planiranje i finansijsko upravljanje. Također, radionica će poboljšati njihove prezentacijske vještine kroz grupni rad i izlaganje svojih ideja..

Aktivnost 1: Uvod u biznis-plan

Voditelj aktivnosti uvodi učenike u koncept biznis-plana objašnjavajući važnost planiranja, ključne elemente biznis-plana (opis poslovne ideje, analiza tržišta, marketing-plan, operativni plan, finansijski plan), na osnovu čega učenici stječu osnovno razumijevanje strukture i svrhe biznis-plana.

Aktivnost 2: Analiza posjeta lokalnim poduzetnicima

Učenici u grupama raspravljaju o posjetama lokalnim poduzetnicima tokom studijske posjete ka centralnom, sjevernom i zapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. Identificiraju ključne karakteristike uspješnih biznisa koje su primijetili (npr. inovacije, način upravljanja, odnosi s kupcima). Na taj način povezuju teoriju s praksom i prepoznaju praktične primjere uspješnih poslovnih strategija.

Aktivnost 3: Razrada poslovne ideje

Svaka grupa učenika razvija svoju poslovnu ideju baziranu na inspiraciji iz posjete poduzetnicima. Razrađuju kratki opis poslovne ideje, uključujući misiju, viziju i ciljeve.

Aktivnost 4: Analiza tržišta

Učenici istražuju tržište za svoju poslovnu ideju. Identificiraju ciljnu skupinu, analiziraju konkurenciju i razmatraju prednosti i nedostatke svog proizvoda ili usluge.

Aktivnost 5: Marketing-plan

Učenici osmišljavaju osnovni marketing-plan za svoju poslovnu ideju. Razmatraju načine promocije, distribucije, cijene i proizvoda.

Aktivnost 6: Operativni plan

Učenici planiraju operativne aspekte svog biznisa, uključujući proizvodne procese, lokaciju, potrebnu opremu i ljudske resurse, čime razvijaju organizacijske i operativne vještine.

Aktivnost 7: Finansijski plan

Učenici izrađuju osnovni finansijski plan. Računaju početne troškove, prognoziraju prihode i rashode te razmatraju izvore finansiranja.

Aktivnost 8: Prezentacija i povratne informacije

Svaka grupa učenika prezentira svoj mini biznis-plan pred ostalim učenicima i nastavnicima. Nakon svake prezentacije slijedi sesija povratnih informacija i pitanja.

Materijali potrebni za radionicu:

Primjeri razrađenog mini biznis plana (kopije za svaku grupu).

Laptop i projektor za prezentaciju (ako je dostupno).

Marker i ploča za zapisivanje ključnih pojmova i povratnih informacija.

Ova će radionica pomoći učenicima da steknu osnovno razumijevanje biznis planiranja i razviju vještine koje će im biti korisne u budućnosti, bilo da se odluče za poduzetnički put ili za rad u poslovnom okruženju.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste osposobiti učenike srednjih škola da samostalno kreiraju mini biznis plan kroz razvoj poduzetničkih vještina i kreativnog razmišljanja o poslovnim idejama.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 1. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikulumu za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	školske prostorije
Ciljna skupina	učenici prvog razreda srednje škole

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A11: "Izrada mini biznis-plana" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Opisuje ključne elemente i osnovne karakteristike biznis-plana;*
- *Navodi primjere uspješnih mini biznis-planova;*
- *Opisuje utjecaj dobro osmišljenog biznis-plana na uspjeh poslovanja;*
- *Analizira mini biznis-planove s ciljem prepoznavanja ključnih elemenata.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

B.1.9

Realizira problemske istraživačke projekte koristeći relevantne informacije iz više printanih i digitalnih izvora izbjegavajući plagiranje.

C.1.4

Prezentira informacije, nalaze i dokaze tako da slušaoci mogu slijediti tok obrazlaganja, a organizacija, razvoj i stil primjereni su zadatku, svrsi i publici.

Poduzetništvo

A.2.2. Istražuje poduzetničku ideju.

A.2.3. Identificira korake u rješavanju problema i rizika.

Informatika

A.1.4

Struktuirani prikaz digitalnih sadržaja primjenjujući softver za obradu teksta, tabelarni proračun i prezentacije. (OG, UG, MI, IT, S-T, Z)

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: ODVAŽNOST, PRAVEDNOST, MUDROST I ZNANJE

Učenici će moći razviti iskrenost, upornost, timski rad, socijalnu odgovornost, kreativnost, radoznalost i ljubav prema učenju.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A12: "Budi poduzetnik"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* u okviru koje će učenici raditi u grupama kako bi razvili vlastite poslovne ideje, analizirali tržište, te izradili osnovni marketing i finansijski plan. Aktivnosti su usmjerene na upoznavanje s ključnim aspektima poduzetništva, uključujući važnost inovacija, procjenu rizika i nagrada, te etičke i moralne aspekte vođenja posla, s posebnim naglaskom na uspješne primjere poduzetnika koji ulažu u svoje radnike. Kroz analizu stvarnih primjera i simulaciju poslovanja, ukoliko budu osigurana neophodna sredstva, učenici će imati priliku donositi poslovne odluke i upravljati virtualnim kompanijama, čime će steći praktično iskustvo. Ova aktivnost ima za cilj potaknuti kreativno razmišljanje, razviti ključne poduzetničke vještine, te pomoći učenicima da prepoznaju i razumiju važnost vještina potrebnih za uspješno vođenje vlastitog posla.

Uvod

Voditelj aktivnosti uvodi učenike u svijet poduzetništva. Objašnjava osnovne koncepte poduzetništva, važnost inovacija, kao i rizike te nagrade povezane s vođenjem vlastitog posla, što ima za cilj pružanje osnovnog razumijevanja poduzetništva i poticanje interesa među učenicima. Učenici rade u grupama kako bi generirali poslovne ideje. Svaka grupa predstavlja svoje ideje, a zatim se vrši grupna diskusija kako bi se odabrale najbolje ideje za daljnju razradu, što potiče razvoj kreativnog razmišljanja i sposobnosti prepoznavanja poslovnih prilika.

Razrada poslovne ideje

Svaka grupa učenika odabranu poslovnu ideju razrađuje kroz nekoliko ključnih elemenata: misija i vizija, ciljevi, analiza tržišta, konkurencija, ciljno tržište i jedinstvena prodajna prednost. Zatim učenici osmišljavaju osnovni marketing-plan za svoju poslovnu ideju. Uključuju strategije promocije, distribucije, cijene i proizvoda. Učenici izrađuju osnovni finansijski plan koji uključuje procjenu početnih troškova, prognozu prihoda i rashoda te razmatranje potencijalnih izvora finansiranja.

Simulacija poslovanja (opcionarno)

Ukoliko sredstva budu dozvoljavala, voditelj aktivnosti će formirati jedan ili dva tima koji će se posvetiti simulaciji (npr. Revas Business Simulations Games) gdje će učenici donositi stvarne poslovne odluke upravljajući svojim virtualnim kompanijama pokušavajući da u predviđenom vremenu (nekoliko sedmica) ostvare što je moguće bolji rezultat na nivou svih srednjih škola Kantona Sarajevo.

Radionica ima za cilj da učenicima pruži temelje poduzetničkih vještina kroz praktične aktivnosti i, ako se osiguraju finansijska sredstva, kroz poslovne simulacije. Na taj način učenici mogu steći iskustvo i znanje koje će im pomoći u stvaranju vlastitih poslovnih planova i ideja.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste pružiti učenicima temeljno razumijevanje poduzetništva kroz interaktivne i praktične aktivnosti.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 2. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	školske prostorije
Ciljna skupina	učenici drugog razreda srednje škole
<p>Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)? Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.</p>	
<p>III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa</p>	
<p>U okviru aktivnosti A12: “Budi poduzetnik” potrebno je ostvariti sljedeće ishode:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Definira osnovne pojmove poduzetništva (inovacija, rizik, nagrada, misija, vizija, i ciljevi);</i> - <i>Navodi ključne elemente biznis-plana;</i> - <i>Kreira osnovni finansijski plan (procjena početnih troškova, prognoza prihoda i rashoda te razmatranje potencijalnih izvora finansiranja);</i> - <i>Prezentira svoje poslovne ideje i planove.</i> <p>Međupredmetna poveznica</p> <p>Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost B.II.9 Realizira problemske istraživačke projekte koristeći relevantne informacije iz više printanih i digitalnih izvora izbjegavajući plagiranje. C.II.4 Prezentira informacije, nalaze i dokaze tako da slušaoci mogu slijediti tok obrazlaganja, a organizacija, razvoj i stil primjereni su zadatku, svrsi i publici.</p> <p>Informatika A.II.1 Prezentira svoj rad koristeći različite aplikacije za obradu podataka.</p> <p>PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, PRAVEDNOST, TRANSCENDENTNOST</p> <p>Učenici će moći razviti kreativnost, radoznalost, ljubav prema učenju, vođenje/liderstvo, timski rad, otvorenost uma, zahvalnost.</p>	
<p>IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa</p>	
<p>Monitoring programa</p> <p>Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.</p> <p>Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.</p>	

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A13: "Živimo po mjeri"

Opis aktivnosti:

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* koja ima za cilj upoznati učenike s konzumerizmom, pomoći učenicima da razumiju utjecaj konzumerizma na društvo, ekonomiju i okoliš, naučiti ih kako se mogu bolje nositi s njim te ponuditi moguće strategije i rješenja.

Pristup ovom društvenom fenomenu nudi podršku potrošačkom mentalitetu kao savremenom sistemu vrijednosti i posljedicama razvoja ovih navika uz pravilan pristup kupovini. Iako se ističe interdisciplinarni pristup, u prvi plan dolaze agresivne korporativne marketinške kompanije koje nameću konzumerizam kao paradigmu novom uspješnom životu. Ovdje se jasno želi ukazati učenicima na anksioznu težnju potrošačkim trendovima i senzacionalističkom iskustvu. Nisu rijetke ni pojave egzibicionizma koje mogu dovesti i do opsesivno-kompulzivne želje kod osobe koja sebe vidi kao promotora ove nove potrošačke kulture. Učenicima se ukazuje na materijalnu prezasićenost uz prateće pojave društvenih devijacija, uz što treba svakako ispratiti medijsku promociju kojoj su posebno podložni djeca i mladi. Potrošački sistem vrijednosti nastoji nametnuti novu vrijednost koja se prvenstveno upućuje među mlade. Ne treba izostaviti iz vida i životni stil kojim se izgrađuju disfunkcionalne navike konzumiranja. Radnu etiku i privređivanje zamjenjuju svijet robe i načela njihovog strukturiranja, a zadiranje u tuđu privatnost postaje realna opcija za sve prihvatljivijim oblicima nametanja.

Aktivnost 1: (razgovor na bazi informativnog teksta)

Aktivnost započeti s razgovorom o tome šta konzumerizam znači i kako se manifestira u našem svakodnevnom životu. Postaviti pitanja poput:

- *Zašto ljudi kupuju više stvari nego što im treba?;*
- *Koje su posljedice stalne potrebe za novim stvarima?*

Saslušati i zabilježiti odgovore učenika i potaknuti dalji razgovor.

Konzumerizam je pojam koji se odnosi na tendenciju ljudi da stave veliki naglasak na potrošnju i stjecanje materijalnih dobara kao način za postizanje sreće i ispunjenosti u životu. U ovoj radionici će učenici istražiti koncept konzumerizma, analizirati njegove pozitivne i negativne aspekte te razgovarati o načinima kako se možemo nositi s njim.

Obratiti se učenicima na način da su se vjerovatno često našli u situaciji da impulsivno kupuju neke stvari za koje su kasnije shvatili da im ipak neće trebati, da ih već imaju kod kuće i slično. Ako im se nešto naprvu sviđa i u njima probudi emociju, možda da zastanu na trenutak i razmisle treba li im to ipak. Ako baš nešto zaista trebaju i žele, a nije toliko hitno, uputiti ih da potraže recenzije, proguglaju da li postoji jeftinija verzija. Usvajanjem ovog nekonzumerističkog životnog stila imat će više novaca koji će moći potrošiti na nešto pametnije, a ne na neesencijalna dobra, imat će više prostora u svom domu, čime će se osloboditi i vremena potrebnog za spremanje, a istodobno će brinuti i o okolišu. Najvažnije od svega: osjetit će slobodu i olakšanje te više zadovoljstva.

Aktivnost 2: (prezentacija i video)

Mnogi ljudi provedu više od deset sati mjesečno kupujući robu široke potrošnje. Šta kada biste te sate potrošili s onima koje volite, na svoje hobije, na izgradnju biznisa ili nešto sasvim deseto? Pokušajte pratiti koliko vremena mjesečno provodite u ovakvom šopingu, a sljedeći mjesec reducirajte.

Uz to, svakodnevno se susrećemo s 5.000 oglasa koji nas pozivaju da kupujemo sve više, a kao najveći doprinos društvu gleda se novac koji trošimo. Kao rezultat toga, imamo situaciju da u trgovačkim centrima bilježimo veći broj konzumenata nego učenika u školama. Istraživanja provedena u SAD-u otkrivaju da djeca od 8 do 14 godina starosti u jednoj godini potroše 150-160 milijardi dolara "svog" novca – džeparca, a dodatno svojim odlukama s roditeljima sudjeluju u potrošnji nevjerovatnih 600 milijardi dolara godišnje. U zadnjih trideset godina u SAD-u škole prestaju biti izuzete od utjecaja konzumerizma. One postaju mjesta na kojima se javno reklamiraju brojne komercijalne kompanije koje onda na različite načine koriste školski prostor za vlastitu korist i promociju. Sve navedeno dovodi do činjenice da je škola prestala biti odgojno-obrazovna institucija, a postala mjesto u kojem se dijete tretira kao potrošač. To se očituje i putem izdavanja različitih poslova privatnim kompanijama u državnim školama, npr. čišćenje škola, školske kantine i sl. Sve se to dogodilo zbog nemogućnosti države da finansira sve potrebno za funkcioniranje škola (<https://hrcak.srce.hr/file/303055>).

- <https://www.youtube.com/watch?v=KtWlmbDsx-U>
- <https://www.youtube.com/watch?v=wmDoUa4f-NM>

Aktivnost 3: (rad u malim grupama)

Prepoznavanje konzumerističkog načina razmišljanja svijeta u kojem živimo neće nas odmah distancirati od njega, ali je apsolutno bitan korak na tom putu. Brza moda tjera nas na stalne promjene kako bismo iz svake naredne sezone bili *in* i u skladu s time što se sada nosi. Ipak, ta ista moda se reciklira pa je nešto što nije bilo popularno 2000-ih možda u trendu sada, a bilo je u trendu i 80-ih prošlog stoljeća.

Podijeliti učenike u tri grupe.

Zadaci za grupe – razgovor na temu:

Grupa 1 – Pozitivni aspekti konzumerizma:

- Povećanje ekonomskog rasta i razvoja;
- Inovacije i tehnološki napredak;
- Individualna ekspresija i samostalnost kroz stil života i odabir proizvoda.

Grupa 2 – Negativni aspekti konzumerizma:

- Pretjerana potrošnja i problem prekomjerne proizvodnje,
- Utjecaj na okoliš i održivost;
- Finansijski pritisak i zaduživanje;
- Mentalno zdravlje i samoprocjena temeljena na materijalnom posjedu.

Grupa 3 – Kritičko razmišljanje i svjesna potrošnja:

- Razvijanje kritičkog razmišljanja o oglašavanju i marketinškim trikovima;
- Prepoznavanje pravih potreba i razmišljanje o dugoročnim posljedicama;
- Promoviranje svjesne potrošnje i podrška održivim i etičkim proizvodima.

Po završetku diskusije predstavnici grupa iznose cijelom razredu razmatranja i zaključke njihove grupe u zavisnosti od teme koju su dobili.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste pomoći učenicima da bolje razumiju konzumerizam i njegov utjecaj na društvo, ekonomiju i okoliš, kako bi razvili kritičko razmišljanje o potrošnji i promovirali svjesnu potrošnju

među svojim vršnjacima, odnosno živjeli u skladu s mogućnostima, pravilno trošili resurse koje posjeduju i razvili poduzetničke vještine poput štednje, ulaganja i finansiranja.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 3. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja radionice	/
Mjesto održavanja aktivnosti	školske prostorije
Ciljna skupina	učenici trećeg razreda srednje škole

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A13: "Živimo po mjeri" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Opisuje osnovne karakteristike konzumerizma;*
- *Navodi primjere konzumerističkog ponašanja;*
- *Opisuje utjecaj konzumerizma na pojedince i društvo;*
- *Analizira reklamne kampanje s ciljem prepoznavanja konzumerističkih elemenata;*
- *Procjenjuje strategije za suzbijanje konzumerizma i promovira odgovorno potrošačko ponašanje;*
- *Procjenjuje prednosti i nedostatke konzumerizma;*
- *Preispituje stavove o konzumerizmu i pruža osnovu za raspravu o tom pitanju;*
- *Raspravlja o odnosu prema novcu i izazovima prekomjerne potrošnje.*

Međupredmetna povezanost

Geografija

C.1.2

Kritički prosuđuje interakciju geosfera i ljudskih aktivnosti i neophodnost održivog korištenja prirodnih resursa te preporučuje mjere i uvjete upravljanja, očuvanja i racionalnog korištenja prirodnih resursa.

Daje primjere kako postupati na održiv način kroz promjenu potrošačkih navika, uvođenje savremenih tehnologija, korištenje obnovljivih i ekološki održivih izvora energije, štednju energije i odgovorno upravljanje otpadom.

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost*

C.1.2

Integrira informacije prezentirane u različitim medijima i formatima, uključujući vizualno, kvantitativno i usmeno uz primjenu jezičkog bontona.

C.1.3

Procjenjuje vlastiti stav i stav drugih uz argumentaciju i korištenje dokaza i retoričkih pravila uz primjenu jezičkog bontona.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, PRAVEDNOST, ODVAŽNOST.

Učenici će moći razviti samoregulaciju, razboritost, upornost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izvještaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa – voditelj aktivnosti

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

VI

O s t a n i
s m i r e n

OBRAZAC ZA REGISTRACIJU PROGRAMA

Naziv programa	OSTANI SMIREN
I DIO PROGRAMA: Opis i svrha programa	
1. Šta program podrazumijeva?	
<p>Program ima za cilj podučiti i pružiti podršku djeci/učenicima o pravilnom ponašanju u kriznim situacijama kako bi se pripremili za potencijalne opasnosti i kako bi znali kako se nositi s njima na odgovarajući način, te kako pravilno postupiti u takvim situacijama, kako se zaštititi ili reagirati na siguran način, odnosno kako pomagati drugima i pri tome ostati smiren. Obuhvata različite aspekte kriznih situacija, kao što su prirodne katastrofe, ali i brojne druge slične situacije u kojima je ljudski život ugrožen. Neki od ključnih elemenata programa mogu uključivati <i>informiranje</i>, gdje se djeca/učenici informiraju o različitim vrstama kriznih situacija i njihovim potencijalnim rizicima, o znakovima upozorenja i kako prepoznati situaciju koja zahtijeva hitnu reakciju; <i>planiranje</i>, gdje djeca/učenici uče kako izraditi plan djelovanja u slučaju krizne situacije, što uključuje identificiranje sigurnih zona, izlaza i evakuacijskih puteva, kao i razumijevanje važnosti praćenja uputa voditelja programa ili nadležnih osoba; zatim <i>vježbe i simulacije</i>, gdje djeca/učenici učestvuju u vježbama i simulacijama kriznih situacija kako bi stekli praktično iskustvo, što uključuje evakuacijske vježbe, vježbe pružanja prve pomoći i vježbe izbjegavanja ili suočavanja s opasnostima; također, tu su <i>komunikacija i saradnja</i>, gdje djeca/učenici uče o važnosti dobre komunikacije i saradnje u kriznim situacijama. Uče kako pružiti podršku i pomoć drugima te kako zajedno djelovati kako bi se smanjile štete i povrede. Svrha programa jeste pružiti učenicima vještine, znanja, samopouzdanje, ali i psihološku podršku kako bi se sigurno nosili s izazovima u kriznim situacijama i kako bi bili spremni djelovati na odgovarajući način.</p>	
2. Na bazi kojih naučnih saznanja je utvrđeno da je program potrebno provoditi?	
<p>Program se temelji na multidisciplinarnom pristupu koji uključuje znanja iz područja pedagogije, psihologije, sociologije, zaštite i spašavanja u kriznim situacijama, teorije učenja, razvojne psihologije i drugih srodnih disciplina. Njegova potreba i učinkovitost utemeljeni su na nekoliko ključnih naučnih saznanja. Prije svega, to je <i>razvojna psihologija</i>. Naučna istraživanja o razvoju djece pokazuju da su ona sposobna za učenje i internalizaciju vještina u različitim fazama svog razvoja. Prilagođavanje obrazovnih programa poput ovog uzima u obzir kognitivne, emocionalne i socijalne sposobnosti djece/učenika kako bi se pružila odgovarajuća podrška. Zatim, <i>krizna psihologija i sociologija</i>. Istraživanja kriznih situacija, kao što su prirodne katastrofe ili sigurnosni incidenti, pokazuju da ljudi koji su educirani i pripremljeni za takve situacije često imaju bolju kontrolu nad strahom i stresom te se lakše prilagođavaju i reagiraju. Poznavanje pravilnih postupaka i vještina zaštite povećava osjećaj samopouzdanja i osnažuje pojedince. Nadalje, tu su i <i>teorije učenja</i>. Obrazovni programi poput ovog koriste teorije učenja kako bi se osiguralo da se informacije i vještine učinkovito prenesu učenicima. To uključuje koncepte kao što su aktivno učenje, praktične vježbe, simulacije i ponavljanje kako bi se podržao proces učenja. Zatim, <i>ispitivanje terena i praksa</i>. Implementacija sličnih programa u stvarnim okruženjima, kao i retrospektivna analiza kriznih situacija pomaže učiteljima, stručnjacima za sigurnost i psiholozima da razumiju koje su vještine i informacije najvažnije za prenošenje i kako najbolje podržati učenike u stvarnim situacijama. Osim toga, važno je istaknuti i <i>stručno mišljenje</i>. Eksperti iz područja pedagogije, psihologije i sigurnosti često rade zajedno kako bi razvili programe kao što je ovaj program. Njihovo stručno mišljenje i iskustvo u oblikovanju edukativnih sadržaja doprinose uspješnosti i potrebi ovakvih programa. Važno je napomenuti da se obrazovni programi često kontinuirano evaluiraju kako bi se osigurala njihova učinkovitost. To uključuje praćenje rezultata učenika, povratne informacije od učitelja i roditelja te prilagođavanja programa na temelju novih saznanja i iskustava.</p>	

3. Šta se želi postići ovim programom?

Program ima niz ciljeva i svrha koje se žele postići kako bi se osigurala sigurnost, zaštita i dobrobit djece/učenika u kriznim situacijama. Neki od ključnih ciljeva programa uključuju povećanje svijesti kod djece/učenika o različitim vrstama kriznih situacija, potencijalnim rizicima i znakovima upozorenja. Djeca/učenici će razumjeti koje situacije mogu biti opasne i kako prepoznati potencijalne prijetnje. Također, cilj je osposobiti djecu/učenike s potrebnim znanjima i vještinama kako bi znali kako se pravilno ponašati, zaštititi sebe i druge te reagirati na siguran način tokom kriznih situacija. To može uključivati vještine poput evakuacije, pružanja prve pomoći, komunikacije i saradnje. Nadalje, program ima za cilj povećati samopouzdanje učenika tako da se osjećaju sposobno nositi se s izazovima i stresom u kriznim situacijama. Kroz praktične vježbe i simulacije, učenici će stvoriti osjećaj samopouzdanja u svoje sposobnosti da reagiraju odgovorno. Kroz vježbe, simulacije i planiranje, učenici će stjecati praktično iskustvo u suočavanju s kriznim situacijama. Ovo iskustvo pomaže učenicima da se osjećaju sigurnije i pripremljenije za takve situacije u stvarnom životu. Program unapređuje i vrijednosti socijalne odgovornosti i saradnje. Učenici će naučiti kako pružiti podršku drugima i kako zajedno djelovati kako bi se smanjile štete i povrede tokom kriznih situacija. Kroz edukaciju učenika, program doprinosi široj pripremi zajednice za vanredne situacije. Obučeni učenici mogu biti resursi i modeli za svoje porodice i vršnjake, doprinoseći povećanoj pripravnosti i sigurnosti zajednice. Program se također fokusira na pružanje psihološke podrške učenicima kako bi se nosili s emocionalnim stresom i anksioznošću tokom kriznih situacija. Učenici će razvijati strategije za upravljanje stresom i očuvanje mentalnog zdravlja. U konačnici, program ima za cilj pripremiti učenike da budu sigurni, odgovorni i informirani građani koji znaju kako se nositi s kriznim situacijama na način koji štiti njihovu sigurnost, sigurnost drugih i dobrobit cijele zajednice.

4. Kako program doprinosi razvoju cjelovite ličnosti?

Program može značajno doprinijeti razvoju cjelovite ličnosti učenika na nekoliko načina. Kroz edukaciju o kriznim situacijama i stjecanje vještina za njihovo upravljanje, djeca/učenici razvijaju osjećaj *samopouzdanja* u svoje sposobnosti. Ova *samosvijest* pomaže im da se bolje razumiju i vjeruju u sebe, što je ključno za razvoj cjelovite ličnosti. Program može uključivati elemente koji potiču razvoj *emocionalne inteligencije*. Učenici se uče kako upravljati svojim emocijama, prepoznavati ih kod drugih i pružati emocionalnu podršku u kriznim situacijama. Ovo doprinosi razvoju socijalnih vještina i boljem razumijevanju sebe i drugih. Program potiče *saradnju i komunikaciju* među djecom/učenicima, što jača njihove socijalne vještine. Kroz simulacije i vježbe, učenici uče kako djelovati kao tim, donositi zajedničke odluke i podržavati jedni druge, što je ključno za razvoj cjelovite ličnosti. Edukacija o kriznim situacijama potiče razvoj *odgovornosti i etičkog razmišljanja* kod učenika. Oni će se suočiti sa situacijama gdje moraju donositi brze i važne odluke koje imaju implikacije na sigurnost i dobrobit drugih. Ovo razvija njihovu svijest o društvenoj odgovornosti i moralnom razmišljanju. Nadalje, program učenike uči *praktičnim vještinama* kao što su evakuacija, pružanje prve pomoći i komunikacija. Ove vještine ne samo da ih pripremaju za krizne situacije već im pomažu razvijati svoju kompetenciju i samodostatnost, što je važno za cjeloviti lični razvoj. Kroz suočavanje s različitim kriznim situacijama u okviru programa, učenici razvijaju *sposobnost suočavanja s neizvjesnošću i promjenama* u životu. Ova sposobnost prilagođavanja i fleksibilnosti ključna je za cjelovit razvoj ličnosti. Kroz program će učenici bolje razumjeti sebe, svoje reakcije i sposobnosti, ali i *razvijati suosjećanje i razumijevanje za druge* koji se nalaze u teškim situacijama. Ovo potiče razvoj empatije i dubljeg razumijevanja ljudske prirode. U konačnici, program doprinosi razvoju cjelovite ličnosti učenika osnaživanjem njihovih emocionalnih, socijalnih, praktičnih i etičkih kompetencija. Kroz ovakav sveobuhvatan pristup, učenici se pripremaju za različite aspekte života te se razvijaju kao odgovorni, suosjećajni i samopouzdana pojedinci.

5. Na koji način cilja učenička postignuća, a na koji dobrobit učenika?

Program cilja na postizanje učeničkih postignuća i dobrobiti na više načina.

Ciljanje učeničkih postignuća:

Program ima za cilj prenijeti učenicima *specifična znanja* o kriznim situacijama, njihovim karakteristikama, znakovima upozorenja i sigurnosnim postupcima. Učenici će naučiti važne informacije o tome kako prepoznati i reagirati u kriznim situacijama. Kroz *vježbe, simulacije i praktične primjere* učenici će razviti konkretna znanja i vještine kao što su evakuacija, pružanje prve pomoći, komunikacija i saradnja. Ove vještine pomažu učenicima da se osjećaju osposobljeno za djelovanje u stvarnim kriznim situacijama. Program potiče razvoj *samosvijesti i samopouzdanja* kod učenika. Kroz usvajanje vještina i znanja učenici postaju svjesniji svojih sposobnosti da se nose sa stresom i kriznim situacijama. Ovo jača njihov osjećaj kompetencije i sposobnosti.

Dobrobit učenika:

Program ima za cilj osigurati da učenici znaju kako se *zaštititi* i reagirati u opasnim situacijama. Razvijajući ove vještine, učenici će se osjećati *sigurnijim* i spremnijim suočiti se s potencijalnim prijetnjama. Učenici će naučiti kako *upravljati svojim emocijama* i stresom tokom kriznih situacija. Ovo pomaže učenicima da održavaju svoje *mentalno zdravlje* i bolje se nose s izazovima koji se mogu pojaviti. Kroz program učenici razvijaju *socijalne vještine* kao što su komunikacija, saradnja, timski rad i podrška drugima. Ove vještine doprinose boljim međuljudskim odnosima i osjećaju povezanosti s drugima. Učenici će se osposobiti za *adekvatno reagiranje* u stresnim situacijama, što će im pomoći da se osjećaju pripremljeno za različite *vanredne situacije* koje se mogu pojaviti u njihovim životima. Program potiče *razvoj pozitivnih osobina* kao što su odgovornost, hrabrost, empatija i etičko razmišljanje. Ove karakteristike doprinose formiranju cjelovite i dobro zaokružene ličnosti. U konačnici, program usmjerava na ravnotežu između postizanja konkretnih obrazovnih ciljeva (znanje i vještine) i unapređivanja dobrobiti učenika (sigurnost, samopouzdanje, emocionalna inteligencija) kako bi se osigurao holistički pristup njihovom razvoju.

6. Da li program stvara vezivne tačke s javnim servisima, realnim sektorom...?

Program može stvoriti značajne vezivne tačke s javnim servisima, realnim sektorom i drugim relevantnim akterima. Ovakvi programi imaju potencijal za uspostavljanje saradnje i partnerstva s različitim organizacijama i institucijama kako bi se postigla veća učinkovitost i šira pokrivenost. Programom se ostvaruje saradnja s lokalnim agencijama za sigurnost, vatrogasnim jedinicama, hitnim službama i drugim javnim servisima. Ove institucije mogu pružiti stručnost i podršku u razvoju edukacijskog sadržaja, simulacija, praktičnih vježbi i vještina. Također, mogu ponuditi resurse kao što su gostujući predavači, stručnjaci za prvu pomoć ili simulacijske vježbe. Tu je, dakako, i saradnja s *odgojno-obrazovnim institucijama* kako bi se integrirao u kurikulum ili dodatne aktivnosti. Ovo može doprinijeti široj dostupnosti programa djeci/učenicima i omogućiti mu da obuhvati veći broj mladih ljudi. *Organizacije koje se bave sigurnošću*, pripremljenošću za vanredne situacije i obrazovanjem mogu također biti partneri u implementaciji programa. One mogu pružiti dodatnu stručnost, resurse i podršku u organizaciji događaja, edukativnih aktivnosti i distribuciji informacija. Nadalje, *firme i organizacije iz privatnog sektora* mogu pružiti podršku kroz finansiranje, donacije materijala ili pružanje praktičnih resursa. Naprimjer, trgovine ili proizvođači opreme za hitne slučajeve mogu donirati opremu za vježbe i simulacije. *Mediji*, također, igraju ključnu ulogu u širenju informacija i podizanju svijesti. Saradnja s medijima može pomoći u promociji programa i postizanju većeg uspjeha. Osim toga, mediji mogu pružiti podršku u kreiranju edukativnih sadržaja, poput videomaterijala ili članaka. Partnerstvo s *lokalnim zajednicama* može omogućiti programu da bolje razumije specifične potrebe i izazove svog područja te prilagodi

sadržaj u skladu s tim. Lokalni lideri i organizacije mogu također pomoći u promociji i podršci programu. Ove veze s različitim sektorima omogućuju programu da postigne veći utjecaj, veću vidljivost i bolje prilagodi sadržaj potrebama djece/učenika i zajednice.

II DIO PROGRAMA: Sadržaj i aktivnosti programa

Koliko je aktivnosti obuhvaćeno ovim programom?

Program "Ostani smiren" obuhvata 14 aktivnosti, koje su raspoređene na sljedeći način:

- 1 aktivnost na nivou predškolskog obrazovanja,
- 9 aktivnosti na nivou osnovnog obrazovanja,
- 4 aktivnosti na nivou srednjeg obrazovanja.

U predškolskim ustanovama, osnovnom i srednjem nivou obrazovanja realizirat će se 6 aktivnosti tokom 2024/2025. školske godine.

Tabelarni prikaz aktivnosti programa

PREDŠKOLSKA USTANOVA	OSNOVNA ŠKOLA									SREDNJA ŠKOLA				
	A1	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	I	II	III	IV
	A2						A7	A8		A10	A11			
PREDŠKOLSKA USTANOVA														
AKTIVNOST							HITNA STANJA KOD BEBA I DJECE							
OSNOVNA ŠKOLA														
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX					
POMAGANJE I HRABROST						PRVA POMOĆ	KODEKS PLANINSKE ETIKE							SLIJED KORAKA I DONOŠENJE ODLUKA U KRIZNIM SITUACIJAMA
SREDNJA ŠKOLA														
	I	II	III	IV										
PSIHOLOŠKA PODRŠKA U KRIZNIM SITUACIJAMA														

U daljem tekstu navedene su programske aktivnosti organizirane prema hijerarhijskom slijedu. Svaka aktivnost strukturirana je kako bi se osigurala jasnoća i logički redoslijed izvođenja. Ovaj pristup omogućava postupno napredovanje kroz različite nivoe aktivnosti, svaka sa svojim specifičnim zadacima i ciljevima. Zahvaljujući ovom hijerarhijskom rasporedu, olakšano je razumijevanje složenog procesa i postizanje željenih rezultata.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost 1: "Hitna stanja kod beba i djece"

Opis aktivnosti

Djeca će aktivnost realizirati kroz *kreativne radionice* putem kojih će na primjeru igračaka učiti, naprimjer, kako spasiti život drugome. Istovremeno, odgajatelji će kroz serije edukacija/treninga (online edukacija) biti osnaženi u snalaženju i blagovremenim reakcijama u hitnim situacijama kod beba i djece. Kao suplement redovnog pedagoškog programa u predškolskim ustanovama, program će razvijati znanja i vještina za odgajatelje i djecu o osnovnim zdravstvenim potrebama.

Zdravstveni resursi potrebni za pravilan rast i razvoj djece u predškolskoj dobi jesu, na prvom mjestu, razvoj ličnih potencijala djeteta, tačnije razvoj zdravih navika i razvoj samopouzdanja. Pomenuto se razvija u porodici (njega, ishrana, redovna imunizacija), prvenstveno, a lokalna zajednica i okruženje u kojem se dijete nalazi sljedeći je značajan resurs za razvoj zdravih navika i samopouzdanja.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste da, kroz kreativne radionice i igru, djeca nauče osnovne životne vještine i tehnike koje mogu primijeniti u kriznim situacijama, koristeći igračke kao pomoćne alate.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu djece (od 4 do 6 godina života).

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima za predškolski odgoj i obrazovanje i normative prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za rani i predškolski odgoj (NPIP za predškolske ustanove definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	<i> predškolske ustanove </i>
Ciljna skupina	<i> djeca uzrasta od 4 do 6 godina </i>

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A1: "Hitna stanja kod beba i djece" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Pokazuje kako spasiti život koristeći igračku;*
- *Navodi tri zdrave navike;*
- *Uspješno radi u timu;*
- *Objašnjava kako drugome pomoći u hitnim situacijama.*

Međupredmetna poveznica

Povezanost s oblastima u skladu s Planom i programom/Kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, HUMANOST

Djeca će moći razviti ljubav prema učenju, otvorenost uma, radoznalost, kreativnost, kao i velikodušnost, ljubav, emocionalnu i socijalnu inteligenciju.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa**Monitoring programa**

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o djeci, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća djece.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću djece i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti djece. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak djece, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za odgajatelje,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore predškolskih ustanova,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A2: "Pomaganje i hrabrost"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* obrade teksta. Aktivnosti uključuju analizu određenih priča i igranje uloga u simulacijama koje oponašaju stvarne hitne situacije, kao što su spašavanje mačke ili noćna misija pomoći. Cilj je potaknuti učenike da razumiju vrijednost pomoći drugima, uče kako se suočiti s izazovima i razviju vještine donošenja odluka i timskog rada. Kroz ove aktivnosti, djeca će naučiti suočiti se s vlastitim strahovima, rješavati probleme i razvijati osjećaj odgovornosti i brige za zajednicu.

Pomoć u realizaciji aktivnosti jeste priča "Najotmjereniji div u gradu" (Donaldson, Scheffler, 2013), slikovnica.

- <https://www.youtube.com/watch?v=GVKtPm2OaQs>

Nakon poslušane priče razgovarati o divu koji pomaže onima kojima je pomoć potrebna. Razgovor voditi s učenicima kako bi se potaklo razmišljanje o pomaganju:

- *Kome pomažemo?;*
- *Kada je nekome potrebna pomoć?;*
- *Da li su oni nekada nekome pomogli?;*
- *Kako su se osjećaji kada su nekome pomogli?*

Igranje uloga odličan je način da učenike naučite o hrabrosti kroz praktične primjere. Simulirati situacije koje zahtijevaju hrabrost koristeći igru uloga. Igranje igre doktora, vatrogasaca ili policajaca potiče razmišljanje o tim zanimanjima, o zadacima i ulozi tih ljudi. Učionice zamisliti, prilagoditi da su sobe u bolnici, vatrogasne stanice ili policijske prostorije i osmisliti igrolike radionice u kojima treba pomoći ljudima ili životinjama. Ove igrolike radionice potiču učenike da razmišljaju kreativno, rješavaju probleme i surađuju. Također, omogućuju im da razvijaju empatiju i razumijevanje kako se nositi s izazovima te kako pomoći drugima.

Prijedlog za naziv igrolike radionice: "Spašavanje mačke s visine"

Učenike kroz razgovor potaknuti na koji način bi spasili mačku. Djeca mogu razmišljati o tome kako će se popeti i kako će sigurno spustiti mačku.

Nakon razgovora i simulacije pogledati video i pjevušiti pjesmicu!

- <https://www.youtube.com/watch?v=Hsyhorn1vCA>

Učenici mogu ilustrirati vatrogasca i spašenu mačku.

Prijedlog još jedne igrolike radionice: "Noćni izazov spašavanja"

Djeca će glumiti doktore, medicinare koji učestvuju u noćnom spašavanju ljudi iz teško dostupnih područja. Zamračiti učionicu ili prostor kako bi stvorili osjećaj mraka. Moguće je koristiti svjetiljke ili svjetla s niskim intenzitetom kako bi stvorili osjećaj noći.

Poziv za pomoć: Djeca će primiti poziv za pomoć iz udaljenog područja. Pretpostavka da se radi o planinama gdje je grupa ljudi zarobljena bez svjetla.

Oprema: Djeca će koristiti "opremu" poput svjetiljki, zavoja, prve pomoći i komunikacijskih uređaja kako bi im pomogli pri navigaciji i pružanju pomoći.

Navigacija: Djeca će morati koristiti svjetla kako bi se kretala kroz “opasni teren” i došla do zarobljenih ljudi.

Prva pomoć: Kada stignu do povrijeđenih, djeca će koristiti svoje “medicinske vještine” kako bi pružili osnovnu medicinsku pomoć, postavili zavoje, provjerili stanje i smirili ljude.

Evakuacija: Djeca će smisliti plan kako sigurno evakuirati povrijeđene ljude iz tog područja koristeći svoje svjetiljke i vještine u mraku.

Igra potiče timski rad, saradnju i kreativno razmišljanje kako bi se riješili izazovi koji dolaze s mrakom.

Nakon simulacije poslušati pjesmicu “I u mraku sve je isto”:

- <https://www.youtube.com/watch?v=95u6oswzgtQ>

Cilj aktivnosti

Kroz kreativne radionice i igrolike aktivnosti, učenici će razvijati važne vrline poput odvažnosti i empatije.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 1. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	školske prostorije
Ciljna skupina	učenici prvog razreda osnovne škole

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A2: “Pomaganje i hrabrost” potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prepoznaje situacije u kojima je ugrožen život i sigurnost;*
- *Objašnjava situacije u kojima je ugrožen život i sigurnost i*
- *Donosi ispravne odluke uz pomoć odraslih osoba.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

C.1.2

Prezentira informacije, nalaze i dokaze tako da slušaoci mogu slijediti tok obrazlaganja, a organizacija, razvoj i stil primjereni su zadatku, svrsi i publici.

Matematika

A.1.3

Primjenjuje zakonitosti, odnose, zavisnosti, veze i funkcije u matematici i realnom svijetu.

Moja okolina

A.1.2

Opisuje prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja neposrednog okruženja.

Muzička kultura

C1.1 Procjenjuje ulogu muzike u društvu i važnost njene primjene u svakodnevnom životu.

Likovna kultura

B.1.2

Komponenta: Doživljaj, analiza djela i kritički osvrt.

Tjelesni i zdravstveni odgoj

B.1.5

Analizira postupke pružanja prve pomoći.

C.1.2

Razvija vještinu prepoznavanja i kontrole emocija.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: ODVAŽNOST, PRAVEDNOST.

Učenici će moći razviti hrabrost, iskrenost, upornost, socijalnu odgovornost, timski rad, jednakost i poštenje.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa**Monitoring programa**

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za profesore razredne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisljeni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost A7: "Prva pomoć"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *simulaciju vježbe* povrede tokom "Škole skijanja", koju će u pratnji učenika na licu mjesta izvesti pripadnici JU Zavoda za hitnu medicinsku pomoć uz pomoć GSS-a. Ključna poruka aktivnosti jeste da svako može doprinijeti spašavanju života i učiniti svoju okolinu sigurnijom, bez obzira na dob. Aktivnost će omogućiti učenicima da usvoje važne vještine, uključujući kako ostati smiren u hitnim situacijama, pružiti osnovnu medicinsku pomoć i reagirati odgovorno u slučaju povreda. Ove vještine doprinose jačanju samopouzdanja, ljubaznosti i spremnosti na pomoć drugima, čime se povećava sigurnost i svijest o društvenoj odgovornosti.

Smjernice za pružanje prve pomoći na planini:

1. Procjena povrede: Ako je neko povrijeđen, prvo treba procijeniti težinu povrede. Ako se radi o lakšoj povredi, poput manje ogrebotine, treba očistiti ranu i zaštititi je zavojem ili flasterom. Ako je povreda ozbiljnija, treba pozvati hitnu pomoć,
2. Osobu držati toplom: Ako je neko povrijeđen, važno je držati tu osobu toplom kako bi se izbjeglo pogoršanje povrede ili nastanak hipotermije. Osigurati da osoba bude zaštićena od vjetra i hladnoće i prekriti je dekom ili drugim izolacijskim materijalom,
3. Pružiti osnovnu medicinsku pomoć: Ako je neko povrijeđen, pružiti mu osnovnu medicinsku pomoć, poput podizanja nogu ako se radi o povredi na nogama ili pružanja osnovne reanimacije ako je potrebno,
4. Ne pomjerati povrijeđenu osobu: Ako je neko povrijeđen, ne smije ga se pomjerati osim ako je to apsolutno nužno. Pomaknuti osobu može uzrokovati dodatna oštećenja, posebno ako postoji povreda kičme,
5. Pozvati hitnu pomoć: Ako je povreda ozbiljnija, treba pozvati hitnu pomoć. Na planini se treba javiti i upravi skijališta ili planinarskoj službi, koji će pozvati hitnu pomoć i organizirati transport povrijeđene osobe do ambulante.

Osim ovih smjernica, važno je da svi učenici, naročito oni koji pohađaju "Školu skijanja" ili "Školu planinarstva", imaju osnovno znanje o prvoj pomoći i nose osnovnu opremu, poput zavoja, flastera, deke za spašavanje i ostale medicinske opreme koja bi im mogla pomoći u hitnim situacijama i kako bi, skupa sa svojim profesorima u pratnji, bili spremni na neočekivane situacije.

Obuka učenika u pružanju prve pomoći ključna je investicija sada i u budućnosti. Obrazovanje iz prve pomoći, također, pomaže učenicima da postanu odgovorniji, posebno jer prva pomoć postaje relevantna društvena odgovornost.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste da, kroz simulaciju povrede na planini, učenici imaju priliku naučiti osnovne vještine prve pomoći uz podršku stručnjaka iz JU Zavod za hitnu medicinsku pomoć Kantona Sarajevo i GSS-a.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 6. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja

/

Mjesto održavanja

planine: Trebević, Igman ili Bjelašnica

Ciljna skupina	učenici šestog razreda osnovne škole
<p>Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)? Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.</p>	
<p>III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa</p>	
<p>U okviru aktivnosti A7: "Prva pomoć" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Prepoznaje hitne situacije;</i> - <i>Primjenjuje osnovne postupke prve pomoći;</i> - <i>Koristi osnovna medicinska pomagala;</i> - <i>Koristi raspoložive resurse;</i> - <i>Prepoznaje hitne brojeve (122, 123 i 124);</i> - <i>Objašnjava proceduru poziva na hitne brojeve.</i> <p>Međupredmetna poveznica</p> <p>Tjelesni i zdravstveni odgoj B.6.5 Analizira postupke pružanja prve pomoći. Primjenjuje led i kompresivni zavoj za saniranje otoka. Demonstrira upotrebu zavoja kod lakših povreda ekstremiteta.</p> <p>Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost A.6.1 Čita književne i/ili informativne tekstove citirajući i prosuđujući njihove dijelove u svrhu argumentiranja vlastitih stavova/zaključaka.</p> <p>Biologija D Čovjek, biološko i društveno biće (Čovjek i zdravlje) D.6.1 Razlikuje elemente zdravog i nezdravog načina života, procjenjujući vlastite životne navike.</p> <p>Likovna kultura B.6.1 Komponenta: Vizualno mišljenje i pismenost UMP-2.1.3 Primjenjuje vlastitu vizualnu pismenost u svakodnevnom životu.</p> <p>PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: ODVAŽNOST, PRAVEDNOST, HUMANOST, UMJERENOST.</p> <p>Učenici će moći razviti hrabrost, upornost, iskrenost, socijalnu odgovornost, timski rad, jednakost i poštenje, velikodušnost, ljubav, socijalnu i emocionalnu inteligenciju, ljubaznost, razboritost, samoregulaciju/kontrolu.</p>	
<p>V DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa</p>	
<p>Monitoring programa</p>	
<p>Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.</p>	

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost 8: "Kodeks planinske etike"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *simulaciju vježbe* tokom "Škole planinarstva", koju će, u skladu s vlastitim primjerom, prezentirati pripadnici Gorskog službe spašavanja i Planinarskog saveza FBiH u cilju predstavljanja ključnih aspekata planinske etike, osposobljavajući učenike da odgovorno i sigurno planinare te da doprinesu očuvanju prirodnog okruženja.

Planinska etika skup je pravila i smjernica koje planinari trebaju slijediti kako bi očuvali prirodu i sigurno se kretali u planinama. Kodeks planinske etike obuhvaća sljedeća načela:

1. Poštujte prirodu: Planinari trebaju biti svjesni da su u prirodnom okruženju te da trebaju poštivati floru i faunu, ne ostavljati za sobom smeće ili tragove koji bi mogli oštetiti okoliš.
2. Vodite brigu o sigurnosti: Planinarenje može biti opasno pa je važno da planinari pravilno pripreme opremu, budu spremni na promjene vremenskih uvjeta, te se pridržavaju plana puta kako bi izbjegli opasne situacije.
3. Poštujte lokalno stanovništvo: Kada se planinari kreću kroz područja gdje živi lokalno stanovništvo, važno je da poštuju njihovu kulturu i tradiciju, te da ne uznemiravaju lokalno stanovništvo svojim ponašanjem ili bukom.
4. Budite samodovoljni: Planinari trebaju biti spremni na samodostatnost, te imati dovoljno hrane, vode, opreme i znanja kako bi mogli preživjeti u planinama u slučaju neočekivanih okolnosti.
5. Pridržavajte se pravila i propisa: Planinari trebaju biti upoznati s pravilima i propisima koji se odnose na planinarenje, te se pridržavati tih pravila kako bi se izbjegle nepotrebne opasnosti i kažnjavanja.

Ukratko, kodeks planinske etike uključuje pravila koja se odnose na poštovanje prirode, sigurnost, poštivanje lokalnog stanovništva, samodostatnost i pridržavanje pravila i propisa. Kao planinar, važno je slijediti ova načela kako bi se osigurala sigurnost i očuvanje prirode.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste upoznati učenike s načelima planinske etike kako bi razvili svijest o očuvanju prirode, sigurnosti u planinama, poštovanju lokalnog stanovništva, samodostatnosti i pridržavanju pravila.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 7. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	planine: Trebević, Igman ili Bjelašnica
Ciljna skupina	učenici sedmog razreda osnovne škole

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A8: "Kodeks planinske etike" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Navodi pravila planinske etike;*
- *Opisuje kako pripremiti opremu za sigurno planinarenje;*
- *Objašnjava kako poštovati lokalno stanovništvo tokom planinarenja;*
- *Demonstrira primjere kako samostalno da brine o sebi u planinama;*
- *Identificira pravila i propise za planinarenje;*
- *Objašnjava važnost savjetovanja i pomoći u slučaju nesreće u planini.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A.7.1 Čita književne i/ili informativne tekstove citirajući i prosuđujući njihove dijelove u svrhu argumentiranja vlastitih stavova/zaključaka.

Biologija

D.7.4 Provodi mjere prevencije u cilju očuvanja vlastitog zdravlja.

Tjelesni i zdravstveni odgoj/Sport

A.7.7 Izrađuje plan svakodnevnog tjelesnog vježbanja radi očuvanja i unapređenja zdravlja.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: ODVAŽNOST, PRAVEDNOST, HUMANOST, UMJERENOST

Učenici će moći razviti hrabrost, upornost, iskrenost, socijalnu odgovornost, timski rad, jednakost i poštenje, velikodušnost, ljubav, socijalnu i emocionalnu inteligenciju, ljubaznost, razboritost, samoregulaciju/kontrolu.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

AKTIVNOST A10: "Slijed koraka i donošenje odluka u kriznim situacijama"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *simulaciju vježbe* evakuacije učenika u slučaju, naprimjer, elementarnih nepogoda i drugih kriznih situacija, odnosno teoretsku obuku o vrstama kriznih situacija, postupanja u kriznim situacijama i slično. Obično su to situacije koje se događaju iznenada, a njihove posljedice zavisit će od spremnosti pojedinaca ili grupe da brzo i efikasno odgovore na vanredne okolnosti.

Učenici će se upoznati s pojmom krize i kriznih događaja te načinom i koracima u pravilnom donošenju mudrih i razboritih odluka i načinom kako realizirati te odluke. Kada se nađemo u kriznoj situaciji, važno je da, ako smo u mogućnosti, slušamo upute starijih, zadržimo prisebnost i donosimo odluke koje će pomoći u rješavanju krizne situacije bez velikih posljedica. U tom smislu, važno je slijediti nekoliko koraka kako bismo olakšali proces donošenja odluka u kriznim situacijama:

1. Procijenite situaciju: Prvo morate procijeniti situaciju i utvrditi šta se događa i ko je uključen. Pokušajte dobiti što više informacija o situaciji kako biste mogli donijeti pravilne odluke.
2. Identificirajte ciljeve: Identificirajte ciljeve koje želite postići u kriznoj situaciji. Ovo će vam pomoći da se fokusirate na ono što je najvažnije i da donosite odluke koje će dovesti do postizanja tih ciljeva.
3. Procijenite dostupne opcije: Procijenite sve dostupne opcije koje možete poduzeti kako biste postigli svoje ciljeve. Razmotrite prednosti i nedostatke svake opcije i razmislite o tome kako bi svaka opcija mogla utjecati na vas i na druge ljude ili okolnosti.
4. Odaberite najbolju opciju: Nakon procjene svih dostupnih opcija, odaberite onu koja vam se čini najboljom. Imajte na umu da najbolja opcija može biti ona koja će vam pomoći da postignete svoje ciljeve, ali i da minimizirate štetu za sebe i za druge ljude ili okolnosti.
5. Poduzmite akciju: Nakon što odaberete najbolju opciju, poduzmite akciju. Ostanite fokusirani na svoje ciljeve i provjerite je li vaša odluka u skladu s vašim vrijednostima i načelima.
6. Procijenite učinak: Nakon što poduzmete akciju, procijenite njen učinak. Ako je vaša odluka dovela do željenih rezultata, pohvalite sebe i vaš tim. Ako nije, razmislite o tome što se moglo učiniti drukčije i šta možete naučiti iz situacije.

Zapamtite da su krizne situacije stresne i da je donošenje odluka u takvim situacijama teško. Stoga, uvijek se trudite ostati smireni i fokusirani, a ako je potrebno, potražite pomoć drugih kako biste što bolje riješili situaciju.

Cilj aktivnosti

Cilj ove aktivnosti jeste podizanje svijesti kod učenika o njihovim pravima i dužnostima, preventivnim mjerama zaštite, upoznavanje s rizicima, ali i ponašanjem u kriznim situacijama, kako bi znali donijeti ispravne odluke i poduzeli aktivnosti za izlazak iz krizne situacije s minimalnom štetom po ljudske živote i imovinu.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 9. razreda osnovne škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za osnovni odgoj i obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja

/

Mjesto održavanja

školski prostor

Ciljna skupina	učenici devetog razreda osnovne škole
<p>Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?</p> <p>Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.</p>	
<p>III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa</p>	
<p>U okviru aktivnosti A10: "Slijed koraka i donošenje odluka u kriznim situacijama" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Prepoznaje pojmove "krizni događaj" i "krizna situacija";</i> - <i>Imenuje različite vrste kriznih situacija;</i> - <i>Razumije vlastite i tuđe emocije u stresnim situacijama;</i> - <i>Preuzima odgovornost za vlastite odluke i postupke;</i> - <i>Traži pomoć stručnjaka;</i> - <i>Brine o svom fizičkom i mentalnom zdravlju.</i> <p>Međupredmetna poveznica</p> <p>Tjelesni i zdravstveni odgoj B.9.4 Procjenjuje mjere sigurnosti i zaštite tokom tjelesnog vježbanja. (Analizira pravila ponašanja i kretanja u tjelesnim aktivnostima u specifičnim uvjetima. Prepoznaje izlaze u školi za slučaj evakuacije.)</p> <p>Biologija D.9.3 Provodi mjere prevencije u cilju očuvanja vlastitog zdravlja.</p> <p>Zdravi životni stilovi A.7.1. Procjenjuje važnost redovnog tjelesnog vježbanja za očuvanje i unapređenje zdravlja.</p> <p>C.7.2 Izražava vlastite emocije razumijevajući osjećaje drugih.</p> <p>PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: MUDROST I ZNANJE, UMJERENOST, PRAVEDNOST, HUMANOST.</p> <p>Učenici će moći razviti kreativnost, otvorenost uma, ljubav prema učenju, razboritost, samoregulaciju/kontrolu, socijalnu odgovornost, timski rad, jednakost i poštenje, ljubav, socijalnu i emocionalnu inteligenciju.</p>	
<p>IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa</p>	
<p>Monitoring programa</p>	
<p>Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.</p>	

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore osnovnih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljeni zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.

OPIS AKTIVNOSTI

Aktivnost 11: "Psihološka podrška u kriznim situacijama"

Opis aktivnosti

Učenici će aktivnost realizirati kroz *radionicu* psihološke podrške, koja igra ključnu ulogu u kriznim situacijama i može biti od velike pomoći u procesu oporavka i suočavanja s posljedicama krize. Kroz ovu aktivnost, učenici će naučiti kako aktivno slušati, pružiti utjehu i podršku, biti strpljivi i fleksibilni, te ponuditi praktičnu pomoć. Također će biti educirani o važnosti traženja stručne pomoći kada je to potrebno. Ove vještine pomoći će učenicima da postanu empatični i podržavajući pojedinci, sposobni za bolje razumijevanje i pomoć u kriznim situacijama.

Savjeti kako pružiti psihološku podršku u kriznim situacijama:

1. Slušajte aktivno: Kada neko prolazi kroz kriznu situaciju, važno je da ih saslušate aktivno i sa suosjećanjem. Pokažite interes za ono što govore, slušajte ih bez prekidanja i pokažite empatiju prema njihovim osjećajima.
2. Pružite utjehu i podršku: Ljudima u kriznim situacijama često treba utjeha i podrška kako bi se osjećali sigurno i podržano. Možete pružiti utjehu i podršku kroz riječi ohrabrenja, zagrljaje ili fizičku prisutnost.
3. Budite strpljivi i fleksibilni: U kriznim situacijama ljudi mogu reagirati na različite načine. Budite strpljivi i fleksibilni u odnosu na njihovu reakciju i potrebe. Neka osoba govori ili šuti koliko god je potrebno, a vi se prilagodite situaciji i pružite podršku koja je potrebna.
4. Pružite praktičnu pomoć: Ponekad najbolja pomoć koju možete pružiti jeste praktična pomoć. Naprimjer, možete ponuditi da se pobrinete za djecu, kućne ljubimce ili kućanske poslove kako bi se osoba koja prolazi kroz krizu mogla bolje nositi sa situacijom.
5. Potražite stručnu pomoć: Ako osoba koja prolazi kroz krizu treba više od vaše podrške ili ako osjećate da situacija zahtijeva stručnu pomoć, nemojte se ustručavati potražiti pomoć profesionalnog terapeuta ili savjetnika.

Ukratko, psihološka podrška u kriznim situacijama može pomoći osobi da se osjeća podržano i sigurno te da se lakše nosi s posljedicama krize. Važno je biti suosjećajan, strpljiv i fleksibilan u odnosu na potrebe osobe te potražiti stručnu pomoć ako je potrebno.

Cilj aktivnosti

Cilj aktivnosti jeste osposobiti učenike za pružanje učinkovite emocionalne i praktične podrške osobama u kriznim situacijama.

Prilagođenost aktivnosti uzrastu

Aktivnosti su prilagođene uzrastu učenika 1. razreda srednje škole.

Usklađenost aktivnosti s načelima, ciljevima, definiranim zakonima i podzakonskim aktima

Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Kantonu Sarajevo i Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje, te su u skladu i s Dokumentom kurikuluma za osnovnu školu (NPIP za osnovne škole definiran na ishodima učenja).

Vrijeme održavanja	/
Mjesto održavanja	školski prostor
Ciljna skupina	učenici prvog razreda srednje škole

Da li je postignuta mjera u smislu broja aktivnosti i stepena složenosti realizacije programa (u odnosu na dati program i u odnosu na druge programe definirane Katalogom)?

Programske aktivnosti predviđene ovim programom predviđaju ravnotežu u smislu broja, složenosti realizacije i uzrasta djece i učenika, a također i u odnosu na druge programe definirane Katalogom.

III DIO PROGRAMA: Očekivani ishodi programa

U okviru aktivnosti A11: "Psihološka podrška u kriznim situacijama" potrebno je ostvariti sljedeće ishode:

- *Prepoznaje stresne i traumatske situacije;*
- *Procjenjuje da li je određena situacija krizna situacija;*
- *Razlikuje pojmove "psihološke prve pomoći" i "psihološke pomoći";*
- *Procjenjuje potrebu za psihološkom pomoći.*

Međupredmetna poveznica

Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost

A.1.1

Čita književne i/ili informativne tekstove citirajući i prosuđujući njihove dijelove u svrhu argumentiranja vlastitih stavova/zaključaka.

B.1.1

Analizira teme književnih i informativnih tekstova; piše argumente u korist navedenih tvrdnji pozivajući se na sadržaj teksta.

C.1.1

Učestvuje u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo uz primjenu jezičkog bontona.

C.1.2

Integrira informacije prezentirane u različitim medijima i formatima, uključujući vizualno, kvantitativno i usmeno uz primjenu jezičkog bontona.

C.1.3

Procjenjuje vlastiti stav i stav drugih uz argumentaciju i korištenje dokaza i retoričkih pravila uz primjenu jezičkog bontona.

Geografija

A.1.5

Procjenjuje različite vrste geografske orijentacije.

Tjelesni i zdravstveni odgoj

C.1.2

Razvija vještinu prepoznavanja i kontrole emocija.

PARAMETRI SNAGA KARAKTERA: UMJERENOST, HUMANOST, PRAVEDNOST, ODVAŽNOST

Učenici će moći razviti samoregulaciju/kontrolu, razboritost, ljubaznost, emocionalnu i socijalnu inteligenciju, jednakost i poštenje, socijalnu odgovornost, timski rad, hrabrost i upornost.

IV DIO PROGRAMA: Monitoring i evaluacija programa

Monitoring programa

Proces monitoringa predstavlja temelj za postizanje visokih standarda u obrazovanju i brizi o učenicima, omogućavajući kontinuiranu prilagodbu i poboljšanje programske aktivnosti na temelju prikupljenih podataka i analiza. Ove aktivnosti imaju ključnu ulogu u praćenju toka, dinamike i postignutih rezultata kroz realizaciju i usvojivost ishoda učenja i postignuća učenika.

Izveštaji osoba zaduženih za monitoring unutar odgojno-obrazovne ustanove osiguravaju detaljan presjek neposredno nakon realizirane aktivnosti, što osigurava dosljednost i kvalitet u provedbi aktivnosti. Istovremeno, periodično (svaka dva mjeseca) izvještavanje zaposlenika Instituta zaduženih za monitoring omogućava redovno praćenje aktivnosti, čime se dodatno osigurava transparentnost i učinkovitost.

Posebna pažnja posvećuje se procesu rada, učešću učenika i međusobnim odnosima, s naglaskom na ostvarivost postignuća i dobrobiti učenika. Osobe zadužene od direktora ili druge odgovorne osobe u odgojno-obrazovnoj ustanovi koriste "check liste" za kontinuirano praćenje ovih aspekata. Ovakav pristup omogućava detaljan uvid u svakodnevne aktivnosti, interakcije i napredak učenika, osiguravajući da se svi aspekti njihovog razvoja i učenja pažljivo prate i unapređuju.

Evaluacija programa

Evaluacija će biti provedena po završetku i realizaciji programske aktivnosti korištenjem raznovrsnog instrumentarija kako bi se dobio sveobuhvatan uvid u uspješnost i efikasnost programske aktivnosti:

- Anketni evaluacijski upitnik za učenike,
- Anketni evaluacijski upitnik za profesore predmetne nastave,
- Anketni evaluacijski upitnik za voditelje aktivnosti,
- Anketni evaluacijski upitnik za stručne saradnike škola,
- Anketni evaluacijski upitnik za direktore srednjih škola,
- SWOT analiza (procijeniti da li je potrebna).

Pri kreiranju anketnih evaluacijskih upitnika fokusirat ćemo se na prikupljanje povratnih informacija o sljedećim aspektima:

- Da li su očekivani ishodi aktivnosti ostvareni?
- Da li su postavljene zadaci bili smisleni i realni?
- Da li su djeca postigla određeni napredak?
- Šta je potrebno uraditi kako bi rezultati bili bolji?
- Prijedlozi za unapređenje programa.
-

REFLEKSIJA

Dječiji i učenički razvoj povezan je s institucijama koje oblikuju njihove stavove, vrijednosti i ponašanje, uključujući porodicu, školu i društvo. Kroz ove interakcije, djeca i učenici kreiraju vlastiti identitet, integrirajući ono što uče u svoje svakodnevne živote.

Aktivnosti tokom slobodnog vremena imaju izuzetnu važnost u ovom procesu. One ne samo da pružaju priliku za lični rast i otkrivanje vlastitih potencijala već također služe kao alat za prevenciju negativnih utjecaja. Kada su ove aktivnosti usmjerene ka razvojnim ciljevima i podržane kroz strukturirane programe, mogu značajno doprinijeti pozitivnom razvoju i smanjenju problema u ponašanju.

Nasuprot tome, neaktivnost ili dosada tokom slobodnog vremena mogu narušiti normalan razvoj i dovesti do različitih izazova. Stoga je od esencijalne važnosti implementirati socijalno-pedagoške intervencije koje će osigurati kvalitetno ispunjavanje slobodnog vremena i minimizirati negativne utjecaje.

Katalog registriranih programa predstavlja ključan instrument u ovom kontekstu. On omogućuje uspostavljanje jedinstvenog identiteta škole i jačanje vidljivosti povezanosti između odgajatelja, nastavnika, djece i učenika. Postavljanjem standarda kvalitete, fokusiranjem na razvoj kompetencija umjesto puko sadržajnih aktivnosti, te implementacijom sistema procjene, Katalog doprinosi uspješnom socijalno-pedagoškom djelovanju.

Individualnost i kolektivnost, iako na prvi pogled suprotstavljeni, ustvari se nadopunjuju. Integracija principa samoinicijative, organizacije, raznolikosti oblika i metoda aktivnosti, kao i prilagođenost uzrastu, ključna je za stvaranje uspješnog programa. Prilagodba zadataka i aktivnosti prema sposobnostima i razvojnoj fazi djece i učenika osigurava njihovu maksimalnu uključenost i koristi.

U konačnici, socijalno-pedagoško djelovanje tokom slobodnog vremena igra presudnu ulogu u sveobuhvatnom razvoju djece/učenika i oblikovanju njihovog identiteta. Katalog registriranih programa služi kao vodič i podrška u ovom procesu, omogućujući da svaka aktivnost doprinese pozitivnom razvoju i integraciji mladih u društvo.

